

קונטרס

שערי חנוכה

הערות ע"ס הדפים בסוגיות חנוכה

אודות קונטרס שערי חנוכה

טל. 052-7641269

מייל. rafroth@gmail.com

קונטרס

שערי חנוכה

הערות ע"ס הדפים בסוגיות חנוכה

וכן ביאורים והערות בחדושי בית הלוי על סוגיות
דחנוכה

ערכתי בעזה"י

רפאל שלמה בן אמו"ר אשר זליג ז"ל רוט

חנוכה תשע"ט

עיה"ק ירושלים תובב"א

דברים אחדים

קונטרס ההערות אשר אני כותב כשמו כן הוא הערות שנכתבו על סדר הלימוד בסוגיות חנוכה, ולכן אין בהם מערכות וחדושי תורה לא בעומק הסוגיות ולא בהיקפן, אלא דברים שראוי שיתעורר בהם הלומד דרך לימודו. ובודאי שחלק גדול מהם נידון בספרים ואני כתבתי בעיקר הנראה בהשקפה הראשונה בלימוד הסוגי' דכידוע האריך רבינו החזו"א מאד בתועלת הלימוד באופן זה.

כמו"כ הוספתי כמה הערות שעלו בעת הלימוד בספרו של רבינו הבית הלוי שהרבה אור התורה בסוגיות אלו.

ואסיים בתפלה שיהיו ההערות לתועלת הלומדים ויאיר ה' עינינו בתורתו ויראינו ניסים ונפלאות כימים ההם בזמן הזה.

ערב חנוכה תשע"ט

רפאל רוט

וחושך על פני תהום זו יון

בקש יעקב לישב בשלוח קפץ עליו רוגזו של יוסף וכו' אמר הקב"ה לא די לצדיקים שמזומנין לחיי העוה"ב אלא שמבקשין לישב בשלוח. וצריך להבין מדוע באמת אין יכולים הצדיקים לישב בשלוח ומדוע זה סותר חיי עוה"ב וביותר דאיזה שלוח מדובר כאן הרי יעקב לא ישן יד' שנה ועסק בתורה ומה גרוע לעסוק בתורה מתוך מנוחת הנפש.

ולמדנו דא"א לקנות עוה"ב מתוך שלוח העוה"ז וכל אחד לפי מדרגתו מחויב הוא לרוגז העוה"ז כדי שיזכה לעוה"ב. עוה"ב הוא תוצאה של עוה"ז ואם יושב כאן בשלוח הרי זה עוה"ב ואין עוה"ב בא מתוך עוה"ב. ויש להבין מהו ענין זה שעוה"ב הוא רק מרוגז עוה"ז.

יסוד זה מתבאר בדברי הרמח"ל שהאריך בדעת תבונות בתכלית בריאת האדם כאן והעבודה המוטלת עליו, ותמצית דבריו שהבורא ברא את העולם הזה חשוד וחסר וע"י עבודת האדם שמקדש ומגלה כבוד שמים, ע"י זה מסתלק הסתר הפנים והחסרון מהעולמות, וזה גופא הוא שכרו מה שהוא שותף לגילוי הכבוד הזה.

וא"כ כל אדם לפי מדרגתו צריך לעסוק בגילוי כבוד שמים וענין זה הוא ע"י מה שהאדם לא נגרר אחר ההבל העולמי ואינו מוסט מחמתו מעבודת ה' ובכל מצב יודע הוא שהקב"ה הוא המשגיח עליו ומנהל את חייו ע"י זה מתגלה האור שבבריאה היינו הארת פניו של הקב"ה. והיינו דזה גופא מה שגם בתוך החושך האדם חי בידיעה שהכל בגזירת עליון זה הופך את החושך לאור.

והנה את הפסוק והארץ היתה תוהו ובוהו וחשך על פני תהום דרשו חז"ל על הגלויות, ומכל הגלויות נקראת גלות יון בשם חשך ואמרו חז"ל שהחשיכה את עיניהם של ישראל ויש להבין במה מתבטא החשך בגלות יון יותר משאר הגלויות.

והתשובה לכך אפשר להבין ע"י משל לאדם שהיה עוסק בבנין וחברו רצה למנוע את הקמת הבנין. הנה קיימות בידי המפריע שתי אפשרויות. יכול הוא להציק לבונה עצמו שמתוך טרדותו יפסיק לבנות הבנין, אמנם יש דרך אחרת והיא להרוס את הבנין עצמו.

והנה בגלויות מוצאים אנחנו שתכפו ובאו צרות רבות על עם ישראל ומחמת רוב טרדותם וצרותם לא יכלו לקיים את התורה. אמנם יון לא

עסקו בהטלת צרות על ישראל אלא החשיכו את עיניהם דהיינו שבטלו האופי המיוחד של התורה ועבודת ה' וממילא נמנע קידוש ה' בעולם.

החושך הזה נגרם ע"י הוצאת הרוחניות והפנימיות מהנעשה בעולם וע"י ההתבטלות לעניני הטבע והחכמה ע"פ שכל האדם, ובענין זה היתה עבודתם הגדולה של החשמונאים דהוציאו עצמם מתוך כל חשבון של טבע וסברא והלכו להילחם רק מתוך מטרה של קידוש ש"ש וע"י זה האירו עיניהם של ישראל.

העוה"ז נמשל לחשך וכתב המס"י שיש בחשך זה גם הטעיה לדעת מהי האמת ונמשך חשך זה ממה שהסתיר הקב"ה פניו והעלים מציאותו, וע"י מה שמקימים תורה ומצוות גורמים להארת פנים ומסתלק החשך מהעולם. ולכן כאשר נלחמו היונים במציאות הקדושה והתורה בעוה"ז גרמו להחשכת העולם.

ובאמת שכך צריך אדם לחיות בעולם מתוך הכרה ברורה שכל מה שענינו רואות הוא חשך ושקר אמנם האמת היא רק זו הבאה מהארת פנים באמצעות התורה.

מצינו בפרשת וישב "אחר הדברים האלה חטאו המשקה והאופה..." ואמרו חז"ל שכיון שהרגילה אותה ארורה את הצדיק בפי כולם הביא להם הקב"ה סירחונם של אלו שיפנו אליהם וכתב ע"ז ר' ירוחם דיש מזה לימוד גדול שלפעמים רואים איזה ענין גדול שנעשה בעולם ואנשים מדברים בו ואינם יודעים סיבתו האמיתי והאמת היא דכל המאורע וגם פירסומו הגדול בא לצורך אחר ורק נורא עלילות הוא היודע המכון האמיתי בכל דבר. הרי לן שבכל הנעשה בעוה"ז אין לילך כלל אחר מראה עינינו וסברות הלב אלא הכל בכוונת עליון לצורך כבוד שמים.

ובאמת רואים אנו שהנס שנעשה לחשמונאים היה במנורה שבמקדש וענין המנורה הוא משל ורמז על התורה. וידוע שאור אינו תלוי בכמות אלא מעט אור דוחה הרבה מהחשך וכן הוא מציאות הקדושה בעולם שע"י מעשה קטן מתגלה כבוד שמים בעולם בשיעור שאין אנו יודעים להעריך וכבר יכול לחשוב מאן דהו מה יעזור מעשה זה להרבות כבוד שמים ולסלק הכפירה מהעולם אמנם לא זו דרך התורה אלא בכל מעשה יש אור הקדושה וממילא נדחה החשך מהעולם.

והראה הקב"ה לישראל לימוד זה באותו מקום שנאמר עליו וכי לאורה הוא צריך והרי הוא המאיר לארץ. אלא דבר גדול למדנו מעשה קטן של מסירות הנפש וחוזר אור הקדושה לעולם, והיה כאן מעין מענה לחשמונאים לאמר רצה ה' את מעשיכם ונתבטל החשך מעל פני תהום..

ענין זה שהעולם קרוי חשך כתבנו שהוא ע"י מה שהסתיר הקב"ה פניו בעולם. והסתיר זה ענינו הוא מה שכל שתחת השמש נעשה על דרך סיבה ומסובב, דמצב של הארה היינו שנראה פועלו של ה' בבריאה בגלוי, אמנם ע"י מה שנברא העולם ע"ד סבה הרי זה נותן אפשרות כביכול להסביר הנהגת העולם מעצמו ח"ו ללא בורא.

והנה האדם שנמצא כאן בעוה"ז נמשך הוא בטבעו אחר הנהגת העולם שהיא ע"פ הטבע שהרי כך מנהגו של עולם והוא מה שאמרו חז"ל אין צדיק שיעשה טוב בארץ ולא יחטא, וזאת מכיון שכל מציאותו של האדם כאן היא ע"פ הטבע והרי נשמתו נתונה בתוך הגוף וע"ז אמרו חז"ל אתיא לקרתא איתנהג בנימוסיה. והדרך היחידה שיש לאדם להסיר מעליו החיבור הזה שנכפה עליו הוא ע"י שמקדש עצמו ומציאות הקדושה היא הפרשה והפרדה ממה שקורה בעולם וזה אפשר רק ע"י התורה שהיא מציאות הקדושה בעולם.

וזהו מה שאמרו חז"ל אור שברא הקב"ה ראה שאין העולם ראוי לו עמד וגנזו. וסיבת גניזת האור היא משום שהאור הוא הגילוי השלם של מציאות הבורא יתברך וראה הקב"ה שכאן בעולם אין ראוי להיות הגילוי הזה שהוא סותר את הבחירה, עמד וגנזו. וע"פ פשוטו שאור זה יהיה לעתיד לבוא שאז יקבלו השכר על עבודתם בעוה"ז והוא האור שהאדם ע"י מעשיו כאן הי' שותף לגילוי. אמנם חז"ל אמרו שהקב"ה גנז את האור בתורה שבע"פ, ואולי הכונה כדברים דלעיל שע"י מה שעוסק האדם בתורה יכול לגלות האור כאן בעולם והיינו שמתקדש ונפרד מהשייכות להסתיר פנים השולט בעולם ואז מאיר בו אורו יתברך שענינו הוא שאין עוד מלבדו כלל בכל הנהגת העולם.

וזהו עומק מה שהחשיכו יון עיניהם של ישראל דע"י החכמה היונית נסתלק כל האפשרות של האור כאן בעולם דחכמה זו של הבנה ע"פ השכל עם כל כללי ההגיון של הפילוסופיה היונית אינה מותירה מקום לקדושה הטמונה בתורה שיסודה בהכרה ששכל התורה הוא למעלה מהבנתינו וזהו עומק מה שהתבטא הגר"א בחריפות על חכמה זו

וקראה הפילוסופיה הארורה ובאמת שבאיה לא ישובון שהרי אין כאן
ויכוח בין שני חכמות שיש בזה סברות לכאן ולכאן אלא יש כאן ענין
עקרוני במה שיש מציאות של קדושה בעולם שבזה אין הם יכולים
להכיר ולהודות [וידוע מה שאמר הגר"א שאם הי' פוגש את אותו רשע
אריסטו הי' מוריד על השולחן את כל מערכת גרמי השמים ומראה לו
שהוא טועה אלא שהוא הי' מכיר את בוראו ומתכוין למרוד בו
וכששאלוהו איך יעשה זאת ענה ע"י שם קטן והיינו שהדרך היחידה
היא להראות להם שיש מציאות אחרת ממה שהם מבינים ע"פ
הבנתם].

ואולי יש להבין גם מאמר חז"ל מה שמצינו שבשעה שנלחמו שני
האחים אריסטובלוס והורקנוס היו מעלים בחומה כל יום שה בשביל
קרבת התמיד עד שפעם אחת יעץ להם זקן אחד שיעלו דבר אחר במקום
שה, כשהי' בחצי החומה נעץ ציפרניו בחומה ונזדעזעה א"י ת"ק פרסה
באותה שעה אמרו ארור מה שילמד בנו חכמה יונית.

ויש להבין מה ענין חכמה יונית לזה ואולי הוא שבאמת היוונים הבינו
גם בשכלם שיש להקריב קרבן ויש בזה איזה רעיון גם לשיטתם
הפילוסופית שהרי הם עבדו לאלילים ולכן הסכימו להמשיך את
הקרבת התמיד, אמנם מה שהקפידו דוקא על בהמה טהורה ושיש כאן
איזה חילוק בין טמא לטהור, לזה אין הבנה כי הרי אם יש תועלת וענין
בהקרבה א"כ כל דבר יכול לשמש כלי לצורך זה ומאי נפק"מ ולכן
אמרו שאפשר גם דבר אחר וע"ז נזדעזעה א"י שהיא מקום הקדושה
בעולם וגזרו ארור מי שילמד בנו חכמה יונית.

ובאמת הוא שורש פורה ראש ולענה גם בגלות האחרונה שיש בה מכל
הגליות וגם ענין זה של המתיונים שלקחו והוציאו מעצמם כל
הרוחניות והמיוחדות שהי' לעם ישראל ועדין אמרו גם אנו ישראל,
ועליהם אמר הגר"ח זצ"ל שהם המסוכנים שבמסיתים שעמדו על
ישראל שהרי אם אין תורה אין מציאות של ישראל בעולם.

ורואים שמבלי לדעת עיקר המלחמה היא על לומדי התורה שהם נושאי
האור בבריאה ובהם מתקיים מה שאמרו חז"ל אם זה בנוי זה חרב
ואור וחשך אינם דרים בכפיפה אחת ודבר זה מחייב הרבה את לומדי
התורה שהרי אם הי' מאיר אור התורה באופן נעלה ודאי הי' נחלש
כוחם ואם יש בכוחם לנסות ולהצר לימוד התורה מישראל אות היא

שהתורה אינה כפי שהיתה צריכה להיות ומוטל על כל בן תורה להרגיש
הענין הזה שבו תלוי המלחמה בין האור ובין החשך וכמה יכול הוא
לפעול ע"י לימודו בהארץ העולם באור האמיתי.

דף כא ע"א.

א. אמר רב הונא פתילות ושמנים ... אין מדליקין בהם בחנוכה.

הנה בריש פרקין נאמרה ההלכה דאין מדליקין בשבת בשמנים ופתילות שאינן דולקין יפה. וברש"י כתב כמה פעמים בסוגי' שהוא משום שיבוא להטות. והכונה שאיסור ההדלקה בפתילות אלו מישך שיך לגזירות שמצינו לעיל סוף פ"ק שאסרו חז"ל לעשות דברים בע"ש באופן שיש חשש שיגרמו לחילול שבת וכגון להשהות קדרה על האש באופן שיבוא לחתות בגחלים ועוד ע"ד זה. וה"ה גם כשמדליק נר לצורך השבת והוא באופן שיש חשש שיטהו בשבת, אסרו לעשות כן.

ובגמ' נסתפקו אם מותר לערב שמן הראוי יחד עם שמן שהוא פסול, והסיקה הגמ' דגזרו גם על זה שמא ידליק בעינייהו. והק' הראשונים שהרי זה גזירה לגזירה כיון שגם האיסור להדליק בשמנים פסולים הוא משום גזירה שמא יטה. ובתו"י כאן הביא תי' בשם הריב"ן דמה שאסור להדליק באותם פתילות ושמנים שאין דולקים היטב אינו משום גזירה שמא יטה אלא משום שלא מקיים מצות הדלקת נר שבת דהרי לא ידלק היטב וליכא בנר זה משום שלום בית.

וכדברים הללו כתב גם הרמב"ם בפירוש המשניות שטעם פסול השמנים והפתילות משום דהדלקת נר שבת מצוה ואינו מקיים המצוה באופן זה שכיון שלא ידלק היטב יניח הנר ויצא.

וב' טעמים הללו כתב הרע"ב בפירוש המשנה הראשונה דפרקין, והיינו טעמו של רש"י וטעמו של הרמב"ם. ובהג' הרע"א על המשניות הק' דאיך אפשר לומר טעם זה של הרמב"ם והרי מוכח בסוגי' דטעם איסור שבת הוא משום שמא יטה שהרי אמרה הגמ' דלמ"ד שאסור להדליק נרות חנוכה בשבת הוא משום שמותר להשתמש לאורה וע"כ שהחשש הוא משום שמא יטה.

והיינו שע"כ יש טעם נוסף באיסור ההדלקה בשבת שהרי תלתא הגמ' איסור ההדלקה בשבת במ"ד מותר להשתמש לאורה. ובאמת הרמב"ם עצמו ב"ד כתב הטעם של שמא יטה ויש שכתבו שהרמב"ם ס"ל ב' הטעמים ואין זה מניח הדעת דאין זה דרכו להמציא מה שלא מוכרח מדברי הגמ'.

אמנם הריב"ן ודאי ס"ל שעיקר טעם איסור ההדלקה בשבת הוא מחמת עצם התקנה ולא גזירה שמא יטה, ולשיטתו יש להבין סוגית הגמ'. [ובספר בה"ל כתב גם בשיטתו שס"ל תרוייהו ע"ש]

ומוכרח דמאן דס"ל דאיסור דשבת מחמת גוף התקנה של נרות שבת למד דכוונת הגמ' דע"י מה דמותר להשתמש לאורה יש בהדלקה זו משום קיום תקנת נרות שבת וממילא שוב איכא החסרון של עונג שבת כמו בשאר נרות שבת. ובספר בה"ל נראה שעמד על אפשרות זו אלא שהק' על זה דגם מ"ד מותר להשתמש לאורה צריך נר אחר משום היכר וכו' ומלבד שאין זה מוכרח בכל שיטות הראשונים ואין ידוע שיטת הריב"ן בזה כפי שיבואר להלן, עדין אין כאן קושיא דאפילו שצריך נר אחר משום היכר עדין כיון שיכול להשתמש לאורה שייך חסרון עונג שבת כשלא ידלק יפה ואין די בזה שיש עוד נרו ואפילו אם נאמר שיש סברא לומר דבהדליק נר אחר בשמן ראוי, תו ליכא חשש, אמנם בשיטת הריב"ן י"ל שיסבור כן מחמת הקושיא הנ"ל. ועדין יל"ע בזה.

ב. קסבר כבתה זקוק לה

מבואר דלמ"ד זקוק לה צריך לדאוג בשעת ההדלקה שיהיה באופן שלא יכבו הנרות בהמשך, ולמ"ד אין זקוק לה לא איכפת לן בשעת ההדלקה אם מדליק נרות שיתכן שיכבו בהמשך, ולכן למ"ד זקוק לה אין מדליקין בפתילות ושמנים הפסולים לשבת משום שאינם דולקים היטב.

והנה לפו"ר בהמשך הסוגי' הסברות הם הפוכות. דהגמ' הביאה הברייטא דמצותה משתשקע החמה וכו' והוכיחה כמ"ד זקוק לה. והיינו דהביאור הפשוט בדין הברייטא הוא שצריך שידלקו הנרות במשך כל זמן חיוב ההדלקה, ומוכח שכבתה זקוק לה, היינו שזקוק להדליק כדי לצאת ידי חובה. ודחתה הגמ' שלפי מ"ד אין זקוק לה הפירוש בברייטא הוא שצריך לדאוג בשעת ההדלקה לשיעור שמן שיוכל לדלוך במשך אותו זמן, אבל כשהדליק שיעור הראוי אפילו אם כבו אח"כ הנרות יצא ידי חובה.

ויוצא שלמ"ד זקוק לה א"צ שיהיה שיעור הראוי בשעת ההדלקה אלא רק שבפועל ידלק במשך אותו זמן, ואילו למ"ד אין זקוק לה אע"פ שאין צריך לדאוג בפועל שידלק, אמנם צריך שבשעת ההדלקה יוכשר כל הנצרך לצורך ההדלקה דהיינו שיתן שיעור שמן למשך אותו זמן אע"פ שכאמור בפועל א"צ שידלק.

¹ יש להטעים זאת קצת דהחסרון עונג שבת אינו משום שמשתמש שימוש מסוים לאור הנר הזה אלא עצם מציאות אור בבית שאינו דולק יפה הוא החסרון ולכן גם כשיש עוד נר אין זה מגרע מהריעותא שיש אור שלא דולק יפה. ולע"ד גם להשיטות של שמא יטה הוא כך דכל שיש נר שדולק באופן של גריעותא וחסרון זה בעצמו גורם שיבוא להטות אפילו שיש עוד נרות שמאירים באופן טוב.

אחר כותבי הראני בני הר"ר פתחיה שיחי' דבתוס' ישנים כאן ד"ה 'מפני' כתב להדיא שלא כדברים הללו למ"ד דחיישין שמא יטה. אמנם ראיתי שלמעשה נחלקו בזה הב"ח והמג"א אם חשיינן בכה"ג לשמא יטה. אמנם מש"כ לעיל בדעת הריב"ן עדין יש לקיימו דהוא טעם אחר ודו"ק.

וא"כ סברות ב' השיטות הם ממש בהיפך דמ"ד זקוק לה לא הולך אחר שעת ההדלקה אלא אחר ההדלקה בפועל, ומ"ד אין זקוק הולך בעיקר אחר מעשה ההדלקה ולא אחר הבפועל.

ובאמת שלפ"ר הצגת הדברים הנ"ל מורה דסברת מ"ד אין זקוק לה מישך שיך אם הא דהדלקה עושה מצוה, והיינו כנ"ל דמחמת כן צריך לדאוג לשיעור ההדלקה בשעת ההדלקה ואילו מ"ד אין זקוק לה הוא בהיפך. וידוע שכן הוא נוסח פסק השו"ע דכתב דכיון דהדלקה עושה מצוה לכן כבתה אין זקוק לה. וכבר האריכו בזה בנו"כ השו"ע מנלן לקשר ב' הדינים [עייין בט"ז ובביאור הגר"א] וראיתי שמקורו של השו"ע הוא תשו' הרשב"א שכתב כן להדיא לתלות ב' מחלקות אלו, ולהנ"ל יש קצת אסמכתא לדברים אלו מפשט הגמ'.²

ועתה נחזור לסוגין גבי הדלקה בפתילות ושמנים שאין מדליקין בשבת דנקטה הגמ' שלמ"ד זקוק לה אין מדליקין בהם משום שיכבה ואילו למ"ד אין זקוק לה יכול להדליק בהם, והרי זה ממש הפוך ממה שנתבאר לעיל, דהרי מ"ד זקוק לה צריך לדאוג רק להדלקה בפועל וזה יכול לעשות גם בפתילות ושמנים הפסולים בשבת ואילו מ"ד אין זקוק לה הרי צריך לדאוג להכשר הדלקה בשעת ההדלקה ואילו כאן מכשיר להדליק בפתילות שאינם ראויים לדלוק היטב. והוא תימה.

והנה יש לחלק הקו' הנ"ל לתרתי. א. למ"ד זקוק לה מדוע גבי פתילות אסור חכמים להדליק באופן שיתכן שיכבה ואילו בשיעור שמן לא הקפידו. ב. למ"ד אין זקוק לה מדוע בפתילות לא אסרו חכמים בשעת ההדלקה ואילו בשמן צריך לדאוג לשיעור בשעת ההדלקה.

ועיין בהערות הגריש"א שחלק מהדברים נמצאים בתוך דבריו, וכתב שם לחלק שפתילות ושמנים הפסולים בשבת אין בהם בעצם חסרון בהדלקה, דיתכן שידלקו היטב, ולכן למ"ד אין זקוק לה אין זה דומה לחסרון שמן, ורק למ"ד זקוק לה יש ענין מיוחד לדאוג למשך ההדלקה ומחמת זה החמירו גם באופן שיכול ליכבות. עכ"ד

אמנם עדין לא יצאנו ידי חובתנו מדוע א"כ אסרו להדליק בהם ולא סמכו שידאג בפועל במשך זמן ההדלקה כמו שיכול לדאוג למשך זמן הדלקה ללא שיעור שמן וכנ"ל.

² ועוד ראיה לדברים הללו מדברי הרא"ש סוף סי' ז' בהכרעת הבעיה אי הדלקה או הנחה ע"מ שסיים שכיון שקי"ל הדלקה עושה מצוה לכן צריך ליתן שיהיה בשמן שיעור קודם הדלקה. ובסוגין מבואר שהוא למ"ד אין זקוק לה, א"כ הרי קישר הרא"ש ב' דינים אלו בחדא מחתא והוא מקור לדברי השו"ע.

ואולי יש לומר דאדרבה יתרון הוא חסרון דכיון שיתכן שידלקו היטב לכן יש יותר חשש שלא ישים לב ויכבו הנרות משא"כ כשלא נותן שמן כשיעור שיודע שלא ידלק שיעור הראוי ובודאי ישים לב ודו"ק.

ג. קסבר כבתה זקוק לה ומותר להשתמש לאורה.

נתקשו הראשונים מנלן שסובר ר"ה מותר להשתמש והרי הטעם של זקוק לה הוא גם טעם להא דאין מדליקין בשבת, דהיינו מחמת שלא יוצא יד"ח נר חנוכה. ובשבת יש יותר סיבה שהרי לא יכול להדליקה. וכתבו התוס' דדיוק רבא מהא דאמר ר"ה בין בחול בין בשבת, משמע שיש דין מיוחד בשבת מה שאין בחול, דאם טעם אחד לשניהם היה צ"ל לומר אין מדליקין נ"ח בפתילות שאין מדליק בשבת. וע"כ בשבת יש עוד טעם משום שמותר להשתמש.

וברש"י כתב מדוע למ"ד זקוק לה לא יוצא יד"ח דילמא פשע ולא מתקן, ועוד קודם שנבאר כוונתו אמנם פשוט שטעם זה שייך רק בחול שבזה שייך לומר יפשע ולא מתקן, אבל בשבת שאסור לתקן ממילא לא שייך לומר יפשע ואין חסרון בהדלקה. ומדאמר ר"ה דאין מדליקין גם בשבת מוכח שהוא טעם בפני עצמו ומשום דמותר להשתמש ויש חשש שמא יטה, ומתורצת קו' התוס'. אלא שיש להבין מדוע למ"ד זקוק לה כל החסרון הוא רק שמא יפשע.

וברמב"ן הק' גם קו' התוס' וכתב לתרץ דכיון שא"א ליזקק לה בשבת לא חיישינן וכו' ושבת למ"ד זקוק לה שווה לחול למ"ד אין זקוק לה וכו' ואין לך בה אלא מצות הדלקה בלבד. והיינו דגם מ"ד זקוק לה מודה דבמקום שא"א לו לתקן ודאי יוצא יד"ח ואין מניעה להדליק בכל הפתילות ומהא דאסר ר"ה מוכח שיש טעם בפני עצמו בשבת משום דמותר להשתמש ושמא יטה עכת"ד הרמב"ן.

ועדין יש להבין דאף אם נאמר שאין חסרון בשבת כשכבתה אמנם מדוע נתיר מחמת זה להדליק בכל הפתילות למ"ד זקוק לה ומדוע שלא ידאג מה שאפשר שתהיה הדלקה טובה במשך זמן ההדלקה. ולכאורה מוכח שיסוד הדין שלא יוצא יד"ח הוא ע"ד רש"י שיהיה כאן פשיעה וכל שליכא תביעה של פשיעה ליכא שום דין וחסרון בהדלקה וכמובן שיש לבאר סברא זו. ויבאר בעז"ה בקטע הבא.

ד. כבתה זקוק לה.

בפשטות מ"ד זקוק לה סובר דאין יוצא ידי חובת הדלקה אם לא דלק בכל משך כל זמן ההדלקה. וכן מורים דברי הגמ' שהוכיחה כמ"ד זקוק לה מהבריייתא דמצותה משתשקע וכו' דהיינו שצריך לדלוק כל משך זמן זה. ומ"ד אין זקוק לה סובר שאין דין שידלק בפועל כל משך זמן זה וכל שעשה מעשה הדלקה כדינו

יצא יד"ח, וכ"ה פשטות ההבנה דישיבה הגמ' הברייתא הנ"ל למ"ד אין זקוק לה דאם לא אדליק וכו' או לשיעורה והיינו שהם דינים במעשה ההדלקה עצמו ולא במשך ההדלקה.

וכבר כתבנו לעיל דיש מקום גדול לומר שנידון זה הוא הנידון אם הדלקה עושה מצוה או הנחה. והיינו דאי הדלקה עושה מצוה אין צורך בפועל של הדלקה במשך כל הזמן ואם הנחה ע"מ, פירושה דמצב ההדלקה במשך כל הזמן היא המצוה. והבאנו לשון השו"ע בהביאו הדין של כבתה אין זקוק לה הוא דקי"ל הדלקה עושה מצוה ולכן אין זקוק. [וכן יש מקורות בראשונים להשוואה זו כמבואר לעיל]

אמנם פלא שבגמ' לא מצאנו שקשרה הגמ' שני נידונים אלו אחד לשני, והרי הגמ' לקמן חפשה נפק"מ לנידון זה. וי"ל שעל אף הדמיון בסברא וכנ"ל המתבונן יראה שאין זה מוכרח. הנה בסוגי' לקמן דהנחה ע"מ מבואר דהכוונה שכדי לקיים מצות הדלקת הנרות צריך לעשות מעשה הנחה, והיינו שודאי כו"ע מודים שיש בהדלקת נ"ח מעשה מצוה³ אלא שנחלקו מהו מעשה המצוה האם ההדלקה או מעשה ההנחה, [ולכן מבואר שם למ"ד הנחה שאם כבר היה מונח במקומו צריך לחזור ולהגביהו ולהניחו]. אמנם בסוגין הנידון הוא האם יש דין שידלקו הנרות בפועל כל משך זמן ההדלקה, או שרק לעשות מעשה שידלקו ויותר א"צ לדאוג להדלקה בפועל. ומכיון שכך י"ל שאף למ"ד הנחה ע"מ יש להסתפק כנ"ל האם יוצא יד"ח במעשה ההנחה אפילו אם בפועל לא דלק כל משך הזמן, או שצריך גם לדאוג לב'פועל' של ההדלקה וכנ"ל.

ומדברי התוס' הנ"ל מבואר דלמדו הדין זקוק לה כפשוטו דיש דין שידלקו הנרות בפועל כל משך הזמן וכל שלא דלקו לא יצא. ולכן ודאי שגם בשבת שא"א לחזור ולהדליק אם למעשה לא דלקו לא יצא יד"ח.

אמנם הרמב"ן כנראה דייק לשון הגמ' זקוק לה דמשמע שאין כאן ספק באופן קיום המצוה, וזה ודאי שקיום המצוה מתחיל ונגמר במעשה ההדלקה [או ההנחה למ"ד שהנע"מ] אלא שאע"פ כן יש דין זקוק לה דהיינו שאם כבה יש עליו דין לחזור ולעשות מעשה המצוה פעם נוספת בזמן שאפשר⁴, והיינו שדין זקוק לה אינה הלכה בעיקר צורת קיום המצוה אלא שהוא דין נוסף שאחר שכבה צריך

³ כוונתי בזה לאפוקי מהאפשרות שמ"ד הנחה ע"מ העיקר שיהיו הנרות מונחים שזה אינו כדמוכח שם בסוגיא. ועיין מש"כ לקמן אות לד' בשם הגר"מ הרש"ר זצ"ל.

⁴ ונלע"ד להטענים פירוש זה בלשון הגמ' דהוכיחה מהברייתא דמצוה משתשקע וכו' ואמרה הגמ' דמוכח דזקוק לה, ובלשון הגמ' מאי לאו דאי כבתה הדר מדליק לה. ולכאורה הוא כדברינו בדברי הרמב"ן דכל הדין הוא הדר מדליק לה, אמנם להתוסי' יותר היה מתאים לומר דאי כבתה לא יוצא יד"ח ודו"ק.

עדין לחזור ולהדליקה אע"פ שודאי יצא ידי חובה. ומוכן דבשבת דא"א לחזור ולהדליק אין שום חסרון בקיום המצוה.

ובודאי שלשיטת הרמב"ן אין כל קשר בין מ"ד זקוק לה ובין הנחה עושה מצוה דאדרבה בעצם ההדלקה ליכא מחלוקת וכדמוכח מהדלקת נ"ח דשבת, ורק הוא דין נוסף של זקוק לה כפי שנתבאר. אמנם להתוס' עדין יש לדון כנ"ל שהרי לשיטתו נאמרה הלכה בעיקר קיום המצוה שכל עוד לא דלק בפועל לא יצא יד"ח. ודו"ק.

וכנראה ששיטת רש"י כהרמב"ן במה שכתב שחישנין שמא יפשע והיינו דאם לא פשע ודאי יוצא יד"ח במעשה ההדלקה הראשוני, אלא שאם יכול מוטל עליו לחזור ולהדליק, ולכן בשבת ודאי שאין כל דין של זקוק לה והכל מתחיל ונגמר במעשה הדלקה וזוהי כוונת הרמב"ן בכתבו אין לך בו אלא מצות ההדלקה בלבד.⁵

דף כא ע"ב

ה. אסור להשתמש לאורה.

בטעם האיסור להשתמש לאורה מצינו בראשונים ג' טעמים. רש"י כתב כדי שיהא ניכר שהוא נר מצוה. וכן גם פירש להלן בדינו של רבא וצריך נר אחר. וברמב"ן וברשב"א כתבו שטעם איסור השימוש משום ביזוי מצוה והיינו כפי המבואר בסוגי' להלן דאסור להרצות מעות כנגד נ"ח ואבוהון דכולהו דם והיינו דין ביזוי מצוה וכ"מ מדברי התוד"ה 'ומותר' שהביא שגם ר' יוסף מהסוברים אסור להשתמש לאורה.⁶ ובר"ן וכ"ה גם ברשב"א כפי' הא' כתבו דעשו נרות חנוכה כמנורה כיון שנתקנו ע"ש הנס שנעשה במנורה.

והנה הר"ן אחר שהביא פירושו שעשאוה כמנורה שאין משתמשין בה כלל, כתב שלכן כל תשמיש בכלל האיסור אפילו של מצוה. והק' והא אמרינן דאבוהון דכולהו דם ... ואם גם תשמיש של מצוה מאי ביזוי מצוה יש בזה ותי' דכל שהוא מצוה אחרת יש בזה חסרון שנראה כמצות שמבטלות זו את זו ע"ש.

⁵ ושיטת הרשב"א הוא שיטת בינים בין התוס' להרמב"ן דבפשט הגמ' למד כהתוס' דדיוק רבא הוא מלשון ר"ה שאמר בין בשבת בין בחול, אמנם בביאור הדין אחר הדיוק כתב כהרמב"ן שמזה מוכח שאין חסרון של זקוק לה בשבת, והיינו שלמד רבא מדיוק לשון ר"ה גדר הדין של זקוק לה שהוא כהרמב"ן ולא כהתוס' ודו"ק בזה כי קצתני ונכון הוא מאד בפשט הרשב"א.

⁶ העירני בני הר"ר פתחיה נר"ו.

וכל הרוואה תמה דפתח בכד וסיים בחבית דהרי כתב שעשאוה כמנורה וא"כ מה הוסיף להקשות מטעם של ביזוי מצוה.

וחזינן מדברי הר"ן דסובר דאין הטעם של עשאוה כמנורה ענין בפני עצמו אלא דמחמת כן יש בנרות חנוכה משום ביזוי מצוה. והסבר הענין לענ"ד הוא דבאמת כתבו התוס' [ד"ה 'ומותר'] דהסברא הפשוטה היתה דליכא איסור להשתמש לאורה ושום אדם לא יחמיר לאסור שימוש לאו הנרות, ולכאורה יש להבין הרי כו"ע מודים שיש דין של ביזוי מצוה ואיך כתבו התוס' דשום אדם לא יחמיר בזה.

וי"ל אחד מב' אופנים. או דאע"פ שיש דין של ביזוי מצוה אמנם י"ל שהוא רק כמו בדם שעושה בפועל מעשה ביזוי אבל סתם שימוש אינו ביזוי. ב. י"ל כיון שמצות נ"ח הוא הדלקת אור, א"כ כמו שבנרות שבת לא יעלה על הדעת לומר שיש ביזוי בשימוש בהם דהרי זהו כל המצוה הדלקת האור, ה"ה שהיה מקום לומר שגם בנ"ח מעשה המצוה הוא הדלקת אור הנרות לפירסומי ניסא, ובכלל זה השימוש בו ואין זה סותר כלל המצוה שבו.

ונלע"ד שזהו עומק דברי הר"ן והיינו שמחמת שהיה מקום לומר כהצד הב' הנ"ל שאין סתירה בין מעשה מצוה של חנוכה לשימוש ואדרבה כך נתקנה המצוה, ע"ז אומר הר"ן שכיון שעל נס המנורה תקנו עשאוהו כמנורה, ומעתה אין הפירוש שדי בזה לאסור שימוש שהרי גם במנורה אין איסור בעצם להדליק ממנה – במקום שמדליק לצורך המנורה – רק משום ביזוי מצוה כמו שכתוב בגמ' להלן, אלא כיון שתקנו מצות הדלקת נרות חנוכה דומיא דמנורה, מעתה שייך לדון בה דין ביזוי מצוה כנ"ל בדעת הר"ן.

אחר כותבי ראיתי לקמן כב ע"א בספר 'חפץ ה' לרבינו האור החיים הקדוש, שכתב ממש כדברים אלו דרק ע"י מה דהוא דומיא דמנורה למדנו שיש ביזוי מצוה בשימוש במנורה וכן"ל וברוך דכוננו לדעת הגדול בס"ד.

אמנם ברשב"א מבואר להדיא שב' טעמים יש כאן א. דדמיא למנורה ב. ביזוי מצוה ולדברינו הנ"ל הרי הם היינו הך. אמנם נ"ל שהרשב"א סובר דתקנו דומיא דמנורה היינו דומיא דדין הקדושה של המנורה ומחמת זה איכא איסור שימוש וא"צ להגיע לדין ביזוי מצוה. [ומה שמבואר להלן שגם במנורה איכא דין ביזוי הוא לגבי הדלקת הנרות עצמם שאין בזה חסרון מחמת הקדושה ודו"ק] ולכן סובר דהטעם של מנורה והטעם של ביזוי ב' טעמים הם ונפק"מ גם לגבי תשמיש של מצוה כמו שכתב שם ודו"ק.

ומה טוב ונעים עתה דברי שמואל להלן, דאחר שאמר רב אסי שאסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה, הק' לו שמואל וכי נר קדושה יש בו. והיינו דכיון דעדין לא ידע הדין של ביזוי לכן הבין דהסיבה היחידה לאסור שימוש הוא כמו הקדש וזהו שהק' וכי נר קדושה יש בו. [ולכאורה לפ"ז שמואל מהסוברים דמותר להשתמש לאורה ודו"ק]

ו. אמרוה רבנן קמיה דאביי משמיה דר"י ולא קבלה וכו'.

ובתוד"ה 'ומותר' כתב בסופו דהלכתא דאסור להשתמש לאורה, דאביי נמי קבלה. מבואר דהנידון אי קבלה או לא נוגע לדין להשתמש לאורה. ובספר ביה"ל כתב לדייק מרש"י דפליג על תוס' וסובר דהנידון מה קבל אביי נוגע לדין כבתה אין זקוק לה, ודיוקו מהא דכתב רש"י ולא קבלה 'לא חשבו לסמוך על דבריו' דהכונה שלא התיר ע"ס דברי ר"י, ולמד הבה"ל דא"כ הכוונה לאין זקוק לה שבזה שייך לומר שלא התיר לעצמו אבל לגבי דין אסור להשתמש מה שייך לומר שלא סמך על דבריו להחמיר ואדרבה אם נסתפק היה צריך להחמיר ולאסור להשתמש, והסיק מכאן דרש"י חולק על תוס' וס"ל כדעת הבעה"מ דלהלכה מותר להשתמש לאורה. ע"ש.

והנה מבואר בגמ' דר"ז אמר בשם רב דמותר להדליק בחנוכה בפתילות ושמנים שאין מדליקין בשבת. אלא שרב סתם את דבריו ובאו ר"י ור"י ובארו משום אין זקוק ואסור להשתמש. ועתה יש לדון לגבי מה לא קבל אביי שמועתם, האם לגבי עיקר הדין שמותר להדליק או לגבי טעמם גבי אין זקוק ואסור להשתמש.

והנראה מדברי הבה"ל שלמד שכל השו"ט של הגמ' לגבי טעמם של ר"י אבל עצם הדין שמותר להדליק אין זה בכלל הנידון דאביי. ובאמת שכן הוא פשוט דברי הגמ' שנקטה הנידון אי קבלה אחר מימרא דר"י ור"י. ולפ"ז כתב שם דודאי אביי ס"ל כרב להתיר הדלקת נ"ח בשבת בפתילות אלו, אלא שלמד שהוא מטעם אחר⁷ ולא כדברי ר"י ור"י.

אמנם יש מקום לפרש בדברי רש"י שכתב שלא סמך על דבריו היינו לגבי עצם ההיתר של הדלקה בשמנים הפסולים לשבת, שבזה לא סמך על דבריהם ומה שנקטה הגמ' אחר דברי ר"י הוא משום שפשטות הדין כמש"כ התוס' דאין טעם לאסור בשימוש נרות חנוכה וממילא שאין טעם לחילוק בין נרות שבת וחנוכה ולכן קודם שאמרו ר"י ור"י טעמו של רב ודאי שלא סמך על דברים אלו ורק אחר שבאר ר"י דינו היה מקום לפסוק כמותם וזהו שלא קבל אביי דבריו היינו שדין

⁷ עיין בשו"ת אבני נזר אר"ח סי' תקכ"ב אות י' שכתב פלפול נורא ע"ד זה להבין ההו"א והמסקנה של אביי.

זה שאסור להשתמש לא היה פשוט אצלו וממילא לא התיר להדליק בנרות אלו בחנוכה.

ולפ"ז ליכא מחלוקת בין רש"י לתוס' דדברי רש"י קאי להסביר מדוע לא קבלה אביי, וע"ז כתב שלא רצה לסמוך עליו וכו' דהיינו על עצם היתר ההדלקה, ותוס' הוכיח מהמסקנה דקבלה דהיינו שסמך על דינו להדליק בפתילות אלו וכו' וע"כ משום שאסור להשתמש דאל"ה היה אסור להדליק בשבת ודו"ק.

ז. אסור להשתמש לאורה.

נלע"ד פשוט דאם הדליק נ"ח ועשאה סימן לאחר לגבי איזה ענין [דהיינו שאמר לפלוני שאם יראה נ"ח דלוק בביתו או באופן ההדלקה הרי זה סימן לאיזה דבר שדברו ביניהם] שאין בזה חסרון כלל, והיינו הן לפי השיטות שכתבנו לעיל דהאיסור להשתמש לאורה הוא משום דע"י השימוש מבטל ההיכר של נר מצוה, אבל כל שאין כאן שימוש המבטל ההיכר אע"פ שיש לו איזה תועלת בהדלקה לצורכו אין בזה חסרון. וכן להשיטות שהוא משום ביזוי מצוה לכאורה ליכא בכה"ג שום ביזוי מצוה שאין ניכר כאן שום השתמשות. [אלא שיש לדון לשיטת הר"ן שאיסור השימוש משום דדמיא למנורה האם בכה"ג יש חסרון]

וכתבתי כל זה משום מה שכתב הגרי"ש לחדש דאם משתמש בנ"ח עצמו בתור אמלתרא כדי להתיר הדלקה יותר מכ' אמה יש בזה משום איסור להשתמש לאורה, ולכן אפילו אם נאמר שמועיל אמלתרא בנ"ח בכל אופן לא יכול להשתמש בנרות עצמם ע"ש. ולהנ"ל אין זה חסרון שהרי אין כאן שום תשמיש המבטל ההיכר אלא רק שבעקיפין יש לו הנאה ממציאות הנר חנוכה.

ח. מצותה משתשקע החמה וכו'.

פשוט דיסוד הדין של משתשקע וכו' הוא משום הדין של פירסומי ניסא, דכיון שהפירסום הוא לרבים כדמוכח מהדין להדליק סמוך לרה"ר, לכן צריך בזמן שהרבים מצוים שם. [אמנם עיין מה שנכתוב להלן בענין זה בשם הריטב"א] ומאידך חזינן דהלכה פשוטה היא שזמן הדלקת נ"ח הוא בלילה, ואע"פ שלא מצאנו דברים מפורשים ע"ז בגמ' צ"ל שהוא דין פשוט שכל מציאות הדלקת נרות שייכת רק בזמן לילה אבל ביום אין זה הדלקת נרות כלל.

ואין לומר שחסרון הדלקת נרות ביום הוא משום דליכא אז פירסומי ניסא, דזה אינו דהרי כתבו התוס' דבזמנינו אין לחוש מתי ידליק דאין לנו היכרא אלא לבני הבית. וא"כ האם נאמר שיכול להדליק ביום דהרי ליכא פירסומי ניסא לרבים. וברשב"א הביא דברי התוס' הללו והוסיף עליהם ומיהו לכתחילה מצוה להדליק

משתשקע משום זריזין מקדימין וכו' ומוכח שודאי זמן ההדלקה הוא בלילה והרי זה ככל מצות שזמנן בלילה, אלא שצריך להדליק בשקיעה מדין זריזין. וע"כ כנ"ל שמעצם מצות ההדלקה הוא בזמן ששייך נר ואור שהוא ובלילה אלא שצירפו חז"ל לענין ההדלקה גם הצורך לפרסומי ניסא ועלה מחמת זה שזמן ההדלקה משתשקע עד שתכלה שבזמן זה מתקיימים שני הדינים גם לילה וגם פירסומי.

ובאמת שהדברים מפורשים ברשב"א שם שכתב שמצות הדלקת נרות היא מהמצוות שמצותן בלילה שלכן כל הלילה כשר להדלקת הנר ואע"פ שמוכח שהראשונים חולקים בענין זה על הרשב"א כמו שנכתוב בזה להלן, אמנם בעצם ההגדרה שהוא מצות בלילה לא פליגי ודו"ק.

ואולי הוא מקור לדברי החזו"א שאין להדליק ממש בשקיעה שהרי הוא יום וצריך מעט חושך והיינו כנ"ל שמעצם מצות ההדלקה צריך לילה ואין פירסומי ניסא סיבה לעצמה אלא הגדרה איזה זמן מן הלילה הוא זמן ההדלקה ודו"ק.

ועולה דבהגדרת זמן ההדלקה משתשקע איכא ב' סיבות א. לזמן הגמ' שהוא התחלת הזמן דפירסומי ניסא [עם לילה וכן"ל] וב. מדין זריזין מקדימין כדברי הרשב"א. ולפז"ר היה מקום למצוא נפק"מ ביניהם דהרי מדין זריזין יש קדימויות למצות אחרות כגון קר"ש וכמו שמצאנו בספירת העומד שיש נידון מה קודם למה ויל"ע.

ט. עד דכליא רגלא דתרמודאי.

לכאורה שיעור זה שנתנו חכמים משתשקע עד שתכלה הוא משום שבזמן זה מצויים הרבים בחוץ וכן הוא גם לילה וכמש"כ בקטע הקודם, ולכן זהו משך זמן הפירסומי ניסא שבהדלקת הנר.

וכתב רש"י בהסבר שיעור רגלא דתרמודאי דהוא שם אומה מלקטי עצים ומתעכבין בשוק ומי שהולך לביתו וצריך לעצים חוזר וקונה מהם. ויוצא שיש כאן ב' סוגים של רגלים המצויים בשוק, התרמודאים עצמם שהם מוכרי העצים, ובני השוק שהם חוזרים לשוק לקנות עצים. ויש לעיין על איזה רבים נתקן שיעור ההדלקה על המוכרים או על הקונים.

וראיתי שהגר"ש"א זצ"ל למד שהפ"נ קאי על התרמודאין דהיינו כפשטות לשון הגמ'. ונתקשה בזה מאי פ"נ שייך לעכו"ם שהרי הם אומה שאינם ישראלים. אמנם לוליא דבריו הייתי אומר איפכא דזה שטרח רש"י להסביר הציור שחוזרים וקונים מהם נתכון לאפוקי שהפ"נ הוא לגבי הישראלים בני השוק שהם חוזרים

וקונים מהם, וא"כ שיעור התרמודאי הוא סימן והכ"ת שעדין ישראלים מצוין בשוק. ויל"ע.

אמנם מצאתי בדברי הריטב"א ענין מחודש ולע"ע לא ראיתי מי שעמד בזה ואני מעתיק לשונו:

"עד דכליא רגלא דתרמודאי פי' מוכרי עצים הנקראים תרמודאי והיו מתאחרים שם ברחוב העיר ובכל מקום הדבר הזה כפי מה שהוא והמנהג הפשוט ששיעורו כל זמן שחנויות המוכרים שמן וכיוצא בהם פתוחות"

הנה כתב הריטב"א ששיעור התרמודאי בכל מקום הדבר הזה וא"כ שיעורו כל זמן שחנויות המוכרות שמן פתוחות. ולכאורה הוא דבר תימה דמה תלו מציאות הרבים בשוק במכירת השמן ואם בזמן חז"ל כן היה המציאות שהתרמודאי הם היו אחרונים בשוק מה כלל יש כאן לדורות לגבי חנויות שמוכרות שמן. וחשבתי לומר דאולי להריטב"א שיעור התרמודאי הוא זמן שנתנו חז"ל שיכול לקיים מצות ההדלקה דהיינו כל עוד שיכול עדין למצוא צרכי ההדלקה ואינו ענין למשך הפ"נ, אמנם זה אינו דהרי למ"ד זקוק לה פירוש הברייטא הוא שצריך לדלוק כל משך זמן זה וע"כ הוא שעירו זמן בפ"נ. ואולי המציאות שצרכי האור הם האחרונים שמתעסקים בהם בשוק. וצ"ע.

י. לא דאי לא אדליק מדליק.

כתבו התוס' דמכאן ואילך עבר הזמן. והיינו דלפי תי' זה כוונת הברייטא באמרה מצוותה משתשקע וכו' דרק במשך זמן זה מקיים מצות הדלקת נ"ח אבל אח"כ עבר זמנו. ובאורו דלפי מ"ד אין זקוק לה נאמרה הלכה בבית המדרש שכל זמן ששייך פירסומי ניסא אז אפשר לקיים מצות הדלקה, אבל בזמן דליכא פירסומי ניסא ליכא מצות הדלקה.

וסיימו התוס' דלר"י נראה דעתה אין לחוש לזמן ההדלקה מכיון שאין לנו היכרא אלא לבני הבית כיון שמדליקים בפנים. ודיוק לשון התוס' 'ולר"י נראה' משמע דאע"פ שודאי המנהג הפשוט שמדליקין בפנים, אמנם אין זה מכריח דאפשר להדליק כל הלילה והוא רק חדושו של ר"י.

ובאור הדבר דב' סוגיות איכא קמן. א. זמן הדלקת נרות חנוכה ב. מקום ההדלקה. ולגבי זמן ההדלקה דייקו התוס' דאי לא אדליק וכו' דמעיקר תקנת ההדלקה הוא דוקא בזמן שבין שקיעת החמה לתכלה רגל. ואח"כ אין זה זמן הדלקה כלל. ומכיון שכן יש מקום לומר דהגם דבזמן הזה שנו את מקום ההדלקה אמנם אין זה נוגע לתקנת זמן ההדלקה שהוא משתשקע וכנ"ל, וזהו שחדש ר"י דתקנת

הזמן והמקום תלויות אחת בשניה, והיינו דקביעת זמן ההדלקה משתשקע היא מחמת שמקום ההדלקה לצורך הרבים, אבל עכשיו שנשתנה מקום ההדלקה ומחמת זה גם אופי הפירסומי ניסא נשתנה, לכן גם נשתנה זמן ההדלקה וכל שיש פ"נ לבני הבית יכול להדליק.

ובריטב"א הביא שיטה זו של הר"י בשם בעל התרומות אלא שהוסיף הריטב"א דלפי זה צ"ל דגם בזמן הגמ' הדין של לא מדליק אחר שעבר זמנו הוא רק בחוץ אבל עדין צריך להדליק בפנים, דאע"פ שנפטר מהצורך לעשות היכרא לבני רה"ר אבל עדין קיימת האפשרות לעשות היכר מצוה לבני הבית שהרי גם תוך הבית הוא מקום ההדלקה כדמוכח מהדין של שעת הסכנה דמניחו על שולחנו ודיו עכ"ד הריטב"א.

וחזינן דאם באמת כן הוא כסברת הר"י ובעה"ת דתקנת המקום גם משנה את זמן ההדלקה, א"כ גם בזמן חז"ל איכא אפשרות זמן הדלקה אחר שתכלה רגל שהרי תקנת על שולחנו קיימת בכל זמן וממילא גם אפשרות הדלקה אחר שתכלה רגל. וידוע שמביאים ראיה מדברי הריטב"א הללו שסובר שתקנת על שולחנו היא מעיקר תקנת הדלקת נרות חנוכה דנתקן אפשרות הדלקה על שולחנו אלא שיש סדר עדיפויות מחמת פירסומי ניסא דלכתחילה פתח החצר ואם לא בחלון הפונה ואם א"א אזי על שולחנו. ולכן ס"ל לריטב"א דמכיון ששולחנו הוא אחד מאפשרויות ההדלקה ה"ה גם שבכלל זה שיש עוד זמן נוסף להדלקה אם לא יכול לעשות פ"נ לרבים.

והתוס' דבפשטות פליגי י"ל שסוברים שתקנת על שולחנו אינה מעיקר תקנת הדלקת נרות אלא דין מיוחד של דיעבד בשעת הסכנה בדלית ברירה, ולא נאמר כאן עוד אפשרות של מקום הדלקה וממילא שליכא כלל מעיקר התקנה אפשרות של קיום מצות נ"ח ע"י פרסומי ניסא לבני הבית וממילא שגם ליכא אפשרות של זמן הדלקה אחר שתכלה.

[ויש להדגיש בשיטת הריטב"א דאע"פ שסובר הריטב"א דאיכא תקנה מעיקר הדין של על שולחנו, אמנם מוכח שלוליא דברי בעל התרומות לא היה מתיר מחמת כן להדליק אחר זמן שתכלה, והיינו כנ"ל שאע"פ שמדליק על השולחן אמנם זמן ההדלקה לא נשתנה, ורק אחר שמצא בדברי בעה"ת דמחמת כן התיר לשנות זמן ההדלקה ה"ה גם שבזמן חז"ל אפשר כיון שאיכא תקנת על שולחנו ודו"ק]

ושיטה נוספת בענין זמן ההדלקה היא הרשב"א שחלק בעצם על הראשונים הנ"ל וסובר שליכא כלל מעיקר הדין זמן הדלקה לעיכובא, ומה שאמרה הבריייתא

מצוותה היינו כפשוטו דהוא דין לכתחילה משום פירסומי ניסא דרבים דבזמן זה יש יותר פירסומי ניסא אבל עצם הדלקת הנרות היא ככל המצוות התלויות בלילה שאפשר לקיימם כל הלילה. ולכן מעיקר הדין אם לא הדליק יכול להדליק כל הלילה.

אלא שמיד אחרי זה הביא הרשב"א דברי התוס' הנ"ל שבזמן הזה וכו' כל שעתא ושעתא זימנא הוא וסיים דלכתחילה מצוה להקדים משום זריזין מקדימין. ויש להבין מה הוסיף הרשב"א בהביאו דברי התוס' והרי כבר כתב כנ"ל שמעיקר הדין מצותה כל הלילה. וע"ד הפשט כוונתו רק דעכשיו ליכא כלל מעלה להדליק משתשקע לכתחילה משא"כ בזמן הגמ'. וכ"מ מדסיים דאע"פ כן זריזין מקדימין דהיינו דאפילו להתוס' עדין יש ענין להקדים. אמנם יש לחקור עוד להרשב"א דמעיקר הדין מצוותה כל הלילה ויכול להדליק אחר שתכלה רגל מן השוק, האם באופן זה משתנה גם דין מקום ההדלקה דהרי לכאורה ליכא ענין להדליק אז בפתח החצר או דתקנת מקום ההדלקה על עומדה משום הפ"נ דזמן ההדלקה וצ"ע.

יא. ת"ר מצות חנוכה נר איש וביתו

והמהדרין וכו' והמהדרין מן המהדרין ב"ש אומרים וכו'. וכתבו התוס' דשיטת המהדרין מה"מ קאי על נר איש וביתו. והנה פשט המילים של מהדרין מן המהדרין הוא דאיכא סוג אנשים שהם מהדרין וענין זה גורם להם להדליק באופן שונה לפי בני הבית, ועוד יש מהדרין מה"מ, דהיינו שמתוך אותם מהדרין יש קבוצה שהמשיכה את ההידור שלב נוסף וזה גרם להם להדליק באופן של שינוי מספר הנרות לפי מספר הימים, ובזה נחלקו ב"ש וב"ה היאך לישם שינוי זה.

אמנם לפי התוס' הנ"ל עולה דקבוצת המהדרין מה"מ לא באה מתוך המהדרין שהרי הם סברו דנר איש וביתו וא"כ תימה הוא במה הם מכוונים מהדרין מה"מ, ובאמת שרש"י כתב המהדרין במצות, ולכאורה כוונתו שההידור שלהם לא בא מתוך הסוגי' של חנוכה דהיינו שהם מהדרין בקיום דין ההדלקה, אלא שסתם הם מהדרין במצות ולכן החליטו לקיים באופן שונה. ולפ"ז יש לומר שהתואר מהדרין מה"מ קאי על הגברא שהם יותר מהדרין במצות ולכן החליטו להדליק באופן שונה אבל אין הידורין בעצם מצות ההדלקה⁸. וכמובן שיש ליתן הדעת מדוע הדלקה באופן של יורד לפי הימים יש בזה יותר הידור מאשר לפי בני הבית.

⁸ אח"כ ראיתי שכבר עמד על שינוי זה בין רש"י לתוס' בספר מנחת אריאל וכתב שם להסביר לפי דברי הגליא מסכת דעשה פלוגתא בין רש"י ותוס' בשיטת המהדרין אם בעה"ב מדליק לכולם או שכל אחד מדליק לעצמו, ורש"י שפירש מהדרין אחר המצוות לשיטתו שכל אחד ואחד מדליק לכן רוצה להדר ודפח"ת. ויש קצת דוחק בלשון רש"י שכתב בד"ה 'והמהדרין' עושין נר לכל אחד מבני הבית משמע קצת שבע"ה מדליק כנגד כל אחד ודו"ק.

והוכיחו התוס' דהדלקת מהדרין מה"מ קאי על איש וביתו דאל"ה ליכא היכרא דיסברו שכך הם בני הבית. ויש להבין דאם הרואים יטעו לומר דמספר הנרות כבני הבית א"כ גם כשמדליקים נר ליום עדין יש יטעו לומר דמספר הנרות כבני הבית וכגון ביום ג' יאמרו שיש ג' אנשים בבית וליכא היכר. וצ"ל דאע"פ שודאי אפשר לטעות כן אמנם כשמדליק ג' נרות להודיע על ג' ימים יש בעצם הג' נרות היכר ענין זה משא"כ כשמדליק ו' נרות לב' בני הבית, אין במספר הנרות כלל רמז לענין הימים וצריך הרואה לחשב מספר בני הבית ומספר הימים ובזה ליכא היכר כלל ודו"ק.

אחר לומדי ראיתי שקו' זו הביא הבה"ל לקמן דף כג. על מעשה דר"ז וכתב שקושיא זו מפורסם בפי העולם, וכתב שם לישיב ע"ד הנ"ל וברוך שכוונתי לדעת רבינו.

וידועים דברי הגר"א שכל סברתו של ר"י הוא דוקא לטעם של ימים היוצאים משא"כ לטעם של פרי החג אפשר להדליק גם כנגד בני הבית דליכא חסרון של ימים היוצאים ודייק זאת בלשון התוס'. אמנם מצאתי בדברי הריטב"א שהביא דברי ר"י אלו בסגנון קצת אחר וכתב להדיא דאם יוסיף או יגרע כנגד בני הבית לא יכירו העולם דמשום פרי החג או מעלין בקודש אלא שיאמרו שבני הבית נתרבו או נתמעטו ע"ש וזה שלא כדברי הגר"א.

יב. ב"ש אומרים וכו'.

הנה מבואר דהן ב"ש והן ב"ה קאי בשיטת המהדרין מה"מ אלא שכל אחד פירש אופן ההידור באופן אחר. והניחא לפי ל"ק דפליגי בימים הנכנסין או היוצאין דודאי מובן דתרוויחו קאי בחד שיטה, אבל לפי הל"ב דב"ש כנגד פרי החג וב"ה משום מעלין א"כ לכאורה יש כאן מחלוקת בעיקר התקנה היאך היתה ומהו השורש המשותף של המהדרין מה"מ שעליו נחלקו.

ולכאורה צריך לומר דגם ל"ב דיסוד מחלוקתם כנגד מה תקנו, אמנם בשורש ודאי מודים דההידור המיוחד של המהדרין מה"מ הוא לציין בהדלקה את ימי הנס ובזה הוא כמו הל"ק אלא שנחלקו באופן ציון הימים, דב"ש סוברים שלומדים מפרי החג דכך נראה יותר השינוי, וב"ה הולכים לדין מעלין. [ובמ"א כתבנו שלפי הבנה זו יש לומר קצת שלא כהבנת הגר"א בדברי התוס' ובפסק הרמב"ם ודו"ק].

יג. שני זקנים היו בצידן וכו'.

הקשו היאך עשה זקן אחד כדעת ב"ש והרי דברי ב"ש אינה הלכה ואסור לעשות דעתם כמבואר בברכות. ועיין לעיל גבי מה שאמר רשב"ג נוהגין היו בית אבא וכו' דלכאורה החמירו כדעת ב"ש שלא ליתן לכובס קודם השבת, וחשבתי לומר דכל האיסור לנהוג כדעת ב"ש הוא במקום שמוכח שעושה שלא כדעת ב"ה אבל במקום שאפשר לפרש שנותן סתם ביום זה אין כאן הכרזה כדעת ב"ש ושרי.

וא"כ אפשר גם לומר ע"ד זה כאן והיינו שכל החומרא שלא לנהוג כדעת ב"ש היא משום שע"י כך מתערער קביעות ההלכה כב"ה, וכל זה במקום שמוכח שאינו נוהג כב"ה, וממילא בנ"ח שאיכא דעת מהדרין שמדליקין כפי בני הבית, א"כ אין בזה שמדליק באופן של פוחת והולך הכרזה להדיא כדעת ב"ש שהרי יש לומר שיש לו כך מספר בני הבית וכדכתבו התוס'.

אלא שסברא זו תלויה האם שיטת המהדרין מה"מ קאי על איש וביתו דא"כ עדין יהיה מוכח בעצם ההדלקה שנוהג כב"ש, אמנם לפמ"ש"כ הגר"א שענין זה תלוי בב' הטעמים ולפי הטעם של פרי החג אפשר לומר שקאי על המהדרין ושכן פסקו הרי"ף והרמב"ם ע"ש, א"כ הדברים בדקדוק שלכן נתנו הזקנים טעם זה דלפי זה ליכא הוכחה בעצם ההדלקה כדעת ב"ש שיתכן כדעת המהדרין [אלא שאין קפידא בכך שא"צ להודיע הימים וכדברי הגר"א] ולכן ליכא איסור לנהוג כדעת ב"ש והדברים נחמדים.

יד. חד אמר טעמא דב"ש כנגד פרי החג וטעמא דב"ה מעלין בקודש.

יש להעיר על ב' הטעמים דפרי החג דממעטין הוא משום שהוא נגד אומות העולם שבאים לרמוז בזה שפוחתין והולכין, אמנם מה ענין יש לרמוז על הפחתה בהדלקת נרות וראיתי שאמרו משום שהנס נעשה על היונים וכו' ואין זה מניח הדעת. ויש שכתבו שכל הדין של פרי החג בא רק לאפוקי מהחסרון של מעלין בקודש, דהיינו שחזינן התם שליכא קפידא בדין מעלין באופן כזה. עוד יש להעיר בטעם ב"ה משום מעלין בקודש וכו' ב' הערות א. העיר הגרי"ש זצ"ל דמעלין הוא בחפץ דכאשר השתמשו בו בענין אחד אין להשתמש בו בדבר של קדושה פחותה, אבל כאן כל יום מדליקין נר חדש ואין אנו מפחיתים ממה שהדלקנו אתמול ב. ובכלל יש להבין איזה הפחתה יש בזה שמדליקין באופן של פוחת והולך ומי אמר שבאופן זה יש פחיתות כלפי אתמול.

טו. ת"ר נר חנוכה מצוה להניחה וכו'.

שיטת רש"י דמקום ההדלקה בפתח הבית גם כשיש חצר לרה"ר, ואילו תוס' סוברים דכל הברייתא כאן איירי במקום שליכא חצר אבל כשיש חצר כל הבתים מדליקים בפתח החצר וכמו שהוכיחו מהדין של חצר שיש לה ב' פתחים.

ואיתא בברייתא דמי שדר בעליה שם בחלון ודיו, והניחא לרש"י שמקום ההדלקה הוא רק בפתח החצר ואין לבעל העליה פתח להתם, אבל להתוס' לכאורה יכול להדליק בפתח החצר לרה"ר, ולכאורה צ"ל דגם המציעתא איירי באופן שליכא חצר לרה"ר אבל אה"נ אם יש חצר צריך בעל העליה להדליק בפתח החצר. ועיין מש"כ להלן אות טז'.

ועוד איתא דבשעת הסכנה מניח על שולחנו וכו' וצריך עוד נר, ומבואר דכיון שמניח הנר על שולחנו צריך נר נוסף משום היכר דאיכא חסרון בזה שר חנוכה נמצא במקום שיש שם רגילות לשים נרות, ואין זה שייך לדין מותר להשתמש לאורה וכפי שמחק הגר"א גי' הגמ' דידן. וצ"ל לפ"ז דכאשר שם בפתח ביתו או חצרו, עצם מקום ההדלקה הוא מעשה ההיכר של נר מצוה משא"כ כשמניח בתוך ביתו. ואיתא עוד שם דאם יש לו מדורה אין צריך ואם הוא אדם חשוב צריך, ויל"ע דמה לי שהוא אדם חשוב ואין דרכו והרי מצד עצם ההדלקה יש כאן היכר ומוכח דאם איכא חסרון מצד הגברא המדליק יש בזה גם חסרון אע"פ שיש לומר שמצד עצם הנר יש כאן היכר ודו"ק.

עוד נתבוננתי בשיטת רש"י דכתבו בספרי אחרונים דכוונתו דמקום ההדלקה הוא על פתח הבית. אמנם המדייק היטב בלשון רש"י וכמעט מפורשים הדברים בדברי הריטב"א, דאין כוונת רש"י פתח הבית כפשוטו אלא דהכוונה שמדליק בחצר עצמה שהוא נקרא פתח הבית מבחוץ, וכוונת רש"י בזה לאפוקי בחוץ ממש ברה"ר אלא בחצר כנגד פתח רה"ר. וא"כ גם לרש"י מקום ההדלקה הוא בחצר לכוון רה"ר אלא שלא בחוץ ממש. [ובריטב"א אף כתב שרש"י לא בא לאפוקי רה"ר אלא שדי בתוך החצר ע"ש והוא גם ע"ד זה שאין הלכה חדשה בדברי רש"י דצריך להדליק בפתח הבית אלא כו"ע מודו שההדלקה לצורך רה"ר אלא רק באיזה מקום יותר ראוי להניח הנרות]

ובתוס' הביאו ראיה לשיטתו מהגמ' להלן חצר שיש לה שני פתחים דמוכח שההדלקה בפתח החצר ורש"י שם כתב שיש לבית ב' פתחים פתוחים לחצר, ולהבנה שרש"י סובר שמקום ההדלקה הוא בפתח הבית הוא תימה גדולה איזה לשון הוא חצר שיש לה שני פתחים דמה ענין חצר לכאן, אמנם למש"כ א"ש טובא, דגם רש"י מודה שמקום ההדלקה בחצר ולכן כתב שאם יש לחצר שני

פתחים היינו שנראה כאילו יש שני מחויבים על אותה חצר צריך לכל פתח משום חשד ונכון בעז"ה ודו"ק

טז. ואם דר בעליה מניחה בחלון.

נחלקו רש"י ותוס' בעיקר מקום ההדלקה דרש"י ס"ל דמדליק בפתח הבית [היינו כנ"ל], ותוס' ס"ל שמקום ההדלקה הוא בפתח החצר, ומה דנקטה הברייטא על פתח ביתו איירי באופן שליכא חצר והבית פתוח לרה"ר, והיינו שעיקר מקום ההדלקה הוא בפתח של רה"ר ולא פתח הבית.

וכתב הגרי"ש דמה שבן העליה מדליק בחלון הוא משום שאין פתח הבית מתיחס אליו דפתח העליה פתוח לבית ולכן אין זה פתח ביתו, ולכן כתב דבעליות דידן [כוונתו הגרים בקומה ב' שזה עליה בהגדרת חז"ל] כיון שפתח הבית [היינו הכניסה הראשית] היא גם לבית וגם לעליה ודאי שמחויב להדליק שם ולא בחלון.

ויש לי מקום עיון דכל דברים אלו ניתנים ליאמר בשיטת רש"י שרק פתח הבית הוא מקום ההדלקה, אבל להתוס' הרי מקום הדלקה הוא פתח החצר, דהיינו שאפילו שיש הרבה בתים בחצר כיון שכולם נכנסים דרך פתח החצר, שם חייבים להדליק, וא"כ לכאורה ה"ה גם בעל העליה שודאי נכנס דרך פתח החצר שגם הוא צריך להדליק שם, ומה שכתוב בברייטא שמדליק בחלון הרי התוס' העמידו הברייטא בציור שליכא חצר, וע"ז אמרה הברייטא שמדליק בחלון אבל אם יש חצר י"ל שגם בעל העליה מדליק שם. וא"כ כיון דקי"ל כשיטת התוס' דמקום ההדלקה בפתח החצר ודאי שגם בעל העליה מדליק שם, ועוד יש להעיר לפי הנ"ל דכיון דכאשר יש חצר כל מי שמשתמש דרך שם חייב להדליק בפתחה א"כ מדוע גם כשליכא חצר לא נחייב בעל העליה להדליק בפתח הבית כיון שלמעשה הוא נכנס דרך שם ומאי נפק"מ כניסת החצר כלפי כל אחד מבני החצר וכניסת הבית כלפי כל אחד מבני הבית.

אח"כ ראיתי שכתבו הטושו"ע בהדלקת בעל העליה דגם כשמדליקין בפתח החצר, בכל אופן בעל העליה מדליק בחלון משום שאין לו פתח לחצר, ושלא כמש"כ אלא שיש עדין להבין הסברא וכנ"ל דמה לי שאין לו פתח נפרד לחצר הרי משתמש ונכנס וכו' ולכאורה י"ל שכיון שאין לו פתח לחצר אינו נחשב כאחד מבני החצר אע"פ שמשתמש ועובר שם והוא דבר חדוש כאילו כביכול המחייב של ההדלקה הוא החצר ודו"ק.

ובני הר"ר אהרן נר"ו אמר דאולי יש להסביר לפי דברי החזו"א שגדר חצר בכל דיני התורה הוא מה שיש שם שימושים של בית וא"כ החצר היא חלק מהבית

והדלקה בפתחה יש בזה קיום של הדלקה בפתח הבית, ולכן לגבי העליה שהחצר לא מתיחסת אליו כלל אין היא חלק מביתו ולכן לא יכול להדליק בפתחה. ודברי הטושו"ע הנ"ל ראייה לדבריו.

יז. מניחה על שולחנו ודיו.

הנה הגריש"א זצ"ל למד ביאור מחודש בדברי הגמ' דהכונה 'ודיו' דאין צריך כאן לקיים עיקר תקנת נ"ח דהיינו באופן שיש הדלקת מהדרין וכו' אלא כאן מספיק נר אחד כיון שבעצם אין כאן קיום לכתחילה של נ"ח, ופסק למעשה דאם בטלה הסכנה בעוד שיש זמן הדלקה מחויב לחזור ולהדליק בחוץ, והיינו שאין זה כשאר הדינים הכתובים בברייתא שיש כאן עוד אופן של קיום מצות ההדלקה, אלא כיון שיש סכנה א"צ לקיים מצות ההדלקה ומדליק על שולחנו. [וכתב שם לחלק בין המנהג בחו"ל שאין זה ביטול עיקר מצות ההדלקה אלא שהונהג לקיים המצוה על שולחנו, ולכן יש ענין להדליק בפתח הבית וכן לקיים המהדרין, לשעת הסכנה של הברייתא]

והנה בטעם הדין של מניח על שולחנו מצאנו ב' הסברים לתוס' בסוגין וכן פשוטות רש"י, הוא ענין מעשי שכיון שהסכנה היתה שאין להדליק אור והגוים לא היו מחפשים בבתים ממילא נשאר מקום ההדלקה בתוך הבית, אמנם תוס' לקמן מה ע"א ד"ה 'מקמי' כתבו בתי' הב' דהיה כאן גזירה שלא להדליק נר חנוכה, וע"ז אמרה הברייתא דמדליק על השולחן דהינו באופן שאין זה ניכר שהוא נר מצוה אלא לצורך תשמיש.

והק' האחרונים מדוע ליכא כאן דין של שעת השמד וכתבו דלפי דברי רש"י ותוס' כאן לא היתה הגזירה כלל על עצם ההדלקה אלא שרצו העכו"ם להחשיב הדלקת בית יראתם ולכן אסור על אור אחר וא"כ אין זה גזירה על הדת. אמנם לתי' הב' דהתוס' לקמן יש להבין שהרי זה ממש גזירת שמד.

אמנם עתה למדנו בישיבה מס' כתובות ושם בדף ג ע"ב איתא בגמ' בהו"א שגזרו שכל הנשאת ברביעי תיהרג, ולכן לא נשאו כפי תקנת חכמים ביום רביעי אלא הקדימו ע"ש. והק' שם הריב"ש בשטמ"ק שא"כ זה שעת השמד, וצריך למסור הנפש על תקנת חכמים. ותי' הריב"ש דאע"פ שכן הוא שצריכים ישראל למסור הנפש ע"ז אמנם הגמ' סוברת שכיון שאין גזירה על חכמים הם יכולים לעקור התקנה ולקבוע באופן שלא יהיה סכנה ע"ש.

ולפ"ז ודאי שכן הוא גם בסוגין דאע"פ שהיה גזירה בכל אופן חכמים מעיקר תקנת הדלקת נר חנוכה אמרו שבמקום גזירה של סכנה מקיימים ההדלקה במקום אחר דהיינו על שולחנו כן נראה פשוט בביאור הגמ'.

ואם נכונים הדברים נראה לענ"ד שהוא שלא כדברי הגריש"א שכתב שבמדליק על שולחנו אין זה כלל הדלקה כפי תקנ"ח אלא הדלקה בדיעבד, דלהנ"ל אדרבה היה כאן תקנה אחרת בעצם מקום ההדלקה שמקיימים המצוה על שולחנו ודו"ק.

והנה במה שאמר רבא וצריך נר אחרת רבה המבוכה כוונתו דהרי לעיל כבר פסקנו אסור להשתמש לאורה. וע"ד הפשט י"ל שיש כאן ב' אופנים בהם יש חסרון היכר מצוה, דהרי עיקר מקום ההדלקה הוא פתח הבית וא"כ מצד מקום ההדלקה ודאי ניכר שהוא נר מצוה, אלא שאע"פ כן אמרו דאסור להשתמש לאורה והיינו שאם הוא משתמש עצם השימוש מבטל הניכרות של נר מצוה ולכן אסור וממילא ניכר שהוא נר מצד עצמו.

אבל הכא שמניח על שולחנו הרי מצד עצם צורת ההדלקה איכא חסרון היכר שהוא מצוה שהרי בשולחנו בדרך כלל יש נר של חולין ואין עוזר מה שאסור להשתמש לאורה ולכן אמר רבא שצריך להוסיף נר אחר כדי שיתקיים ההיכר של נר מצוה.

[ולוליא דמסתפינא הייתי אומר שביאור זה יותר מתאים לשיטה שמדליק על השולחן כדי שלא יבחינו שהוא נר מצוה דהיינו שהנ"ח כביכול מתפקד כנר השימוש של הבית אבל אם הוא רק מקום שלא יראו י"ל שאין כאן חסרון מצד היכר וכמובן שאין זה מוכרח. אמנם קצת יש להעיר דאם גם על שולחנו יש דין לקיים אופן מצות ההדלקה דהיינו מהדרין וכו' היה מקום לומר שבזה מתקיים היכר המצוה, ואולי זה קצת ראייה להבנה של הגריש"א זצ"ל שעל שולחנו ליכא כלל קיום של מצות ההדלקה מעיקר הדין והוא רק דיעבד של נר איש וביתו ודו"ק.]

יח. מניחה על שולחנו ודיו.

י"ל לשון 'ודיו'. והנה נראה פשוט לשון הברייתא דנקט כמה אופנים במקום ההדלקה ויסודם דכל שיש באפשרותו מצד צורת ביתו להדליק באופן דאיכא יותר פ"נ צריך להדליק שם ולכן בגר בעליה דמצד ביתו אין לו פתח למקום הרבים צריך להדליק בבית באופן שיראה לרבים דהיינו בחלון הפונה לרה"ר, ובמקום סכנה מדליק על שולחנו היינו דכאשר א"א להדליק באופן שיראה לרבים אין בזה עיכובא ואפשר לקיים מצות ההדלקה גם על שולחנו. והפירוש דיו שגם על שולחנו הוא מקום הדלקה ראוי ואין בזה שום חסרון אלא שכנ"ל שבמקום שיש באפשרותו להדליק באופן שיהיה יותר פ"נ לרבים צריך להדליק שם. ואולי אפילו יש לדייק לשון מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ שהוא מצוה בעלמא. וזהו שסיימה הברייתא ודיו שאין צורך באופן זה לקיים המצוה בעלמא.

ובריטב"א כתב דסכנה דאירי הכא אינו סכנת נפשות דא"כ פשיטא וא"צ לחדוש הברייתא. ובהערות הגריש"א זצ"ל על גיטין נתקשה דודאי יש כאן חדוש בזה שאין פטור לגמרי אלא מניחה על שולחנו. ולא אומרים אונס פטריה.

וכל קושייתו לשיטתו לכל אורך הסוגיא דשולחנו אינו חשוב מקום הדלקה כלל מעיקר הדין ולכן יש כאן חדוש ותקנה מיוחדת שיש להדליק על שולחנו. אמנם להנ"ל יש לומר שאין שום חדוש שיוצא על שולחנו דמעולם לא נתקן דוקא מקום הדלקה בחוץ לעיכובא בעצם צורת המצוה. אלא שהוא סדר עדיפויות ואפילו אם לא נימא שהוא למצוה בעלמא כמש"כ לעיל אמנם ודאי שהוא רק באופן שיש לו מקום כזה שצריך להדליק שם אבל לא שנימא שהחפצא של מצות ההדלקה היא באופן של הדלקה לרבים ולכן ודאי היה פשוט שבאופן שא"א להדליק לרבים ודאי שיש מצוה בהדלקה בביתו, וזהו שהק' הריטב"א דבמקום סכנה הוא פשיטא.

והנה נחלקו הראשונים באיסור להשתמש לאורה אם מותר תשמיש של מצוה, והוכיח הרשב"א שאסור - והביא דבריו בביאור הגר"א - מהא דמי שאין לו אלא נר אחד ידליק נר שבת משום שלום בית, והק' דהא יכול להדליקו על שולחנו והרי שימוש של שבת הוא שימוש של מצוה ויוצא בזה ובה אלא ודאי מוכח שגם שימוש של מצוה בכלל איסור שימוש בנר חנוכה

ומוכח שפשוט להרשב"א דיכול לשים הנ"ח על שולחנו גם בשעה שאינה סכנה והיינו כנ"ל בדברי הריטב"א דמעיקר תקנת נ"ח הוא שיוצא על שולחנו, ומוכח גם מהכא דלא כהבנת הגריש"א זצ"ל. ודחוק לומר דמכיון שאין לו חשיב כסכנה דהרי מצד צורת המצוה יש לו מקום הדלקה בחוץ ויל"ע.

ויש להעיר על לשון הגמ' דגבי למעלה מכ' נקטה נ"ח שהניחה למעלה מכ' פסולה, ואילו גבי מקום ההדלקה כתוב מצוה להניחה על פתח ביתו, והיה אפשר לומר נ"ח שהדליקו בתוך ביתו פסולה או להיפך נ"ח מצוה להניחה בתוך כ' אמה. ואפשר לומר בתרתי או דבגובה אין תוך כ' מהות מצות ההדלקה אלא שאם הניח ביותר מכ' שלא שלטא עינא יש בזה פסול, אמנם בפתח רה"ר זה המהות של מצות ההדלקה ולכן נקטה הברייתא הדין היכן הוא המצוה. ועוד י"ל למש"כ לעיל דגבי מקום פתח רה"ר הוא רק מצוה על עצם מקום ההדלקה שיהיה במקום פרסומי ניסא, ואף אם הוא לעיכובא אבל אין זה פסול בעצם שהרי יוצא גם על שולחנו וכנ"ל, אמנם בלמעלה מכ' אין זה כלל מקום ההדלקה ולכן כתוב שהיא פסולה.

יט. וצריך נר אחר להשתמש לאורה.

בראשונים נחלקו אם דין זה הוא למ"ד מותר להשתמש או אפילו למ"ד אסור. וכבר הארכנו בזה דע"פ פשוטו י"ל דב' מיני שימוש יש כאן ושכן מורים פשוט דברי רש"י.

אמנם הר"ן כתב דהחידוש כאן אפילו למ"ד אסור להשתמש דודאי בכל גוונא צריך עוד נר, בכל אופן היה הו"א לומר כיון שמניחה על שולחנו ע"כ משתמש לאורה בכל אופן צריך נר אחר.

ותמהו על מה שכתב דכיון שמניחה על שולחנו ע"כ משתמש לאורה דמשמע דבאופן זה מותר להשתמש דהרי כתב שיש כאן חידוש שצריך נר אחר.

ואולי י"ל דלפי הר"ן שכל האיסור משום ביזוי מצוה א"כ יש מקום לומר דבמקום סכנה שאין כל ברירה וע"כ כדי לקיים המצוה צריך להניחו על שולחנו דהיינו מקום שימוש האור, א"כ אין בשימוש בזוי דמאי הו"ל למיעבד והיינו רק כלפי השימוש של צורכי הבית ולא שהותר להשתמש בכל גוונא, וזהו שחדש רבא דאע"פ כן צריך עוד נר.

כ. מאי חנוכה.

וכתב רש"י על איזה נס קבעוה. ואולי יש לפרש כוונתו דאחר שנתבאר בברייתא הקודמת גדר מקום ההדלקה, ושעולה מזה שענין המצוה היא שע"י ההדלקה צריך לפרסם איזה דבר לרבים שהרי רק מחמת זה שייך להבין דצריך פתח רה"ר וכן חלון, ע"ז הק' הגמ' איזה נס צריך לפרסם ע"י ההדלקה.

אלא שעדיין יש להבין דבברייתא שהביאה הגמ' דבכ"ה כסליו ימי חנוכה וכו' שם לא מבואר כלל תקנת נר חנוכה אלא רק שקבעו ח' ימים אלו להודות וכו' משום שהיה נס והיכן יש בזה תשובה שתקנו הדלקת הנר משום אותו הנס. ועיין מה שכתבנו בענין זה ביאור נפלא להלן סוף הקונטרס סימן ב'.

כא. עשאוהו ימים טובים בהלל והודאה.

וכתב רש"י לא שאסורין מלאכה, שלא נקבעו אלא לקרות הלל ולומר על הניסים בהודאה עכ"ל. באורו דרש"י דייק לשון הגמ' עשאוהו דמשמע שיש איזה חלות על הימים עצמם ולכן היה מקום לומר דאיכא איסור מלאכה כמו בכל ימים טובים, וע"ז בא רש"י לאפוקי וכנ"ל אלא שעדיין יש לדייק שגם חובת הלל הוא משום שעשו את היום ליום של הלל, דהרי מדוע נקטה הברייתא שעשו את הימים והרי די היה שתקנו לומר הלל בימים אלו ואיזו עשיה מתיחסת אל הימים, אלא

ע"כ שגם כשיש דין של הלל הוא משום שיש כאן ימים מיוחדים שמחמת היום צריך לומר הלל ודו"ק בזה כי הוא נכון לענ"ד. ועיין גם בענין זה בסי' ב' בסוף הקונטרס הגדרת הדברים ביתר ביאור.

דף כב ע"א

כב. נר חנוכה שהניחה למעלה מכ' פסולה.

התוס' העירו דהיה צ"ל תקנתא כמו במבוי ותי' דכיון דר"נ ב"מ רצה להשתמש בדוגמא של סוכה, דהיינו שהוא פסול כמו סוכה לכן נקט פסולה. אלא דגם זה טעמא בעי מה הענין להשתמש בדוגמא של סוכה וכמו שבעירובין כתבה המשנה מבוי שהוא למעלה וכו' וא"צ לומר כמו סוכה. ואולי כיון שהוא חדוש של אמורא והוא נסמך שדין חנוכה כמו סוכה ומבוי לכן הוצרך להביא במימרא המקור לזה שגובה כ' אמה קובע במקום היכר.

ויל"ע לשון פסולה דהניחא סוכה שהוא החפץ שאתו עושים את המצוה שייך לומר שסוכה באופן זה פסולה לקיים המצוה, אבל למעלה מכ' בנר היה מתאים לומר שלא יוצא ידי חובה דלכאורה אין כאן איזה פסול בכלי שאתו מקיימים את המצוה ודו"ק.

ובני הר"ר פתחיה נר"ו כתב דענין זה נכלל בהערת התוס' שלא כתב ימעטנה משום אריכות הלשון שצריך לכבותה ולא להורידה כמות שהיא שהוא פסול כמבואר בסוגי' לקמן. וכוונתו להא דהדליקה בפנים והוציאה לחוץ דפסול לכו"ע גם למ"ד הנחה ע"מ. ונתעוררתי לפ"ז דהרי שם אמרה הגמ' דהדליקה בפנים פסול משום שאומרים לצורכו אדלקה, שלכאורה זה שייך דוקא בהדלקה בפנים אבל בלמעלה מכ' מהכ"ת שיאמרו כן ולוליא דברי התוס' היה אפ"ל דאה"נ יכול למעט למ"ד הנחה ע"מ אמנם מדבריו משמע שלכו"ע הדין פסולה דאל"ה היה קשה כאן למ"ד הנחה ודו"ק.

כג. פסולה כסוכה וכמבוי.

וברש"י כתב פסולה דלא שלטא בה עינא... כסוכה וכמבוי דתנן בהדיא בעירובין ומסכת סוכה דפסילי. ויל"ע כוונתו דתנן בהדיא מה רצה לומר בזה. והנה פשוט דכאן טעם הפסול משום שלטא בה עינא ואילו בסוכה נחלקו אמוראים בטעם פסול סוכה ורבא שם ס"ל משום דבעינן דירת ארעי, וכתב הרמב"ן דלפ"ז לא גורסים כאן רבא דהרי אין זה מתאים לשיטתו אלא רבה שהוא מ"ד שאומר

בסוכה שלא שלטא עינא והוסיף הרמב"ן שי"ל שלסימן בעלמא נקט שיש ג' מקומות שיש בהם שיעור של כ' אמה.

אלא שעדין יש לעיין דאע"פ שי"ל שכו"ע מודו בענין זה דיותר מכ' לא שלטא אבל איך רבא יכול לומר כסוכה וכמבוי שהרי אין זה טעם סוכה, ואולי י"ל שזו כוונת רש"י דההוראה כסוכה אינה כלל לטעם הדין אלא לעצם זה שיש דין מפורש לפסול בשיעור גובה של כ' אמה אבל הטעם כתב רש"י בד"ה נפרד מקודם שהוא משום שליטת עין וכנ"ל.

ודבר חדוש ראיתי בחת"ס הכא שכתב דכוונת הגמ' כסוכה לומר דבאמת מצות חנוכה מהתורה וכמו דאיתא במגילה גבי פורים ק"ו השתא משעבוד לגאולה אמרינן ממיתה לחיים לא כ"ש, וא"כ עיקר חובת היו"ט הוא מהתורה אלא שחכמים קבעו האופן איך להודות ולהלל דבחנוכה הוא ע"י הדלקת הנרות וא"כ שייך לשון פסולה. עכד"ק דרבינו החת"ס.

כד. למעלה מכ' אמה פסולה.

כתבו האחרונים לדון אם מועיל אמלתרא בנר חנוכה להכשיר למעלה מכ' אמה כמו במבוי, ועוד יותר כתב בהערות הגרי"ש זצ"ל שיש לומר דהנרות עצמם ישמשו בתור אמלתרא דע"י האור יהיה היכר גם באופן זה.

ואולי יש לחלק בין נר חנוכה ובין מבוי [וה"ה סוכה] דבמבוי ליכא דין בעצם בהנחת הקורה וכל תפקיד הקורה הוא לשמש היכר ולכן יש לומר דבכל גוונא שיש היכר יוכשר הקורה, וה"ה סוכה כל ענין הסכך בתוך כ' הוא מחמת ההיכר שבזה וכל שהושג ענין ההיכר יש לומר דדי בהכי [ובאמת שגם בסוכה יש מקום לחלק וכלדהלן] אמנם בחנוכה המצוה לעשות מעשה פירסום ניסא ומצד זה צריך להניח הנרות במקום שעושה פירסום הנס, וכל שמניח למעלה כ' חסר בעצם מעשה המצוה והרי הוא כהניח הנרות בביתו. וא"כ יש לומר דלא יועיל לזה אמלתרא דאע"פ שעכשיו יש היכר אמנם חסר בעצם צורת המצוה של חנוכה דלא עשה מעשה של פירסום ניסא, והרי זה כאילו הניח הנ"ח בביתו דודאי שלא יועיל אמלתרא דע"י זה יבחינו בני רה"ר בנרות שבביתו כיון שלא הניח במקום התקנה, וה"ה גם למעלה מכ'. ואם נאמר שגם סוכה שייך סברא זו א"כ אולי יש להעמיס כוונה זו בדברי התוס' שרצה ר"כ לומר דנרות חנוכה פסולים כמו סוכה ויל"ע.

כה. והבור ריק אין בו מים ... אבל נחשים ועקרבים יש בו.

כבר הק' דא"כ מה העידה התורה שראובן הצילו מידם ועוד יותר הק' הגריש"א זצ"ל שמי שנפל לבור שיש בו נחשים מעידים בו להתיר את אשתו וא"כ ליכא כאן הצלה כלל, וידוע לישב ע"פ הזהר [הובא כאן בהג' מראה כהן] דסמך ראובן שלא ינזק.

אמנם כבר הק' זאת הריטב"א כאן וכתב דהתורה היא זו שהעידה שהיו בו נחשים אבל ודאי שראובן לא ידע זאת וחשב שהוא ריק. וחשבתי שיש לדייק כן מלשון הפסוק שהרי התורה כתבה הבור ריק ולכן הק' הגמ' שמזה כבר יודעים שאין מים דהיינו שריק הכוונה לגמרי, וא"כ קשה דמה תי' הגמ' שיש בו נחשים והרי התורה כתבה בור ריק, וע"כ שהכוונה שבאמת כן נראה לעיני השבטים שהוא ריק לגמרי והתורה שהוסיפה אין בו מים למדתנו שהיו בו נחשים ונכון בעז"ה.

כו. נר חנוכה מצוה להניחה בטפח הסמוכה לפתח.

וכתב רש"י שאם ירחיקנו להלן מן הפתח אינו ניכר שבעה"ב הניחו שם. ונראה לפרש דבריו דמצאנו לעיל שיטת המהדרין שסוברים שמדליק כנגד בני הבית ונראה שיש מעיקר דין הפירסומי ניסא של נ"ח שיתבטא בעצם ההדלקה גם המפרסם של הנס והיינו הדין של נר איש וביתו דהיינו שהוא כעין חובת הבית דענין זה אומר שיראה ע"י ההדלקה שבעה"ב דכאן מפרסם הנס, ולכן גם נאמרה במקום ההדלקה שיהיה באופן שיראה שהפירסומי ניסא בא מבית זה וכל שהרחיק יותר מטפח אין מתיחס הפ"נ לבית זה.

וכתבתי כל זה משום שהגרי"ש זצ"ל כתב שכוונת רש"י דאם הרחיק אין כאן היכר שלצורך מצוה הניחה אלא שהניחה לצרכו דהיינו שהוא משתמש באור זה וזהו חסרון ההדלקה. ועוד כתב שם שאם א"א לו להדליק בטפח הסמוך לפתח אין יכול להדליק על שולחנו אלא צריך לשכור בית אחר כדי לקיים מצות ההדלקה כתיקונה. ונראה שפסקו זה מבוסס על ההבנה שהחסרון שאין כאן היכר של מצוה דהיינו שאין כאן הדלקת נ"ח כלל כמו באופן שמשתמש לאורה שזה פסול בעצם הנ"ח ולכן א"א לו לילך לשולחנו דלא התירו הדלקה זו למי שיש לו איזה פסול בהדלקה בחוץ. אמנם אם נימא כדברינו שהוא חסרון בצורת הפירסומי ניסא אולי י"ל שהוא דומה למי שאין לו פתח לרבים דהיינו שאין יכול לפרסם הנס באופן הראוי שע"ז איתא בברייתא לעיל שיכול להדליק במקום אחר וכמובן הוא בדרך אפשר.

כז. והילכתא משמאל כדי שתהא נר חנוכה משמאל ומזוזה מימין.

הנה פשטות לשון הגמ' דנחלקו ראב"ד ורש"מ אם מדליק בימין או שמאל ורש"מ אמר משמאל ואח"כ סיימה הגמ' כנ"ל דמדליק בשמאל כדי שתהא וכו', ונראה שדעת רש"מ הוא שצ"ל שצ"ל דמדליק בשמאל ומה שהכריעה הגמ' שמאל אינה שיטת רש"מ אלא טעם נוסף שיש ענין שיהא מוקף במצות, ונפק"מ במקום שאין לו מזוזה דלהכרעת הגמ' חוזר מקום ההדלקה לימין שהוא עיקר יותר משמאל לכל עניני התורה ואילו לפשטות דעת רש"מ עיקר מקום ההדלקה משמאל וי"ל.

אחר כתבי ראיתי בעז"ה שכוונתי לדעת גדולים דבהג' רא"מ זצ"ל כתב בטעם רש"מ דמניחה בשמאל שהוא משום דתקנת נ"ח דומיא דמנורה שהיתה בשמאל ההיכל עכ"ד וכוונתו כנ"ל שאין זה דין שמאל דמסקנת הגמ' ודו"ק.

כת. אמר ר"י אמר ר"א [אמר רב] אסור להרצות מעות כנגד נ"ח.

ובביאור מימרא זו היאך לישבה אם הא דאמרינן לעיל דאסור להשתמש לאורה מצאנו כמה דעות בראשונים.

הרמב"ן כתב בתוה"ד דהרצאת מעות אין בו משום יאמרו לצרכו אדלקה. והיינו דאפילו למ"ד אסור להשתמש ליכא כאן חסרון בזה שמרצה מעות. ולא פירש כוונתו, ונראה דלמד דאסור להשתמש לאורה היינו כפשוטו דמשתמש בנר חנוכה למאור ביתו כמו שהיה בימים ההם שנרות שמשו כאור בלילה וע"ז אמר רב לעיל דאסור שנר חנוכה יהיה בתפקיד מאור לבית משום שכה"ג ליכא היכר של מצוה, אבל אם עושה איזה שימוש חד פעמי לאור הנר אין בזה חסרון של היכר מצוה ואין אומרים ע"י זה לצורכו אדלקה. אלא שאע"פ כן יש כאן נידון של ביזוי מצוה והוא דין בפני עצמו.

וצריך לומר לפ"ז דאע"פ שאמרה הגמ' לעיל דלמ"ד אסור להשתמש וכו' מותר להדליק בפתילות פסולות לשבת גם בשבת, ולהרמב"ן הרי אפשר להתשמש תשמיש ארעי, אמנם אפשר לומר תרתי דאחר שאסרנו כל השימושים משום ביזוי ממילא שוב ליכא חשש, ואפילו אם נאמר דנמצא שימוש שאין בו ביזוי מצוה, אמנם י"ל שכיון שאין זה עיקר שימוש האור אין חוששים שמא יטה ודו"ק.

[ויש להוסיף דכל זה כתב הרמב"ן הכא אבל לעיל בריש הסוגי' כתב דודאי ידע שמואל ענין ביזוי מצווה וכל השו"ט כאן הוא בשימוש קל של הרצאת מעות שבזה סבר שמואל דליכא ביזוי ע"ש וכל הרואה יראה שאין זה שיטתו כאן ויל"ע]

ובתורה"ר כתב דהמימרא כאן אזיל כמ"ד מותר להשתמש לאורה וחדש דאע"פ כן אסור תשמיש של ביזוי. אבל למ"ד אסור להשתמש אין צורך כלל לסוגין דכל תשמיש אסור. וכתב שם בתורה"ד דאין לומר דאזיל כמ"ד אסור להשתמש משום שמ"ד שאוסר אין זה משום ביזוי מצוה דאפילו לקרות לאורה שאין בזה ביזוי גם אסור. עכ"ד. ועיין מש"כ לקמן בדברי התורה"ד.

והריטב"א אחר שהסיק דלמ"ד אסור להשתמש לאורה הוא בכל גוונא גם בתשמיש של מצוה, סיים דלכן אסור אפילו במצוה משום ביזוי מצוה וביטול פרסומי ניסא, ולכאורה כוונתו ביטול פ"נ לומר שהדין אסור להשתמש הוא משום שליכא היכר וכנ"ל, אלא שיש להבין מה הצירוף בין ביזוי מצוה וביטול פ"נ ומה סבר שמואל כשהק' וכי נר קדושה יש בו והרי ודאי יש איסור השתמשות לאורה.

ועוד מצאתי בחדושי ר' פרחיה [מובא בראשונים על הדף בפרויקט שו"ת ב"א] דכתב דאע"פ שאסור להשתמש וכו' אמנם הרצאת מעות כיון שיכול לעשותם גם בחושך לכן היה הו"א לומר שמותר גם לאור הנרות ואין בזה משום איסור להשתמש וע"ז הוצרך ר"י לומר דאיכא איסור משום ביזוי מצוה.

ויש להעיר דהניחא אם איסור השימוש משום דומיא דמנורה בזה שייך לומר שאין כאן הנאה מנרות חנוכה אבל אם משום ליכא היכר א"כ מה סברא יש בזה שיכול להרצות גם ללא אור בכל אופן הרואה רואה שמשתמש בנרות וליכא היכר ויל"ע.

והנה ראיתי בפסקי הרי"ד שכתב על מימרא הנ"ל שאסור להרצות מעות וז"ל: פירוש שאסור בהנאתה. והיינו שאיסור הרצאת המעות מחמת איסור הנאה מהנרות. וזהו שהק' שמואל וכי נר קדושה יש בו והיינו משום שהבין שיש כאן איסור הנאה. והיה מקום לומר דכל זה בהו"א של הגמ' קודם שתי' ר"י שיטתו אבל לאחר שהסיקה הגמ' שהוא משום ביזוי מצוה הדרינן מהבנה הנ"ל ועיקר האיסור משום ביזוי מצוה. אמנם הרי"ד סיים שם דבריו וכתב וז"ל: פירוש בזיון הוא למצוה אם נהנה ממנה. מבואר דגם למסקנה האיסור הוא ההנאה, אלא דנתחדש שכשנהנים מהנרות יש בזה גופא ביזוי מצוה.

ויש להבין הדברים שלמעשה בכיסוי הדם ודאי מובן שהמכסה ברגל בעצם עושה מעשה בזיון אבל להרצות למעות אין זה מעשה בזיון בעצם וכן מה שאסור להסתפק מנוי סוכה גם שם יש להעיר דאין זה מעשה בזיון בעצם. וכבר עמד בזה בחדושי הרמב"ן ע"ש. אמנם למדנו מדברי הרי"ד דהבזיון הוא עצם ההנאה

מדבר מצוה, שכבוד המצוה הוא מה שמיוחד לעשית המצוה וכל שנהנה ממנה בזה גופא חשיב בזיון ולכן גם בנרות חנוכה האיסור הוא ההנאה מהנרות ודו"ק ולעיל הבאנו דברי התוס' רא"ש שכתב להדיא שלקרות לאורה אין בזה משום בזוי מצוה, ולכאורה הוא שלא כדברים הללו דהרי ודאי כשקורה נהנה מהנרות, ומוכח שאין הביזוי ההנאה אלא שהרצאת מעות הוא מעשה ביזוי בעצם [וצ"ל לשיטתו גם בהסתפקות מנוי סוכה ויל"ע] והוא איסור בפני עצמו ודו"ק.

ולפ"ז יש מקום עיון למש"כ לעין בשם הרר"פ דכל שיכול להנות ללא האור לית בו משום איסור להשתמש לאורה ורק משום ביזוי מצוה יש כאן שלכאורה להגדרת הרי"ד שגם הבזוי יסודו בהנאה א"כ יש מקום לומר דכל שיכול ליהנות ללא האור אין כאן הנאה וממילא שאין כאן בזיון ויל"ע בזה.

כט. יתיב ההוא מרבנן קמיה דרב אדא ב"א וכו'.

נחלקו ראב"א וההוא מרבנן בביאור מחלוקת רב ושמואל אי בביזוי מצוה או באכחושי מצוה. וראיתי דהלח"מ פ"ד ממגילה נקט בפשטות דההוא מרבנן הוא זה שאמר שנחלקו בבזוי מצוה וראב"א אמר להם לא תצייתו לו. אמנם הגרי"ש זצ"ל נקט בפשטות להיפך דראב"א הוא זה שהעמיד טעמו של רב בביזוי מצוה וההוא מרבנן אמר לא תצייתו ליה.

והנה כל זה להעמיד פשט הגמ' על תילה. אמנם בדברי הלח"מ חזינן דאין סוף דבר ענין הפשט אלא שמכח זה שראב"א הוא זה שאמר לא תצייתו, לכן גם קי"ל כוותיה ולא כההוא מרבנן דלא ידעינן מאן הוא ושזהו מקור פסק הרמב"ם דדוקא מנר לנר מותר כשמואל אבל קינסא אסור לכו"ע. וכמובן לאור הדברים הנ"ל יש לעיין בזה ודו"ק. ואחר בדקתי במקומות בש"ס שכתוב לשון זה של יתיב קמיה ויתיב וקאמר וראיתי שיש פנים לכאן ולכאן וה' יאיר עינינו בתורתו.

דף כב ע"ב

ל. מאי הוה עליה.

ובתוס' הק' תימה מאי קמיבעיא ליה ... וא"כ קינסא שרי וכו'. הנה בביאור דברי התוס' איכא מבוכה ואני כותב פשט הדברים כפי הבנתי. הגמ' הביאה בריש הסוגי' ב' אופנים בביאור מחלוקת רב ושמואל האם דוקא בקינסא משום ביזוי מצוה אבל מנר מותר לכו"ע או דוקא בנר פליגי משום אכחושי אבל בקינסא שהוא ביזוי מצוה לכו"ע אוסרים. והוכיחה הגמ' מהדלקת המנורה במקדש

שהדליקו מנר המערבי וליכא חשש. וה"ה גם בחנוכה מותר וע"כ מחלוקת רב ושמואל בקינסא. וע"ז סיימה הגמ' מאי הוה עליה.

וע"ד הפשט [וכ"כ הרא"ש] כוונת הגמ' לומר דאחר שנתברר ציור מחלוקתם יש לידע מהי ההלכה אם כרב או כשמואל. אמנם התוס' מאנו בזה שהרי לעיל כבר הביאה הגמ' דההלכה כשמואל דאמר אביי כל מילי דמר [היינו רבה] עביד כרב בר מהני תלת. וא"כ כבר הוכרעה ההלכה כשמואל וכן הוכרע ציור מחלוקתם בקינסא, ומה נסתפקה הגמ'.

ויש להעיר לכאורה על תמיהת התוס' דמה תימה איכא הרי הגמ' הביאה דיש ספק אי הדלקה עושה מצוה או הנחה ובכלל ספק זה גם אם יש דין בזוי מצוה בהדלקת נרות חנוכה וא"כ אפילו אם הלכה כשמואל עדין יש לומר דמנר לנר אסור משום הנחה ויש בזה נפק"מ וענין זה לא הוכרע כלל בגמ' לעיל.

וצ"ל [וכן מוכח מתוך דברי התוס' כפי שיתבאר] דבסברא היה פשוט לתוס' דאם שמואל מתיר וסובר דליכא ביזוי מצוה כל שמדליק נר חנוכה א"כ ליכא חילוק בזה בין נר לנר ובין קינסא ואם הלכה כשמואל ע"כ שבכל גוונא מותר. ובענין וסברא זו הוא שנחלקו ב' תי' התוס'.

בתי' הא' כתבו התוס' דהגמ' לא קי"ל כדברי אביי דלעיל דכל מילי דמר וכו' והיינו דבאמת יש לומר דהלכה כרב כמו כל איסורים שהלכ' כמותו, ואע"פ יש נפק"מ בדינו של רב מחמת ספק הגמ' אי הדלקה או הנחה עושה מצוה, דהיינו דאם הדלקה ודאי שרב לא אסר מנר לנר ואם הנחה גם מנר לנר אסור, אמנם בשמואל כנ"ל שמתיר ולא חייש לביזוי ליכא לאפלוגי ולכן בתי' הא' סוברים התוס' דע"כ לא קי"ל כרבה לעיל.

ובתי' הב' יצאו לחדש דבספק הנחה והדלקה יש גם נפק"מ לגבי שמואל דהיינו שאם מתיר שמואל מנר לנר עדין אין זה אומר שמתיר קינסא וכמו סברת הגמ' בריש הסוגי' למ"ד אכחושי שרק להדליק התיר שמואל ולא קינסא. ועל חילוק זה באה קושית המהרש"א דלגבי דין ביזוי מצוה מה חילוק יש בין קינסא ובין נר לנר למ"ד הנחה דהרי בשניהם לא מקיים בשעת ההדלקה מצוה והיא רק לצורך מצוה. דו"ק היטב שזהו כל תורף השו"ט בדברי התוס' האם יש חילוק בין נר ובין קינסא אחר שהופרך מ"ד אכחושי מצוה.

ובביאור דברי התוס' כתבו הקרני רא"ם וכן באופן אחר גם בראש יוסף, דאפילו שהנחה עושה מצוה עדין יש מקום להתיר יותר נר לנר משום ששייך יותר למצוה מאשר קינסא, ובק"נ הגדיר זאת דאיכא מצוה קצת ובראש יוסף כתב דאחר

שהדליק הנר עצמו והניח נתברר כביכול שהוא עצמו מצוה. ויסוד שניהם דברי הלח"מ שמשמעות דבריו שגם למ"ד הנחה ע"מ עדין יש מצוה בהדלקה עצמה.

לא. גמ' חזינא אי הדלקה עושה מצוה.

וכתב רש"י אי המצוה דחנוכה תלויה בהדלקה מדליקין כדאשכחן גבי מנורה. והיינו בפשטות דבמנורה ודאי הוא דהדלקה עושה מצוה ולכן אם גם גדר התקנה דהדלקת חנוכה דהדלקה ע"מ ה"ה שמותר להדליק מנר לנר.

ובט"ז סי' תרע"ה למד בדברי רש"י דכוונתו לומר דהוא גופא שהדלקה עושה מצוה ילפינן משום שהוא דומיא דמנורה וכתב דלפ"ז בנר שבת אין הדלקה עושה מצוה. ובפרמ"ג שם השיג עליו דאין זו כוונת רש"י שהדלקה ע"מ משום דומיא דמנורה, אלא דכיון דהדלקה ע"מ בנ"ח משו"ה יש להתיר דומיא דמנורה וה"ה גם נר שבת שהדלקה שם עושה מצוה. והוכיח שם דבנר שבת הדלקה ע"מ מנוסח הברכה להדליק וכו'.

ואיני מבין הנידון דהדלקה ע"מ גבי נר שבת שהרי ודאי איכא דין שיחיה נר דלוק בפועל בשבת ואם כבתה זקוק לה אלא שבפועל אין יכול להדליק אבל מצד מהות קיום המצוה לא שייך לומר דחייבו חז"ל לעשות מעשה הדלקה בלבד. וכן לכאורה אם היה אור דלוק ומניחו לשבת לכאורה יוצא יד"ח ויל"ע.

אמנם מה שדנו האחרונים להדליק מנר לנר גבי שבת לא זכיתי להבין דהרי ודאי מותר להשתמש לאור נר שבת וזהו כל מהות ענין הנר ומה שייך כאן ביזוי מצוה אם מדליק עוד נר אחר מנר שבת, ומה לי לקרוא לאורו [במקום דל"ש שמא יטה] או להדליק ממנו, וכל הדין ביזוי כתבו הראשונים הוא למ"ד אסור להשתמש לאורה. דהיינו או שזה גוף הטעם דאסור או דהוא תוספת לאסור אפילו תשמיש קל אבל למ"ד מותר בפשטות ליכא איסור. ועוד יותר דאפילו אם נאמר דאיכא ביזוי למ"ד מותר זה דוקא דנ"ח דהמצוה אינה עצם השימוש בנר אלא פירסומי ניסא דבזה שייך לדון ביזוי אבל כשכל מהות המצוה הוא להדליק אור לצורך שימוש הבית משום עונג שבת ושלוש בית מה שייך לאסור להדליק מנר לנר.

עוד כתב בשפת אמת דבר חדוש דפשוט לו דכל הנדון דאסור להשתמש לאורה שייך רק למ"ד הנחה עושה מצוה אבל למ"ד הדלקה כיון שכבר נתקיים מצוותו מה שייך לאסור להשתמש לאורה עכ"ד ואיני מבין הרי ודאי גם מ"ד הדלקה עושה מצוה מודה דאיכא דין של מצוה משתקע וכן שיש שיעורא לחד תירוץ, וע"כ דאע"פ שמעשה המצוה דנ"ח הוא מעשה ההדלקה אמנם ודאי צריך שישים נרות באופן שידלקו וכל עוד דולק במשך זמן המצוה חלות נרות מצוה שם וממילא שאסור להשתמש לאורם למ"ד אסור או ביזוי. וכן יש לתמוה לאידך

גיסא לשיטת השפ"א דע"י מה דנתקיימה המצוה בהדלקה תו אפשר להשתמש לאורה, א"כ ה"ה גם למ"ד הנחה י"ל שנתקיימה מצוותה במעשה ההנחה כמבואר להלן בגמ'.

לב. הדלקה עושה מצוה.

הנה פשטות דברי רש"י וכמ"ש לעיל מהט"ז דבמנורה ודאי דהדלקה עושה מצוה ורק בחנוכה הוא דנתספקו חכמים בהנחה עושה מצוה. והק' הגריש"א זצ"ל דא"כ מדוע נאמר דנשתנה נ"ח ממצוה המנורה ומהכ"ת שיעשו כאן דין של הנחה ע"מ.

ובשפ"א הק' דאדרבה במנורה ודאי הנחה עושה מצוה כיון שכתוב להדליק נר תמיד והיינו שצריך שיהא דולק וזקוק לה וא"כ ודאי הנחה ע"מ ע"כ. והוא לשיטתו הנ"ל שנידון כבתה זקוק לה ונידון הדלקה ע"מ חד הוא. ובהערות הגריש"א כתב דבר חדוש שדין תמיד של המנורה נאמר בלשון יחיד דהיינו נר תמיד וא"כ י"ל שהוא לא דין בנרות אלא שיהא נר אחד דולק תמיד.

ועוד יש להעיר לפי דברי הרמב"ם הידועים דהדלקה כשרה בזר ובאופן שהדליק בחוץ והכניס בפנים א"כ לפו"ר מוכח באמת כהשפ"א דבמנורה הנחה עושה מצוה וכמו גבי חנוכה דהדליקה בפנים כשר רק למ"ד הנחה עושה מצוה. וכבר העיר מזה המנח"ח.

אמנם י"ל מילתא דשוויא לכולהו, והיינו דבאמת פשוט דבמנורה הדלקה עושה מצוה וכפשטות הכתובים דיש מצוה על עצם ההדלקה. אמנם הדין שיהיו הנרות במקומם דולקים תמיד הוא דין נוסף חוץ ממצות ההדלקה עצמה. והיינו דגבי חנוכה מקום ההדלקה הוא חלק מעצם מעשה המצוה ומשום דההדלקה ופירסומא חד הוא, ולכן אי הדלקה עושה מצוה צריך להדליקה במקומה אמנם במקדש, מקום ההדלקה הוא דין נוסף שאחר שהדליק צריך שיהיו הנרות דולקות באהל מועד, ואולי הוא חלק ממצות הטבת הנרות שהוא דין דוקא במקדש עצמו⁹, ולכן ודאי שגם במנורה מעשה ההדלקה גופא הוא מצוה ולגבי דין מדליקים מנר לנר די בזה שהוא מצוה ואע"פ שיש דין גם שיהיו הנרות דלוקין כל המעת לעת אין זה שייך להנחה. וא"ש הערות השפ"א דאע"פ שזקוק לה אין זה כשור לגדר המצוה. אמנם בחנוכה אע"פ שתקנו דומיא ולזכר דמנורה אמנם

⁹ אח"כ ראיתי שבעז"ה כוונתי בזה לדברי הגר"ח הידועים בגדר מצות ההדלקה להרמב"ם שכתב שם להדיא דענין שיהיו הנרות דלוקים במנורה דהמקדש הוא חלק ממצות הטבת הנרות ע"ש.

כיון שיש דין של פירסומי ניסא א"כ יש לומר שאופן המצוה הוא ע"י ההנחה במקום הפירסום ולא עצם מעשה ההדלקה וזה ספק הגמ' ודו"ק.

דף כג ע"א

לג. אי אמרת הנחה עושה ... ומגביהה ומניחה.

הנה מ"ד הדלקה פשוט דמעשה ההדלקה הוא מעשה המצוה אמנם למ"ד הנחה היה מקום לומר שהמצוה היא מציאות ההנחה דהיינו שיהיה מונח במקום פירסומי ניסא. אמנם כאן מבואר דנקטה הגמ' בפשטות שלמ"ד הנחה צריך להדליקה ולהגביהה ולחזור ולהניחה. ויל"ע דעד כמה שעושה הדלקה מחודשת וכמו שהסבירו התוס' א"כ לשם מה צריך להגביהה, ומוכח דמ"ד הנחה עושה מצוה היינו שצריך מעשה הנחה במקום פ"נ כדי לקיים המצוה ואם יניח הנרות שם ואח"כ ידליקם לא קיים המצוה כנ"ל.

ובאמת הוא קצת תימה לפמ"ש"כ לעיל מנלן לומר גדר מחודש זה שחכמים תקנו לעשות מעשה הנחה, ומוכח דלמ"ד זה נוסח הברכה הוא להניח נר של חנוכה [וכ"כ הרמב"ן] והניחא אם היינו אומרים דתקנו שיהא מונח וכן"ל משום דעיקר המצוה פירסומי ניסא אמנם מעשה הנחה לשם מהו¹⁰.

וראיתי בהג' הגר"מ הרש"ל זצ"ל על הרמב"ם דכתב בפשטות דבאמת גדר הנחה הוא כנ"ל שיהא מונח ומה שצריך לעשות מעשה הנחה כדמוכח בסוגיא אינו משום ענין המצוה עצמה אלא שכן הוא שצריך בכל מצוה שיהא מעשה, ולכן תקנו מעשה הנחה אמנם החפצא של המצוה למ"ד הנחה הוא מה שיהא מונח. ואם קבלה היא נקבל.

לד. משתתפנא בפריטי בהדי אושפיזא.

עיינן מה שהארכנו בסוף הקונטרס בסימן ג' בגדר חיוב ההדלקה של אכסנאי. והנה ידוע קושית האחרונים היאך מועיל מעות והא קי"ל שמעות אינם קונות. והרבה תירוצים נאמרו בזה ורובם ככולם בהלכות חושן משפט היאך נמצא אופן שמועילים כאן המעות. אמנם אנן על של עתה באנו.. דהנה לפי מה שבארנו שם עולה דאיכא צדדים טובא דאכסנאי אינו חייב מעיקר הדין ויש כאן חיוב הדלקה מחודש. וביותר שהעלנו שם צד - ושיש משמעות לזה בכמה ראשונים - שאכסנאי אין לו אפשרות להדליק לבד וכל דינו הוא רק דין הדלקה באמצעות

¹⁰ ועיין בשו"ת אבני"ז או"ח תק"ב אות ח' שכתב שם שבאר במקום אחר שגדר הנחה עושה מצוה היינו שתקנת נ"ח היתה כנגד הנחת השמן במנורה ע"ש.

השתתפות בפריטי. ומצאתי שכבר העלה כן הגאון הרי"ד סולוביצ'יק זצ"ל מבוסטון, דאין האכסנאי חשיב ממש כבני הבית ורק ע"י ההשתתפות נעשה כאחד מבני הבית לענין חיוב ההדלקה.

וראה זה מצאתי בחדושי המאירי כאן שכתב ענין מחודש וז"ל:

"ומ"מ אינו צריך להדליק לעצמו אלא שישתף עצמו עם בני הבית ויסייע להם בפרוטה לשמן.."

הנה לשון זה שכתב שיסייע להם בפרוטה צריך הסבר מה גדרו, ולענ"ד כוונתו לומר שאין כאן קנין ממש בעצם השמן ואין זה תפקיד ההשתתפות אלא שע"י מה שמשותף זה גופא מחשיבו כאחד מבני הבית וכדברי הרי"ד הנ"ל וממילא יש לו שייכות בהדלקת הנר. ואף שאיני יודע אם זה מוסכם על כולם [ובמ"ב הובא באמת שיכול להדליק לבד] אמנם מצאנו גדר חדש להשתתפות ובודאי שפשטות וסתימות דברי הגמ' נוטים בזה שאין כאן קנין בעצם השמן אלא מעשה השתתפות גרידא והבוחר יבחר.

לה. בתר דנסיבי.

כתב רש"י "ופעמים שהייתי אכסנאי ללמוד תורה". ויל"ע כוונתו ופעמים מה ענין יש בזה לציין שהיה זה רק לפעמים, ודחוק לומר דמעשה שהיה כך היה.

ונלע"ד דכיון שר"ז יצא יד"ח בהדלקת אשתו דחשיב כאילו הוא הדליק. בא רש"י לומר שזה דוקא שרק לפעמים היה אכסנאי דבאופן זה שייך עדין לקרוא למקום שאשתו היתה שם שהוא ביתו, אבל אם היה יוצא באופן תמידי מביתו ללמוד תורה דוגמת ר"ע שהלך כד' שנים מביתו אין כאן דין אכסנאי שמדליק בביתו דזה לא חשיב ביתו. וכמובן שהוא דבר חדוש ויל"ע.

לו. גמ' ושמן זית מן המובחר.

מבואר בגמ' דהא שמובחר להדליק בשמן זית הוא משום דצליל נהורא דהיינו שאורו יותר יפה. וידוע דעוררו בזמן האחרון להשתמש בשמן זית הראוי לאכילה משום דומיא דמנורה. וראיתי להגר"א וייס שליט"א שעורר על מנהג זה דלא משמע בגמ' כן וכל הקפידא בשמן זית הוא רק משום צלילות הנר ואין ענין בדומיא דמנורה. וכך גם עלה בדעתי בעת הלימוד.

אמנם מה נעשה וברמ"א סי' תרע"ג אחר שהביא דין זה של הגמ' דשמן זית צלול ולכן מצוה להדליק בו סיים וכתב שבמדינות אלו מדליקין בשעוה משום שהוא צלול כמו שמן זית היינו איכות אורו וליכא הבדל. וכתב ע"ז המ"ב שם בשם

מהר"י ברונא וכן המהר"ל מפרג דאע"פ כן עדיף שמן זית משום שהנס נעשה בו. [ולדעת המהר"ל הוא לעיכובא] וא"כ תלונת הגר"א וייס שליט"א על הראשונים, והמ"ב שהביאם דכתבו שיש עדיפות בשמן זית ולא משום טעמא דגמ'.

אמנם עדין לגופו של דין יש לדון אם כוונתם שצריך להיות דומיא דשמן המנורה ממש, או שיש עדיפות על שעה משום שהנס נעשה בשמן זית וא"כ כל שמן זית יש בו המעלה של נעשה בו הנס וא"צ ממש דומיא דשמן זית דזה אינו חלק מהפירסומי ניסא וכן הדעת נוטה. ודו"ק.

לז. הרואה נר של חנוכה צריך לברך וכו'.

פשטות דברי הגמ' דדין הרואה ודין המדליק מעיקר תקנת נר חנוכה דהיינו דאיכא ב' אופנים בקיום הפירסומי ניסא או ע"י הדלקה או ע"י ברכה על הראיה. וזהו שכרכה הגמ' דיני הברכות בחדא מחתא ביום א' המדליק מברך ג' והרואה ב', ואם היה דין דין ותקנה מיוחדת מה ענין לקשרם זה בזה.

וברש"י הביא משם רבינו יצחק דלא הוזקקה ברכה זו אלא למי שלא הדליק עדין או ליושב בספינה. ולהנ"ל ביאור הדברים הוא דהסיבה שתקנו בעיקר התקנה ב' אופנים לקיום המצוה הוא משום אלו שלא הדליקו או שאין להם ההכ"ת לקיום ההדלקה.

וברשב"א הביא פלוגתא האם מי שמדליקין עליו בביתו יכול לברך ברכת הרואה והוא כתב שלא יכול משום שלא מצינו מי שיוצא מן המצוה וחוזר ומברך, והיינו שאותו שהדליקו עליו כבר יצא ידי חובה ומה שייך שיחזור ויברך. והיינו כנ"ל שכיון שברכת הרואה היא אופן של קיום מצות הדלקת נר חנוכה והוא כבר יצא בה לא שייך ברכה זו עוד. ולפ"ז החולקים וסוברים שיכול לברך סוברים שאין זה דין בעיקר התקנה של ההדלקה אלא דין בפני עצמו שתקנו ברכה על הראיה וכל שלא ברך אע"פ שיצא יד"ח יכול עדין לברך.

ובריטב"א הביא גם דברי רש"י דנתקנה למי שלא הדליק וכתב לדון מה הדין בעומד להדליק בביתו ועתה רואה נר חנוכה האם עדיף לברך עכשיו ואח"כ ידליק ויברך רק על ההדלקה או שימתין להדלקה בביתו ואין בזה משום מעבירין על המצות וכו'.

ולענ"ד נחלקו הרשב"א והריטב"א ביסוד החיוב של ברכת הרואה. דהנה לרשב"א מבואר דאם כבר יצא ידי חובת הדלקה ע"י מה שהדליקו עליו בביתו, אינו יכול יותר לברך אע"פ שבפועל לא ברך שום ברכה, אלא עצם זה שכבר יצא

יד"ח מפקיעו מברכה וכדכתב להדיא דלא מצינו מי שיוצא וכו'. אמנם הריטב"א כל השו"ט בדבריו הוא דאע"פ שידליק בביתו עדין יכול לברך עכשיו ולהשלים ההדלקה אח"כ. ומבואר דתקנת ברכת הרואה מתיחסת לא לעצם ההדלקה אלא דין של ברכה בפני עצמו, ואין סתירה בעצם בזה שיצא ידי חובה ובין הברכה, אלא שאם ברך בפועל בשעת ההדלקה ברור שאין לו לברך פעמים ואם ברך בשעת הראיה יכול להדליק ולברך רק על ההדלקה.

וב' אפשרויות הללו טמונים בפירוש רש"י במה שכתב שנתקן למי שלא הדליק בביתו דברש"י דידן הגירסא שעדין לא הדליקו ומבואר דאפילו שידליקו אח"כ עדין יכול לברך והיינו כהריטב"א דאין סתירה בין ברכת הרואה ובין עצם ההדלקה, אמנם אם ביאור רש"י שבכלל לא מדליק בביתו וכן יש שלמדו [או גרסו] בשיטתו א"כ היינו כהרשב"א שברכת הרואה במקום יציאה ידי חובה ודו"ק.

ונפק"מ עוד מב' פירושים הנ"ל דלפי הריטב"א גם כשמדליק בביתו, אמנם ברכת על הניסים מישך שייך בדין ברכת הרואה דהיינו שגם למדליק בביתו הברכה לא על ההדלקה אלא על הראיה, ויש שהקפידו מחמת כן לברך על הניסים אחר ההדלקה וראיתי שהעיד הגרי"ד סולוביצ'יק שכן נהג הגר"ח מיום ב' והלאה שהיה מברך להדליק על נר ראשון ומדליק ואח"כ מברך על הניסים ומדליק הב' כדי לצאת ידי חובה גם לשיטה זו.

אמנם להרשב"א ודאי ב' דינים חלוקים הם ואין שייך ברכת על הניסים של המדליק לעל הניסים של הרואה וכאמור שכל שיצא ידי חובה אין יכול יותר לברך דלא נתקנה בשבילו תקנה זו.

לח. והיכן צונו ר"א אמר מלא תסור.

מבואר דאשר קדשנו במצותיו וצונו קאי על לא תסור. והנה בגמ' מבואר דדוקא על נר חנוכה מברך אבל על הפרשת דמאי כיון דהוא ספק דדבריהם לא מברך ולכאורה עד כמה שהברכה על קיום של לא תסור יש להבין מאי נפק"מ אחר שתקנו חז"ל להפריש דמאי ובמעשה ההפרשה מקיים תקנת חכמים ומה לי סיבת תקנתם הרי למעשה מחויב להפריש דמאי מחמת תקנתם.

ומוכח מזה דאע"פ שכאמור יש בברכה קיום של לא תסור, אמנם חכמים תקנו לעשות מעשה מצוה, וה'צונו' של נוסח הברכה מתיחס למעשה מצוה עצמו, דהיינו שהכונה של הברכה לא מתיחסת ללא תסור אלא להנר חנוכה ורק נוסח הברכה יצדק לומר וצונו משום הלא תסור אבל אחר שכבר תקנו הברכה היא על

מעשה המצוה עצמה ולכן כשמעשה מצוה הוא מחמת ספק אע"פ שתקנתם ודאית אין מברכים על זה ודו"ק.

ולפ"ז יש להבין מה שהק' גדולי האחרונים שהביא בהערות הגרי"ש, דאם כל דרבנן איכא לאו של לא תסור, א"כ מדוע הוצרכו לומר דנשים חייבות בנ"ח משום שהיו באותו הנס, והרי כיון שיש כאן לאו, ונשים חייבות בלאוין של התורה א"כ ודאי שחייבות גם בתקנת דרבנן מחמת הלאו. וכבר העיר הגריש"א זצ"ל שלדבריהם מצוה דרבנן חמורה ממ"ע של התורה וזה דבר שאינו אלא שגם הוא זצ"ל נזקק לקושייתם והאריך בפתרונה.

ואחר בקשת המחילה לא זכיתי להבין דהרי תקנת חכמים אמנם יש בה לא תסור אבל עיקרה כפי שנתבאר לעיל עצם המצוה עצמה. וא"כ חיוב ה'לא תסור' הוא לפי גדר התקנה, ואם מצד עצם תקנת חכמים הוא דבר שהזמ"ג ואין נשים חייבות בו ממילא גם לא חל לא תסור ורק אחר שתקנו וחייבו חכמים לפי גדר התקנה את מי שחייבו ממילא חל על ישראל החובה לשמוע בקולם מדין לא תסור ולכאורה הוא דבר פשוט ותימה היא הקושיא וה' יאיר עינינו בתורתו.

לט. אמר ר"ה חצר שיש לה ב' פתחים.

הק' הגמ' חשדא דמאן אי דעלמא אפילו ברוח אחת. וכתב רש"י שסבורים שחלוק הבית מתוכו. ולשיטת התוס' לעיל דהוכיח מכאן דמדליקין בפתח החצר צ"ל שסוברים שהחצר חלוקה מתוכה ויש כאן בני חצר שלא מדליקים.

והנה לפי ההו"א של הגמ' יש דין חשד בזה שהבית או החצר חלוקים ויש כאן מאן דהוא שלא מדליק. אלא שהגמ' דחתה דא"כ גם מרוח אחת. ויש בזה חדוש שהרי אין כאן מישהו שחושדים בו אלא שהעולם טועים שקיים מישהו שלא מדליק ולכן צריך להדליק בכל הפתחים.

ואולי הוא באמת דין מחודש בנר חנוכה בגלל שמהותו הוא פירסומי ניסא ואם יכולה להיוצר מציאות שאנשים יראו שיש כאן מי שלא מפרסם הנס הרי בזה גופא חסר בפרסומי ניסא של בעל החצר ולכן מוטל עליו לדאוג שלא יהיה כך. וחשבתי שהבנה זו יותר מוסברת אם חיוב ההדלקה הוא חיוב על הבית דבזה מדין חובת בית שלא יהיה מצב של חסרון בפירסומי ניסא, דהיינו שבית או חצר זה אינם מקיימים הפרסומי ניסא וכמו בית שאין לו מזוזה. אמנם אם הוא חיוב גברא גרידא קצת דחוק שאדם צריך לדאוג לזה שאנשים יחשבו שיש מי שלא מפרסם הנס ודו"ק.

ולמסקנת הגמ' החשד הוא אפילו בבני העיר ומשום דיאמרו כמו שלא הדליק בפתח זה כך לא הדליק גם בפתח השני. ולפ"ר נשתנה כאן גדר החשד ולא כפי שאמרנו לעיל שיאמרו שיש מי שלא קיים אלא שיחשדו בפועל בבעל הבית או החצר שלא מקיים מצות ההדלקה¹¹.

ולכאורה דין חשד זה הוא דין כללי שצריך אדם לדאוג שלא יחשדוהו שלא קיים מצוה. ובגמ' הק' מנא תימרא דחיישינן לחשד וכו' והביאה הגמ' הדין של פאה דציוותה התורה להניח בסוף השדה משום חשד של העוברים ושבים וכו' והיינו כנ"ל שנאמר כאן דין כללי שצריך לדאוג שלא יחשדוהו.

אמנם יש לומר דהדין חשד של פאה אין כאן סתם הלכה שצריך אדם לדאוג בכל הכ"ת שיכולה להיוצר שיחשדוהו, אלא דהוא צורה ואופן איך לקיים המצוה. דהיינו שהיה יכול אדם ליתן פאה בכל שלב של קצירת השדה ואז היה יכול ליוצר מצב שיחשדוהו שלא נתן, בזה ציוותה התורה שיקיים מצות הפאה באופן שלא יחשדוהו דהיינו שישאירה בסוף השדה, ולפ"ז הוא כלל איך לקיים המצוה. אמנם באופן שכבר קיים את המצוה ופתאום נוצר מצב שיש מי שחושד בו לכאורה אין מכאן שום ראיה שצריך לדאוג שאיזה חשדן לא יחשוד בו¹².

וה"ה גם בנר חנוכה שיש לומר שהדין חשד הוא האופן והצורה שצריך לקיים הפירסומי ניסא דהיינו באופן שלא יוצר מצב שיחשדוהו ולכן כשאיכא נידון באיזה פתח ידליק אמרו חכמים שצריך להדליק בכל הפתחים משום החשד והיינו שזוהי צורת קיום המצוה של נר חנוכה.

והבנה זו חזקה מאד לשיטות הראשונים שסוברים שהברכה שמברך על ההדלקה הראשונה חלה גם על כל הפתחים והיינו שאם לא ברך על הפתח הראשון מברך גם על השני אע"פ שכבר הדליק, והיינו כנ"ל שכל הדלקת הפתחים היא חלק מעצם החיוב של ההדלקה אע"פ שעושה ברכה אחת על כולם.

ולע"ד יש לומר שגם להר"ן שסובר שאין מברכים על הדלקת החשד כלל עדין יש לומר שעצם ההדלקה היא חלק מהחיוב של נר חנוכה אלא שכיון שהוא רק משום חשד לכן אין על זה ברכה אבל ודאי שיש כאן חפצא של הדלקת מצוה וכנ"ל. ועיין בראש יוסף כאן שתחילה נקט בפשטות שצריך לכוון בברכה גם על הנר של חשד וסיים שאפילו שיש הפסק לא צריך לחוש כיון שהר"ן כתב שאין

¹¹ בשו"ת חכ"צ כתב דבר מיוחד שאין הפירוש שיאמרו סתם שלא הדליק, אלא שהם יטענו לומר שצריך להדליק בכל הפתחים ומחמת כן יאמרו כמו שלא הדליק כאן כך גם לא הדליק בפתח השני.

¹² ואף שמצאנו בכמה מקומות ענין חשד אמנם לענ"ד הוא ענין אחר שעושה מעשה שיכול להתפרש כאיסור כגון לעיל שתולה בגדים רטובים דיאמרו שכבס אבל חשד דידן שיאמרו שאולי לא קיים המצוה ומחמת זה צריך לדאוג לקיים באופן שכולם יראו הוא ענין מיוחד ופשוט.

מברכין משום חשד ויל"ע כוונתו אם להר"ן ליכא חיוב כלל או שאין דין הפסק ויל"ע.

ולא כתבתי כל זה אלא לפי מה שראיתי שנקט הגריש"א זצ"ל בפשטות שא"א לברך ברכת הרואה על הדלקה שהיא משום חשד, ויצא לידון מדוע לא חוששים על כל נרות שהם משום חשד ויש כאן קבוע כמחצה על מחצה וכו'. ולהנ"ל יש לומר שודאי החפצא של הנרות הללו הם הדלקה של מצוה ומצד פירסומי ניסא וברכת הרואה יש מקום לומר שאפשר לברך עליהם ועדין יל"ע.

ולפ"ז יש לישב קו' הב"י דהק' מהא דעובר מאחורי בית הכנסת דאם יש ב' פתחים מותר לעבור ולא חושדים שלא נכנס כיון שיאמרו שנכנס מהפתח השני, ואילו כאן חושדים שגם בפתח השני לא הדליק. ולהנ"ל א"ש טובא, דכאן נאמרה הלכה בצורת קיום המצוה שצריך לקיים באופן שלא יהיה חשד כמו בפאה. אמנם במקום של חשד גרידא ואין שום מצוה שצריך לקיים, לא חוששים לכך ואדרבה יאמרו שנכנס בשני.

הערות בספר 'בית הלוי' על סוגיות דחנוכה.

גדר כבתה זקוק לה.

א. כבתה זקוק לה. וכתב רש"י דהחשש דלמא פשע ולא מתקן לה. והק' הבה"ל מהו לשון רש"י ולא מתקן לה והו"ל ולא חוזר ומדליק, ויצא לחדש דרש"י לא איירי בציור שכבה לגמרי דע"ז ליכא חשש אלא כשעודו דולק אלא שכבר חשוך והולך וכבה דגם בזה לא יוצא יד"ח וע"ז סובר ר"ה דכיון שזקוק לה לכן צריך לתקנה כבר במצב של הולך וכבה וע"ז חיישינן שמא פשע וכו' והנה גם לשיטת הבה"ל שאם כבה והולך כבר לא יוצא יד"ח אמנם ודאי שאינו קשור למחלוקת כבתה זקוק לה אלא הוא דין בפני עצמו דלא יוצא יד"ח באופן זה ומכיון שכן למ"ד זקוק לה צריך לתקנה ואיכא חשש של שמא פשע, אמנם לעצם הדין לא מצאנו ראייה והבה"ל נקט כן מסבירא דנפשיה. ולעצם דיוק לשון רש"י שכתב ולא מתקן לה יש לדון לפי מה שכתבנו בפנים בארוכה ששיטת רש"י כשיטת הרמב"ן דהדין זקוק לה אינו דין בעצם ההדלקה שלא יוצא יד"ח שאחרת לא היה הבדל בין הדלקה דשבת להדלקה דחול, ואם בשבת יוצא אפילו כשכבה ע"כ שמצד עצם הדין הדלקה כבר יצא אלא הוא דין נוסף של זקוק לה ובזה יש חסרון ביום חול. וא"כ לפ"ז לשון לתקנה שכתב רש"י מיושב דכל הדין הוא לתקן את ההדלקה ולא עצם ההדלקה שזה כבר יצא יד"ח ודו"ק.

טעם איסור הדלקת נר שבת בפתילות הפסולות

ב. שיטת הרמב"ם בפה"מ והריב"ן בתו"י דהא דאסור להדליק בשבת בפתילות ושמנים דריש פרקין אינו משום שחש שמא יטה, אלא משום שאינו מקיים מצות עונג שבת בנרות כאלו כיון שאינם דולקים יפה. וכתב הבה"ל דודאי גם הם מודים שיש טעם של שמא יטה כדמוכח בגמ' אלא דס"ל דאיכא טעם נוסף חוץ מזה. והוכיח הבה"ל כשיטתם מהא דאביי לא קבלה מר' ירמיה ואע"פ שאמר משם רב הדין שמותר להדליק נ"ח באותם פתילות ומה שייך כאן שלא קבל, וע"כ דמה שלא קבל הוא הדין של אסור להשתמש לאורה ומשום שאת עצם הדין של רב אפשר להבין דלא שייך איסור שבת גבי נרות חנוכה כיון שבשבת הוא דין בעונג שבת ואין זה שייך בנ"ח, אמנם משמע מר"י שאסור להשתמש באורה קבלה שע"כ יש בשבת טעם נוסף משום שמא יטה ומוכח שאסור להשתמש עכ"ל הבה"ל.

ועיין מש"כ בפנים בפשט הגמ' די"ל שמה שלא קבלה קאי על עצם הדין דמותר להדליק, ולכאורה כן פשטות דברי התוס'. אמנם יש להעיר דהרי גם אביי ידע דאיכא מ"ד שאוסר להדליק נרות חנוכה בשבת ולכאורה מ"ד זה ע"כ סובר הדין של שמא יטה 13 דאל"ה מה טעם יש לאסור. וא"כ אע"פ שרוב חולק ומתיר אמנם איך יסבור אביי בפשטות שליכא טעם של שמא יטה כשודאי איכא מי שסובר כן, ומנלן לאפושי מחלוקת בענין זה. ודו"ק.

יש עוד להעיר בענין הנ"ל לפמש"כ הבה"ל דיש חילוק בין האיסור להדליק בפתילות ושמנים פסולים בשבת ובין האיסור גבי חנוכה, דבחנוכה אם אין לו אלא פסולים יכול להדליק בהם דודאי עדיף משלא ידליק כלל כיון שאינו אלא חשש שמא יכבה, ואילו גבי שבת שהוא חשש איסור שמא יטה, ודאי שאפילו כשאין לו אסור. ולהנ"ל דאביי סבר דאיסור שבת משום עונג שבת ואח"כ קבלה דהוא מדין שמא יטה, יוצא שיש גם נפק"מ להלכה בהבנה זו דלפי הטעם של עונג שבת כשאין לו יכול להדליק וכנ"ל ואילו מטעם איסור שמא יטה אסור בכל גוונא.

דין חשד בנר שכבה

ג. הק' הבית הלוי למ"ד אין זקוק לה מ"ש מחצר שי"ל ב' פתחים דצריך להדליק משום חשדא וא"כ ה"ה כאן אחר שכבהדאע"פ שאין צריך מצד המצוה אמנם איכא חשד שלא הדליק. ומחמת זה כתב לחדש דאה"נ שכו"ע מודים דכאשר כבה לגמרי צריך להדליקה ע"ש. ובסוף תמה על סתימת הפוסקים בזה.

ועיין מש"כ בפנים אות מ' דהדין חשד שנתחדש בסוגי' אינו שיש חיוב הדלקה בפני עצמו משום חשד, אלא דכאשר באים לקיים עיקר המצוה ויש לקיימה באופן שלא יהיה חשד, צריך לעשות באופן זה ושזהו הדין שנלמד מפאה ע"ש.

וא"כ לפ"ז א"ש קו' הבה"ל דכאשר כבה הנר ויצא ידי חובה אין עליו חיוב מחודש להדליק משום חשד. ואדרבה סתימת הפוסקים בענין זה היא ראייה גדולה לסברתינו הנ"ל.

חדושו של הבה"ל בנר שנחשך ולא כבה

ד. עוד כתב שם הבה"ל בתוך הדברים, דהיה אפשר לומר דהסיבה שלא מדליק אחר שכבה - משום חשד - היא "דאיירי רק בהיה נר חשוך לחודא אבל עדיין

¹³ כתבנו דא"א להסביר איסור הדלקה בשבת רק אי נימא דאיכא איסור שמא יטה. אמנם לא נעלם דלהתוסי אפשר להסביר איסור ההדלקה בשבת משום כבתה זקוק לה אלא שהראשונים חלקו על תוסי' בזה כמבואר בשיטת רש"י והרמב"ם ולפ"י גם הרמב"ם ס"ל הכי כפשט הגמ'. ועוד יותר שגם להתוסי' אמנם מוכח מלשון הגמ' דאיכא איסור בשבת בפני עצמו וא"כ דחוק לומר שאביי למד הדין של איסור ההדלקה ודלא כשיטת האוסרים עצמם, ומוכח שודאי איכא דין של שמא יטה וא"כ ע"כ שאביי גם ידע דין זה וקשה לומר דלא ס"ל עד ששמעה ודו"ק.

ניכר שהיה דלוק מקודם... "הנה כוונת הבה"ל למעמיק בדבריו אינו שנכבה לגמרי דודאי באופן זה אינו יוצא גם ידי חובת חשדא, אלא דאיירי בציור שדבר קודם לכך - והזכרנו לעיל אות א' - והיינו שהנר חשוך ולגבי קיום מצות הדלקה לא יוצא יד"ח באופן זה, ובזה כתב דאע"פ שלא יוצא ידי חובה בהדלקה כעין זו, אמנם חובת הדלקה מדין חשד ליכא כיון שרואים שהנר היה דלוק קודם לכן. ובציור כזה הוא שנחלקו אם זקוק או לא דמשום חשד כו"ע מודים שליכא חובה להדליק.

וזהו שהמשיך שם וכתב שאם כבה לגמרי אזי ודאי יש דין הדלקה משום חשד לכו"ע [אלא שכפי שחדש שם בזה ליכא דין של שמא פשע ע"ש] וגם זה יש להבין דעד כמה שלשיטת הבה"ל לא יוצא ידי חובה בהדקה של חושך, א"כ מדוע באופן זה ליכא הדלקה משום חשד, ומה נפק"מ אם כבה לגמרי דהרי ממ"נ אם נילך אחר דעת הרואים הרי גם באופן שכבה לגמרי רואים שהיתה כאן הדלקה, ואם צריך שיראו נרות דולקים א"כ גם בחשוך ליכא ויל"ע.

דין זקוק לה בנר שבת

ה. הקשה הבה"ל דכמו שחשו חכמים למ"ד זקוק לה שמא יכבה הנר ומחמת כן אסור לדעת ר"ה להדליק בחנוכה בשמנים אלו, מדוע לא חשו מחמת כן לנר של שבת, דהרי בפשטות טעם איסור ההדלקה בשבת הוא משום שמא יטה. ומ"ש שבת מחנוכה.

ויש להבין דהרי פשוט שלפי הטעם של שמא יטה יש איסור כולל להדליק בשמנים ובפתילות אלו בשבת ולא רק בנרות של מצות נר שבת, וא"כ ודאי טעמם מוכרח מפשטות הסוגיות דיש כאן גזירה, ומכיון שכן אפשר לומר שודאי היה אפשר גם לגזור בנר שבת מחמת כבתה זקוק לה אלא שא"צ לגזירה זו אחר שכבר יש איסור כולל משום שמא יטה. ועוד יותר לפי מה שכתב הבה"ל עצמו שמחמת טעם של שמא יכבה הדין הוא שאם אין לו יכול להדליק ואילו מחמת הטעם של גזירה אסור להדליק בכל גוונא.

וכתב הבה"ל לתרץ הקושיא הנ"ל לפי מה שכתב המאירי וכבר הוזכר לעיל שבאמת אין כאן חשש ודאי שיכבו הנרות ובסתם הרי לא יכבו אלא שהוא חשש וגזירה יתירה בחנוכה. וא"כ כל זה שייך דוקא בחנוכה שמדליק נר אחד וחיישינן שמא יכבה אבל בשבת שיש לו הרבה נרות אפילו אם יכבו הרי יקיים הדין בשאר הנרות.

ומכיון שכן כתב הבה"ל דאפילו במקום שמדליק כשיטת המהדרין אין אומרים שיוצא יד"ח בשאר הנרות דהרי המצוה התקיימה בנר הראשון שהוא עיקר

הדין, ולכן חשינן שמא נר זה יכבה ולא יתקיים המצוה בשאר הנרות שלא הודלקו לשם עיקר התקנה. אמנם עיין מש"כ לקמן אות יא' שיש מקום לומר דמקיים המצוה בכל הנרות ושיש מקום גדול להבנה זו מדברי רש"י בסוגין.

חדוש הבה"ל לחלק בין הדלקת נ"ח דחול והדלקה דשבת

ו. וכתב הבה"ל חדוש עצום. דכל הנ"ל הוא רק בהדלקה של חול שמיד כשהדליק הנר הראשון קיים המצוה, אבל כשמדליק בע"ש שהוא קודם זמן החיוב, והתחלת המצוה היא בשקיעת החמה אזי כל הנרות שווים לגבי קיום המצוה ובכולם מתקיימת המצוה ולכן בכה"ג שוב חוזרת הסברה הנ"ל גבי שבת שלא חוששים לשמא יכבה ואם אסור להדליק בשבת ע"כ שהוא משום דין השבת ולא מחמת גזירת חנוכה עכ"ד רבינו הבה"ל.

וכל הרואה יראה חדוש הדברים ובאמת שהוא עצמו בהמשך אמר שלשטות שיש דין אין זקוק לה קודם השקיעה בע"ש ודאי שהתקיימה המצוה, וא"כ יש לומר שגם לחולקים אמנם ודאי שיש כאן מעשה הדלקה שהרי אנו מברכים על הדלקה זו, וכן ודאי שיש כאן דין של הדלקה עושה מצוה, דאל"ה תימה אקרא איך יצא יד"ח והרי קי"ל שלא אומרים הנחה ע"מ.

ז. אמרוה רבנן קמיה דאביי משמיה דר"י ולא קבלה וכו'. עיין בבה"ל שלמד שהנידון בשו"ט של הגמ' אי קבלה אביי או לא קאי על הטעמים שחדשו ר"י ור"י, ומכח זה עשה פלוגתא בין רש"י ותוס' כמבואר שם. ועיין מש"כ בפנים הקונטרס שיש ללמוד הגמ' באופן אחר דהנידון על עצם ההלכה של מותר להדליק בחנוכה בפתילות אלו.

טעם מ"ד כבתה אין זקוק לה

ח. כתב רבינו הבה"ל ד"ה 'כבתה זקוק לה' להסביר טעם המ"ד שסובר אין זקוק לה, ואבאר דבריו. ראשית יסד הבה"ל שיש לומר דאף למ"ד זקוק לה אמנם זה רק באופן שמתקן ההדלקה הראשונה דהיינו שע"י תקונו חשיב המשך מעשה ההדלקה הראשון, אבל אם נשפך השמן ונאבדה הפתילה וזקוק לעשות נר חדש בזה י"ל שלכו"ע אין זקוק לה והכוונה שכבר הדליק ואין חייב להדליק פעמים.

וכתב דמצינו סברא מעין זו גבי סוכה דס"ל לר"א שאין עושין סוכה שאינה ראויה לשבעה ובכל אופן אם נפלה יכול לבנות ומשום שכיון שבונה אותה סוכה חשיב המשך של הסוכה הראשונה, וה"ה גבי נ"ח דאם מדליק בשמן אחר חשיב אחריתי.

ומכיון שכן כתב שלפ"ז יש להבין המ"ד שסובר אין זקוק לה, ומשום שבמנורה מצאנו דאם כבתה המנורה ונדשן השמן נדשן הפתילה והיינו שאין יכול להשתמש יותר באותו שמן וצריך לדשן מחדש. וא"כ חזינן דבמצות הנרות, אחר שנכבו אין להשתמש בשמנים ובפתילות עוד, וא"כ כיון שחנוכה ע"ש המנורה ניתקן לכן כשכבו נפסלו אותם שמנים ופתילות שבנר¹⁴ ולא יכול להשתמש בהם, ולהדליק אחרים כבר אמרנו שלא חייב וממילא שאין זקוק להדליק שוב עכת"ד רבינו הבה"ל.

ועיין בפנים הקונטרס כתבנו שהסברא נוטה ושיש לזה אסמכתא בראשונים דמ"ד זקוק לה יסודו משום שהנחה עושה מצוה והיינו שצריך לדאוג שיהיו הנרות דולקים משך זמן ההדלקה, וא"כ מה סברא יש שאם צריך להדליק נר חדש לא חייב והרי לא קיים מצות ההדלקה. ומה שהוכיח מסוכה הרי שם סובר ר"א שצריך סוכה ראויה לשבעה ובודאי שכל שיש קמן סוכה חדשה אינה כשרה ולכן אם אינה המשך של הסוכה הראשונה פסולה היא, אבל בחנוכה היא גופא טעמא בעי מה פסול יש בהדלקת נר חדש.

והבה"ל כתב שר אחד חייבו להדליק ולא שנים, ואיני מבין דאדרבה למ"ד זקוק לה החיוב הוא שיהיו נרות כל משך זמן החיוב. ואדרבה אם מעשה המצוה היתה הדלקה היה שייך לשמוע אחת ולא שנים, אבל לכאורה מ"ד זקוק לה לא סובר כך.

ואולי כוונת רבינו דאם מדליק נר חדש א"כ לא הראשון ולא השני קיימו דיני ההדלקה דבכל אחד לא היה שיעור ורק כשאנו מחשיבים השני כאילו הוא המשך הראשון שייך לומר שיוצא בהמשך ידי חובה ויל"ע.

ביאור טעם הדלקת ב"ה משום מעלין והנפ"מ להלכה בדין זה

ט. במחלוקת ב"ש וב"ה אם מוסיף והולך או פוחת והולך, נחלקו אמוראים בטעמם האם נחלקו בהדלקה כנגד הימים, או שנחלקו בגדר התקנה אם מעלין בקודש או כנגד פרי החג. עוד נחלקו התוס' והרמב"ם בביאור מחלוקת ב"ש וב"ה אם קאי על המהדרין או על תקנת איש וביתו. וידועים דברי הגר"א להסביר דמחלוקתם תלויה בהסבר המ"ד שנחלקו ב"ש וב"ה אי מעלין או כנגד פרי החג. דהרמב"ם ס"ל שלפי דעה זו אין שום שייכות בהדלקת תוספת הנרות למנין הימים וליכא קפידא בידיעת הימים, ולכן אין חסרון בריבוי הנרות. ואילו

¹⁴ ואע"פ שלא השוו לגמרי דיני הדלקת חנוכה למנורה שהרי כל השמנים כשרים לחנוכה ובמנורה צריך שמן זית בכל אופן לגבי הד"א דינא השוו ע"ש.

התוס' סובר¹⁵ דגם למ"ד מעלין בכל אופן יסוד התקנה נסמך על ידיעת הימים ורק נחלקו מה הסיבה לעשותם בסדר עולה או יורד. יעוין כל זה באריכות בדברי הבה"ל וב"ה שכוונתי בזה לדבריו.

והנה רבינו הבה"ל כתב ב' נפק"מ למעשה במחלוקת זו דהיינו הן לשיטת הרמב"ם והן לשיטת התוס'. ונבארם.

לשיטת הרמב"ם שלמ"ד מעלין ופרי החג ליכא שום דין של ידיעת הימים א"כ אם ביום הג' יש לו רק ב' נרות כיון שטעמם של ב"ה משום מעלין ואין זה שום ענין של ידיעת הימים לכן יכול להדליק גם ביום ג' ב' נרות דהרי אם ידליק נר אחד יפחת מהנרות דאומול והוא ממש נגד דין מעלין בקודש.

ויש להעיר דאפילו שליכא דין של ימים הנכנסים או היוצאים אמנם לכאורה משמע שלכו"ע הנחה פשוטה היא שיש להדליק בכל יום מספר אחר של נרות ורק שנחלקו באיזה אופן עדיף לסדרם אם במעלין או בפרי החג, אמנם הדלקה של אותם מספר נרות בשני ימים איזה דין מתקיים כאן ואף שאין להוריד אמנם לא מצינו חיוב להדליק סתם הרבה נרות ויל"ע.

עוד כתב רבינו לשיטת התוס' דגם מ"ד שמעלין ופרי החג מודו שיש דין להדליק את הימים אלא שמ"ד דטעם ב"ה משום מעלין סובר שמצד הודעת מנין הימים ליכא נפק"מ ואפשר לציין גם הנכנסים וגם היוצאים וחפשו סיבה אחרת באיזה אופן לציין הימים, א"כ אם ביום החמישי אין לו רק ד' נרות י"ל שעדין יכול להדליק אותם גם לב"ה שהרי גם ב"ה מודים שאפשר להדליק כנגד הנכנסים אלא שדין מעלין עדיפא ליה וא"כ במקום שא"א הדרינן שיקיים כנגד הנכנסין עכ"ד.

ועולה דבר חדוש שעד הנה קיים הדלקה של היוצאין ומכאן ואילך כנגד הנכנסין, והיה מקום לומר דאחר שהוכרע שיש דין של מעלין בקודש א"כ צורת ציון הימים הוא ע"י מעלין דהיינו יוצאים ולא נכנסים ויל"ע.

מחלוקת הבה"ל והאבי עזרי בהדלקת ב' נרות ביום ג'

י. בתוך דברי הבה"ל הנ"ל כתב רבינו בפשטות דלדעת ב"ה שמוסיף והולך כנגד ימים הנכנסים אם עומד ביום ג' ויש לו רק ב' נרות ידליק רק נר אחד דהרי אין בהדלקת ב' נרות שום ענין ושייכות לימים הנכנסים. וכבר הביאו דכדבריו כבר פסקו החיי אדם והובא במ"ב.

ומפורסם בבית המדרש דרבינו האבי עזרי פליג על דברים הללו וכתב דאע"פ שלא יכול להדר ולהדליק כנגד כל הימים אמנם מקצת הידור גם חשיב הידור.

¹⁵ הגר"א לא כתב להדיא סברת התוס', אמנם כך נמצא באחרונים להסביר שכן היא דעתם ועיין מש"כ בזה בסימן ד' בסוף הקונטרס.

ויש להבין כוונתו באומרו מקצת הידור. וראיתי שבספר שונה הלכות להגרח"ק שליט"א הביא פסק המ"ב הנ"ל שידליק רק נר אחד והוסיף בסוגרים דדעת האבי עזרי לא כן, והגאון רמ"מ שולזינגר זצ"ל שאלו על שום מה הביא דעת האבי עזרי שם שלא כפי דרכו להביא רק דברי החזו"א על המ"ב, וענה לו שיש קצת ראיות מסוגית הגמ' כדבריו.

והנה דברי הבה"ל מיוסדים על הבנתו שכתב לקמן בסוגית אין מדליקין מנר לנר, דבהדלקת ההידור כנגד הימים, לא נשלם המצוה רק כשגומר להדליק ואז נראה בהדלקתו מספר הימים אבל קודם לכן ליכא שום מצוה, ולכן דין שם שאולי יהיה מותר להדליק מנר לנר באופן זה כיון שעדיין ליכא שום מצוה עד שיגמור להדליק ע"ש. ובודאי מובן מאד לשיטתו שאם מדליק ב' נרות ביום ג' לא עשה ולא כלום.

אמנם י"ל דתקנת חז"ל כנגד ימים היוצאים היינו שכל נר מכוון כנגד יום שעבר וא"כ יש לומר שבכל הדלקה והדלקה מקיים הענין שמדליק כנגד היום שיצא ואין בדווקא שצריך להראות כל הימים ולענ"ד זו כוונת הגרא"מ שך זצ"ל באומרו מקצת הידור גם חשיב היינו שגם כשמדליק ומראה מקצת הימים שיצאו גם יוצא בזה ידי ענין תקנת ההדלקה כנגד הימים שיוצאים.

אמנם דברי הגרח"ק שליט"א י"ל שכוונתו למ"ד מדין מעלין שגם הבה"ל עצמו עמד שי"ל שא"צ כלל כנגד הימים וא"כ יש ענין להוסיף נרות ומכיון שכבר כתב הגר"א שנחלקו ב' שיטות אלו ועוד יותר שהרמב"ם פסק כהשיטה של מעלין בקודש א"כ ודאי יש מקום להחמיר ולהדליק ב' נרות כנלע"ד כוונתו והמעייין יבחר הטוב בעיניו.

גדר תקנת מהדריין אם כל הנרות מצוה או רק הראשון

יא. כתב רש"י בביאור דעת ב"ה שמדליק כנגד הימים היוצאים דהיום שעומד בו בכלל היוצאים היינו שכל נר עולה להיום שעומד בתחילתו והוא נחשב יום יוצא. ולכן ביום א' מדליק נר אחד דהיינו כנגד היום הראשון שהוא היוצא עכשיו וכן ע"ד זה בכל יום.

ורבינו הבה"ל העיר על פירוש זה והעומד מאחורי השגתו הוא שלפנ"ר הוא קצת דוחק לקרוא להיום שעדיין לא הגיע יום היוצא ושרש"י נדחק לפרש כן משום שאחרת לא מובן ביום א' איך מתקיים דין ימים היוצאים. וע"ז כתב הבה"ל שיש לפרש בפשיטות סדר ההדלקה ומשום שביום א' באמת מדליק לא כנגד הימים אלא עיקר תקנת הדלקת איש וביתו וכל תוספת המהדריין מה"מ מתחילה ביום ב' כשמוסיף כנגד הימים דבאמת אז מדליק נר אחד מחמת עיקר

התקנה ועוד נר כנגד יום היוצא דהיינו יום האתמול שבאמת כבר יצא ע"כ פירוש וסיים שם שכבר העירו בזה על פרש"י.

והנה הרבה יש לדון בדברים אלו ואקצר. דהנה לדעת ב"ש כשמדליק כנגד הנכנסים וביום א' מדליק שמונה לכאורה להבנת בה"ל היום הא' חשיב נכנס שהרי עדין לא יצא, וא"כ כל הח' נרות עולים כנגד הח' ימים וא"כ יש לתמוה א. להיכן הלך חיוב נר איש וביתו שהוא דין בפני עצמו ב. אפילו אם נאמר שלדעת ב"ש יכול לקיים ב' הענינים באותו נר, אמנם יוצא שיש נפק"מ כמה ימים צריך לציין בהדלקה בין ב"ש וב"ה שלדעת ב"ה מציין רק עד ז' ימים שהרי ביום ח' לדעת הבה"ל מדליק אחד כנגד איש וביתו וז' כנגד היוצאים ואילו לדעת ב"ש מדליק כנגד ח' ימים ולא משמע בפשטות שנחלקו בזה.

ועוד יש להעיר כאן ענין גדול ויסודי מאד הנוגע גם להלכה בכמה וכמה דברים והוא מה שהניח הבה"ל – ונמצא זה בדבריו כמה פעמים – שהדלקת המהדרין וכן מהמה"מ מתחלקת לתרתי אחד עיקר חיוב ההדלקה מדין איש וביתו, ותוספת הידור שאינה מעיקר הדין ובאמת שהיא אינה חלק מהמצוה עצמה ויש בזה הרבה נפק"מ שאין תוספת הנרות עיקר המצוה וכגון להדליק מנר לנר שדנו הפוסקים וכן לגבי ברכה.

ולכאורה מדברי רש"י הללו משמע שאין ההבנה כדברים אלו, וכאשר מקיים מצות ההדלקה באופן של מהדרין מה"מ אזי כל הנרות שהם כנגד הימים הם עיקר מצות ההדלקה, והיינו שלדעת המהדרים מה"מ תקנו חז"ל שיכול אדם לבחור ולצאת יד"ח באופן של הדלקה כנגד הימים ובאופן זה כל הנרות כולם הם מצות נרות חנוכה. ולכן כשסדר רש"י הנרות כנגד הימים היוצאים הוצרך כנ"ל לומר שהיום הראשון חשיב יוצא. וכבר ראיתי בספרים שעוררו בכיון זה כל אחד כהבנתו ואני רק מעורר על סברות הדינים העולים מלימוד פשט הדברים.

אחר כתבי הדברים הנ"ל ראיתי שכדברי רבינו הבה"ל כתב הרע"א בתשו' מהדו"ת סי' יג' דפשוט לו דכשמדליק הרבה נרות יוצא יד"ח מיד בהדלקת הראשון [משא"כ כשמהדרין כל אחד להדליק לעצמו שיש לומר שכל אחד בר חיובא לבד כיון שלא יוצא בהדלקת בעה"ב ע"ש] ושאר הנרות הם מדין הידור גרידא וא"א לברך עליהם ע"ש.

דין הדלקה מנר לנר לשיטת המהדרין מה"מ

יב. כתב רבינו הבה"ל לדון לדעת רב שאין מדליקין מנר לנר דאולי הוא רק בשעה שנתקיימה מצות ההדלקה בנר, אבל באופן שעדין לא הושלמה מצות ההדלקה יכול להדליק גם מנר לנר. והציור לזה הוא לשיטת המהדרין מה"מ שמוסיף

נרות כנגד הימים, א"כ כל שלא גמר להדליק כל הנרות עדין לא נתקיימה המצוה שהרי אין בנרות הללו מנין הימים הראוי ולכן י"ל שיכול להדליק מנר לנר. וכגון שעומד ביום ה' והדליק ג' נרות שקודם שגמר להדליק כל הה' נרות אין כאן כלל קיום המצוה ויכול להדליק מנר לנר.

אלא שנתקשה בעצמו בדין זה שהרי הגמ' הקשתה על רב מהדלקת המנורה שהדליקו מנר לנר, והרי שם הדין שכל הנרות מעכבין זה את זה ולא נגמרה המצוה עד שמדליק כולם ובכל אופן סברה הגמ' שיש בעיה של הדלקה מנר לנר. והאריך רבינו בפפולו והעמיד סברתו הנ"ל ומשום שי"ל שכל קושית הגמ' ממנורה היא דוקא מנר המערבי שהיה בו מצוה מיוחדת כפי שהוכיח שם.

והנה כבר כתבנו לעיל אות י' שיש מקום לומר מדברי רש"י שגם בהדלקת מהדרין מה"מ אמנם כל הנרות הם חדא מצוה וזהו האופן של קיום עיקר תקנת ההדלקה קחנו משם. ועוד הבאנו לעיל דעת האבי עזרי שסובר שמקצת הידור גם הוי הידור והסברנו דבריו דאין צריך להודיע מנין הימים הסופי, אלא כל הדלקה שהיא כנגד הימים הנכנסים היא צורת המצוה וגם להבנה זו ליכא לסברת הבה"ל.

אמנם לסברת בה"ל שלא מתקיים כלל המצוה ללא הודעת מנין הימים יש לחלק טובא בין נרות חנוכה ובין הדלקת המנורה. והיינו דאע"פ שנרות מעכבין זה את זה אמנם ודאי שכל נר ונר הוא חלק ממעשה המצוה של הדלקת הנרות ושייך שיחול על זה שם נר מצוה שיש עליו דין ביזוי מצוה. אמנם בהדלקת כנגד הימים לדעת הבה"ל יש לומר שליכא כלל מצוה בכל נר ונר ורק בהודעת הנרות הסופי שם חל מצות ההדלקה וא"כ קושית הגמ' ממנורה א"ש גם להבנת הבה"ל.

עוד יש להעיר דהביא שם הבה"ל דעת הגה"מ דאם כבה הנר א"א לחזור ולהדליקו משאר הנרות משום שאין זקוק לה וכבר יצא יד"ח וא"כ שוב הוא ביזוי מצוה. והבה"ל העיר דמאחר שכבה א"כ כבר ליכא הודעת מנין הימים בשאר הנרות וא"כ לשיטתו הנ"ל מדוע לא יכול להדליק והרי אין מצוה. ולכאורה לפי הבנתו הנ"ל יוצא חדוש גדול לדינא דאם לדוגמא ביום ז' ובאמצע הדלקתו כבה הנר החמישי דאיכא דין של אין זקוק לה, לכאורה אין שום טעם להדליק שאר הנרות שהרי ליכא עכשיו הודעת מנין הימים ולשיטתו הידועה הנ"ל עדיף להדליק רק נר אחד ודו"ק.

חיוב אכסנאי בהדלקת מהדרין.

יג. אמר ר"ז מריש הוי משתתפנא בפריטי וכו'. והק' רבינו הבה"ל וכי ר"ז לא היה מן המהדרין מה"מ ומדוע לא הדליק בעצמו. ומכח זה יצא לדון באריכות בגדר תקנת המהדרין מה"מ אם בעה"ב מדליק לכולם או שכל אחד מדליק לעצמו כפי מנהגינו יעו"ש.

והנה כבר הארכנו בפנים בגדר חיוב הדלקת האכסנאי, והבאנו דיש אומרים דהוא חיוב מחודש ואינו יכול להדליק בעצמו וכל אופן ההדלקה ידידה הוא רק ע"י השתתפות בפריטי, ובודאי להבנה זו לא קשיא כלל קושית הבה"ל. אמנם יש אומרים דאכסנאי אם רוצה חייב להדליק בעצמו ורק ר"ז מחמת איזה סיבה לא הדליק אלא השתתף. ולכאורה לפי הבנה זו קמה קושית הבה"ל מדוע לא קיים הדלקת מהדרין מה"מ. אמנם יש להבין דהרי גם הסוברים שאכסנאי חייב להדליק לעצמו אמנם מוכח שלא נחשב כאחד מבני הבית ואין יוצא סתם בהדלקת בעה"ב, ולכן חייב להשתתף, וגדר הדין הוא דמחמת שגר עכשיו בבית זה חשיב ביתו לענין חיוב הדלקה אע"פ שאינו מבני הבית וכאילו יש ב' בעלי בתים בבית אחד, והארכנו בענין זה שם. וא"כ לכאורה תמיהת הבה"ל אינה רק על חיוב המהדרין מה"מ דהרי גם עיקר תקנת ההדלקה חזינן שר"ז משום מה לא רצה להדליק לבד אע"פ שהיה מחויב בה לעצמו, וא"כ מה גרע לומר שגם לא קיים מהדרים מה"מ.

כוונתי בזה דעד כמה שר"ז סמך על הדלקת בעה"ב א"כ סמך על מנהג בעה"ב ואם הוא קיים איזה הידור שיהיה גם ר"ז ע"י השתתפותו קיים ומה שר"ז לא הדליק בעצמו לקיים מהדרין מה"מ הרי ה"ה גם לא הדליק בעצמו על עצם החיוב ודו"ק. ויש לישב ובאתי רק לעורר.

סימן א' – גדר מצות הדלקת נר חנוכה.

בברייתא דף כא ע"ב מצאנו ב' הלכות יסודיות הנוגעות למצות הדלקת נר חנוכה. א. זמן ההדלקה ב. מקום ההדלקה. ובראשונים נחלקו בב' הלכות אלו ב' מחלוקות שונות כפי שנביא להלן, ולענ"ד אפשר לומר שביסודם של מחלוקות אלו ענין אחד.

הנה לגבי זמן הדלקת נ"ח הבאנו לעיל בפנים דשיטת התוס' דאחר שעבר זמן שתכלה עבר זמנו ורק סובר ר"י דבזמנינו איכא דין אחר. אמנם דעת הרשב"א ובדומה לזה הריטב"א דגם בזמן עיקר התקנה אפשר להדליק נ"ח כל הלילה. ולשון הרשב"א ברורה מאד דמצות הדלקת נר חנוכה היא מהמצוות התלויות בלילה שדינם שכל הלילה אפשר לקיימם. הרי לן שנחלקו הראשונים האם דיני זמן ההדלקה הכתובים בברייתא הם לעיכובא בקיום המצוה או שהוא דין לכתחילה שכך עדיף לקיים מצות ההדלקה.

עוד מצאנו גבי מקום ההדלקה שתקנו חכמים להדליק בפתח הבית או החצר, ונכתב בברייתא כמה אופנים היכן מקום ההדלקה, ובסוף כתבה הברייתא דבשעת הסכנה מניחו על שולחנו ודיו. וגם בענין זה נכתב לעיל בפנים דיש מחלוקת ראשונים גדולה האם נאמרה הלכה לעיכובא שמקום ההדלקה הוא רק במקום שאיכא פירסומי ניסא, והדין של על שולחנו אינו מעיקר תקנת ההדלקה אלא בדלית ברירה לפחות שידליק על שולחנו מעין זכר להדלקת הנרות.

ומאידך כתב הריטב"א להדיא דגם בזמן שאינו סכנה היכא דעבר הזמן מדליק על שולחנו לבני הבית דהרי גם זה מקום ההדלקה כדחזינן בשעת הסכנה, והוכיחו האחרונים שהוא סובר שדין הפירסומי ניסא לרבים הוא גם לכתחילה אבל בעצם מצות ההדלקה אפשר לקיים על שולחנו. וכן גם הוכיחו מדברי הרשב"א שכתב להוכיח דרבא סובר אסור להשתמש לאורה מהא דפסק דנר שבת עדיף על נר חנוכה, וא"נ מותר להשתמש הרי יכול לקיים שניהם על שולחנו עכ"ד. ומוכח שסובר שמעיקר הדין יכול לקיים המצוה על שולחנו וודחוק לומר שכשאינן לו נר חשיב כמו שעת הסכנה]

וכל הרואה מרגיש דענין משותף איכא לב' מחלוקות אלו האם דיני ההדלקה הם לעיכובא או רק לכתחילה.

ואולי יש להגדיר שורש הענין באופן זה. דיש לחקור מהו מהות המצוה של נר חנוכה האם תקנו חז"ל לעשות מעשה של פירסומי ניסא וההכ"ת של הפירסום

הוא ע"י הדלקת נרות על פתחי הבתים דע"י זה מתפרסם הנס שנעשה בנרות. או שכיון שנעשה נס במנורה תקנו חכמים להדליק נרות זכר לאותו הנס, אלא שיש ענין בצורת התקנה שיעשה באופן של פירסום הנס אבל ה'חפצא' של התקנה היה הדלקת נרות.

ולענ"ד פשוט דהרשב"א שכתב שר חנוכה הוא מהמצוות התלויות בלילה ודאי למד שהתקנה היתה על עצם הדלקת נרות ומצד זה כל זמן שהוא ראוי להדלקת הנר הוא זמן המצוה, אלא שלכתחילה תקנו בזמן ובמקום שיהיה בו פירסומי ניסא ולכן הזמן היותר ראוי הוא משתשקע עד שתכלה אבל אם עבר הזמן אין הו"א כלל לפוטרו מקיום המצוה. וכן נראה לע"ד שהוא גם דעת הריטב"א דזהו גדר המצוה.

ומכיון שכן גם לגבי מקום ההדלקה יש לומר שמעיקר תקנת ההדלקה יכול להדליק בכל מקום ואין זה צריך לפנים ולכן כתבה הברייטא מניחו על שולחנו ודיו היינו שאין לו לדאוג לגבי ענין הפירסומי ניסא ודיו בעצם המצוה של הדלקת הנרות. ולכן סוברים הרשב"א והריטב"א שגם בדלית סכנה אין מניעה לקיים מצות ההדלקה על שולחנו שכאמור זה עצם גדר המצוה.

אמנם הראשונים שחולקים סוברים דתקנת חכמים היא לעשות מעשה של פירסומי ניסא ומצד זה מהות התקנה היתה להדליק בזמן של משתשקע וכן להדליק על פתחי הבתים והחצרות במקום שאפשר לראות הנרות ולפרסם הנס, ואם אינו יכול להדליק שם אינו מקיים עיקר המצוה, ומה שאמרה הברייטא על שולחנו הוא דין והיתר מיוחד מחמת הסכנה. ובאמת יש שאמרו שלפי זה אם עברה הסכנה במשך זמן ההדלקה חייב לחזור ולהדליק בפתח הבית. [ובדעת הריטב"א יש להסתפק דהרי כבר קיים המצוה עצמה ודאי, האם יש ענין לחזור ולהדליק בשביל הענין של פירסומי ניסא]

ולאור הדברים הנ"ל אולי יש להבין ענין נוסף שנחלקו בו הראשונים. קי"ל שאסור להשתמש לאור הנרות. וכבר הארכנו לעיל בדעות הראשונים מהו האיסור כאן. ומצאנו ב' שיטות עיקריות דשיטת רש"י דאיסור השימוש מחמת דצריך שיהא היכר שהוא נר מצוה. אמנם הרמב"ן הרשב"א ודעימיה לא הביא כלל אפשרות זאת של היכר ונקטו לעיקר שהוא משום ביזוי מצוה.

ונלע"ד דיש לומר דגם ענין זה תלוי בספק הנ"ל מהו גדר התקנה של הדלקת הנרות. דאם נאמר שהיה תקנה לעשות פירסומי ניסא אפשר לומר שיש הקפדה שתעשה ההדלקה באופן שיהא ניכר באופן גמור פירסום הנס וכל שחסר בהיכא חסר בעצם קיום המצוה ולכן אם משתמש לאורה באופן שאפשר להבין שר זה

עומד לעצמו חסר בקיום המצוה. אמנם אם נאמר שמהות המצוה להדליק נרות זכר לנס ורק תנאי נוסף הוא שתעשה הדלקה זו באופן של פירסומי ניסא, אפשר להבין דאין חסרון מהותי בזה שמשתמש לאורה דהא למעשה הדליק נר לצורך המצוה, אמנם מאידך סובר הרשב"א דיש בזה ביזוי מצוה מה שמשתמש לאור נרות של מצוה.

סימן ב' – גדר תקנת ח' ימי חנוכה

מאי חנוכה דת"ר וכו'. פירש רש"י על איזה נס קבעוה. והקושיא ידועה דאם קושית הגמ' היתה על איזה נס תקנו הדלקת נרות חנוכה א"כ לא כתוב כלום בברייתא אלא רק סיפור נס פך השמן וקביעת ח' ימי חנוכה אמנם מנלן דתקנת הדלקת הנרות משום האי נס. וצ"ל דאע"פ שאין הדברים מפורשים בברייתא אמנם מוכח הדבר מתוכו דכיון שהיה מעשה נס דפך השמן דדלק ח' ימים ודאי הוא דהדלקת נרות ח' ימים ע"ש אותו הנס אע"פ שהברייתא לא פירשה זאת להדיא.

וצ"ל דמה שהברייתא לא כתבה זאת הוא משום שאין זה נושא הברייתא שהיא ממסכת תענית העוסקת בדיני ימים טובים ותקנתם ושם נכתבו רק הדברים הנוגעים לתקנת הימים ולא טעמי המצוות ופשוט.

והעולה מהנ"ל דכל מה שהביאה גמ' דידן הברייתא דמסכת תענית הוא רק משום שהזכירה שם הברייתא גבי קביעות היו"ט דחנוכה סיפור הנס, וממילא אנן ידעינן דודאי הוא שתקנת הדלקת הנרות ע"ש אותו הנס.

אמנם יש להבין דברי הברייתא גופא דעסקה בקביעת ח' ימים ליו"ט דאסור למיספד בהון והביאה סיפור נס פך השמן, דלכאורה מאי שייכות ענין הנס לקביעת הימים בתורת ימים טובים. והניחא ענין נצחון המלחמה דיש לקבוע יו"ט עבור זה אבל ענין הנס הוא דבר לעצמו והרבה ניסים נעשו להם לישראל, ואף שמצאו חז"ל מקום כאן לפרסם הנס, אמנם מה ענין לקבוע ע"ש זה ימים טובים.

הנה הדברים שאני כותב כאן ראיתי בהרבה ספרים בצורות שונות כל אחד כיד רוח ה' הנחה עליו, ואני אכתוב כפי אשר חנני ה'.

הנה בכל מועד מצאנו שיש מצוה שנצטוו בה כגון לאכול מצה בפסח ושופר בראש השנה וד' מינים בסוכות, ופשוט דמצות אלו אינם מצות שנצטוו לעשותם בתוך ימי המועד הללו אלא שהם חלק ותוצאה ממהות המועד, דהיינו מעצם מהות היו"ט של פסח הוא שצריך לאכול בו מצה וכן ד' מינים מחמת מהות ימי

הסוכות כפי שמה שבארו חז"ל גם ענין לקיחת ד' מינים בו. וא"כ מצות היום דסוכות אינה רק מצוה שזמנה בסוכות אלא חלק מעצם היו"ט של סוכות.

ומעתה יש להתבונן בימי החנוכה דמחד צוו חכמים להדליק בו נרות חנוכה ומאידך גם תקנו ח' ימים אלו בתורת יו"ט לגבי איסור תענית והספד והזכרת על הניסים. האם ב' תקנות שונות יש כאן ותקנת הדלקת הנרות היא תקנה בפני עצמה שזמנה ימי החנוכה או שכמו בהמצוות שזכרנו לעיל התקנה היא חלק ממנה היו"ט של ימי החנוכה. והיא מצות היום של ימי החנוכה.

וכבר הובא בספרים שנדון זה הוא סוגיא ערוכה במסכת ר"ה דף יח ע"ב דאיתא שם מחלוקת אמוראים דיש אומרים שאחר החורבן בטלה מגילת תענית דהיינו כל הימים שתקנו חכמים לשמחה נתבטלו וי"א שלא נתבטלו. והק' הגמ' ממעשה שהיה בלוד שגזרו שם תענית בימי חנוכה ור' אליעזר ור' יהושע לא שמעו לגזירה זו וגם אמרו לאנשי לוד שהם צריכים תשובה על תענית זו, ומוכח שלא בטלה מגילת תענית. [דהרי ימי חנוכה חלק ממגילת תענית] ותי' ר' יוסף דאין להביא ראיה מחנוכה משום שיש בו מצות הדלקת הנר, [והיינו דמשום מצות הדלקת נרות חנוכה לא ביטלו את הימים טובים של חנוכה] והק' אביי דמה בעיה יש בזה שיבטלו גם הימים טובים וגם מצות ההדלקה, וחזר וענה לו ר"י דא"א לבטל מצות ההדלקה משום פירסומי ניסא [וכתב רש"י שכבר נתקבלה בפירסום וא"א לבטלה ע"ש]

והנה חזינן דהסיבה דא"א לבטל הימים טובים הוא משום מצות ההדלקה. ומצות ההדלקה והיו"ט חד הם עד כדי שאביי הק' לר"י דאם בטלה מגילת תענית היה צריך גם לבטל הדלקת הנרות ורק משום פירסומי ניסא הוא שלא בטלו. וכל הרואה תמה מה שייכים ב' דברים אלו.

עוד מצאנו שם שהק' התוס' שהיתה הגמ' יכולה להקשות ממשנה מפורשת שם במס' ר"ה שהיו השלוחין יוצאין בכסלו וע"כ משום ימי חנוכה ומוכח שלא בטלה מגילת תענית. ותי' התוס' וז"ל:

"ממתני' דעל כסליו מפני חנוכה לא הוה ליה לאקשווי דלעולם לא חשיב יום טוב ואפילו הכי מדליקין נרות זכר לנס"

ולפז"ר כוונת התוס' דיש לומר דאע"פ שבטלו היו"ט של חנוכה עדין תקנת הנרות זכר לנס נשארה ומשו"ה יוצאים השלוחין. וכמובן שדברים אלו תמוהין וכמו שהק' הרשב"א על התוס' דהרי בדיוק זהו שאומרת הגמ' שא"א לחלק ביניהם דהיינו שר"י סבר תחלה שלא בטלו היו"ט משום הנרות ואביי הק' עליו

דיבטלו שניהם והמשותף דא"א לחלק ביניהם וא"כ איך כתבו התוס' שלא הק' ממתני משום שהיו מדליקין זכר לנס.

והנה פשרם של דברים אלו והגדרתם כתב רבינו הרמב"ם במתק לשונו ריש פ"ג מהל' חנוכה ומגילה. דהנה בהל' א' שם כתב תיאור הגזירות והשיעבוד הנורא שהיו לישראל שבאותו זמן עד שרחם עליהם אלוקי אבותינו והושיעם מידם. ובהל' ב' כתב שיום הנצחון היה כ"ה כסלו ושנכנסו להיכל ומצאו פך אחד וכו' וסיים הרמב"ם בהל' ג' ומפני זה תקנו חכמים שבאותו הדור שיהיו ח' ימים אלו ימי שמחה והלל ומדליקין נרות על פתחי הבתים ואסורים בהספד ובתענית כימי הפורים והדלקת הנרות בהן מצוה מדברי סופרים כקריאת המגילה עכ"ל.

לענ"ד פתרון הדברים כדלהלן דמהות ימי חנוכה הוא הימים שבהם נושעו ישראל מאויבהם וע"ז באו תקנות חז"ל בדיוק כמו שימי הפורים פשוט שהם מהותם של הימים, כך ממש ימי החנוכה הם ימי הגאולה מהשעבוד ומצרות היוונים. אלא שכיון שביום הנצחון והתשועה אירע נס פך השמן לכן קבעו חכמים שאופן וצורת עשית הימים האלו לימים טובים ולהודאה הוא גם באמצעות הדלקת הנרות בפתחי הבתים. וא"כ מהות הימים הם ימים טובים ע"ש תשועת ישראל ומצות היום של ימים טובים אלו היא הדלקת הנרות. והיינו כנ"ל שאין כאן מצוה של הדלקה בפני עצמה שנעשית בימי חנוכה אלא יש כאן מצוה שהיא ממהות היו"ט של חנוכה. ובאופן אחר כיון שהנס אירע בעת הנצחון א"כ פירסום הנס הוא הוא פירסום והודאה על הנצחון.

ויותר יש לומר לפי מה שראיתי בספר מנחת אריאל שדייק היטב לשון הרמב"ם שמנה הענין שטמאו היוונים השמנים כחלק מהגזירות שגזרו על הדת. והיינו שלא היה כאן ענין שלמעשה ע"י כניסת היוונים להיכל נטמאו השמנים ולא היה שמן למנורה אלא שהטומאה היה חלק מגזירות היוונים כמו שכתב שפשטו ידם בממונם ובבנותיהם ופרצו בהיכל וטמאו השמנים וכו' והיינו שהוא חלק מצרות השעבוד, וא"כ טוב ונעים שתקנת הדלקת הנרות בפתחי הבתים חלק משמחת הנצחון והיציאה מהשעבוד ותקנו באופן שנראה באותו זמן ע"י הדלקת הנרות בטהרה.

ובודאי שלפ"ז פשוטה הסוגי' בר"ה שדנה לגבי ביטול מגילת תענית של חנוכה ששם ביטול היו"ט של חנוכה כרוך גם בביטול מצות הנרות ואין להפריד ביניהם עד כדי שאביי סבר שאם מבטלים ה"ה גם שיבטלו הנרות ורק משום פירסומי ניסא א"א יותר לבטל כמו שפירש רש"י.

ומעתה לוליא דמסתפינא הו"א שגם התוס' מודו לכל זה ושודאי ופשוט הוא שהדלקת נרות חלק מהיו"ט וכדברי הגמ' אלא שאע"פ כן כתבו שהיה מקום לומר דישאירו הדלקת הנרות בתורת זכר לנס והיינו שאין זה ההדלקה של היו"ט של חנוכה אלא רק זכר לנס ומדויק מאד לשון התוס' שהשתמשו בלשון זה מה שלא נמצא בגמ' והיינו כנ"ל שודאי בגמ' טען אביי שההדלקה היא חלק מהיו"ט ולכן צריך לבטלה אמנם עדין יש מקום לעשות הדלקה רק משום זכר לנס ודו"ק.

אחר כתבי הדברים הנ"ל ראיתי שיש להסביר לפ"ז תמיהה גדולה שתמהו האחרונים בדברי הרמב"ם פ"ג מחנוכה הל"ד שפסק שם שנשים פטורות מהלל של חנוכה. ובפשטות משום שהוא מצ"ע שהזמ"ג. ותמהו גדולי האחרונים דהא נשים חייבים בהדלקת הנר משום שאף הם היו באותו הנס ומדוע שיפטרו מחובה ההלל על נס זה.

וראיתי שיש הביאו ע"פ דברי הגר"ח שהלל הוא מדין דבר שבקדושה ונשים אינם מצטרפות לזה והוא חדוש גדול. [והגר"ח אמרו גבי שירת הים של מרים והם קשרוהו לכל הלל]

והגר"ש א"צ"ל כתב לחדש שתקנה ההלל של חנוכה אינה על הנס אלא שהוא מהדין הכללי של הלל שתקנו נביאים שיאמרו בעת שיארע להם נס והביא רש"י בפסחים קיז לדייק כדבריו.

ולפי מש"כ לעיל יש להטעים הדברים קצת באופן אחר והיינו דיסוד תקנת ימי חנוכה הוא כמבואר בברייתא שעשאום כימים טובים בהלל והודאה¹⁶ וכן שתקנת הדלקת הנרות היא מדין היו"ט של חנוכה. וא"כ יש לומר שגם ההלל של חנוכה ככל ההלל של ימים טובים ומכיון שנשים פטורות בכל ההלל של ימים טובים ה"ה גם בחנוכה אע"פ שעצם החנוכה גם הם היו באותו הנס.

סימן ג' – גדר חיוב הדלקת אכסנאי

אמר ר"ש אכסנאי חייב בנר חנוכה. ובהמשך אמר ר"ז מריש ... משתתפנא בפריטי. והנה ב' דינים איתא בגמ' א. הא דאכסנאי חייב בנר חנוכה ועוד אמר ר"ז דהוא יצא יד"ח אכסנאי ע"י השתתפות בפריטי. ובספר מנחת אריאל עשה פלוגתא בין הראשונים אם יש חדוש בעצם החיוב של אכסנאי או שחיובו פשוט ור"ש בא רק לומר דאינו יוצא בנרו של בעה"ב, ואינו מוכרח.

¹⁶ עיי' ברש"י ובמש"כ לעיל בפנים הקונטרס על הדף שם.

והאריכו רבים בגדר החיוב של נר חנוכה דמחד הדלקתו בפתח הבית כמזוזה, ומאידך ודאי יסודו בחובת גברא שכל אחד חייב להודות ולפרסם הנס. ובר"ן כאן כתב דזהו חדושו דר"ש דלא תימא דחנוכה כמזוזה דמי שאין לו בית פטור.

ונראה פשוט שודאי אין חיוב נר חנוכה כחיוב מזוזה דשם הוא ממש חובה ודין על הבית שיהיה בו מזוזה משא"כ נר חנוכה אין טעם כלל לומר שחיבו חכמים הבתים שיהיו נרות בפתחם. ומאידך מצינו שלא רק מקום ההדלקה הוא בפתח הבתים אלא שגדר תקנת ההדלקה הוא איש וביתו ונוטה שצורת התקנה שבכל בית ובית ידלקו נרות. וכן גם דייקו לשון הרמב"ם שכתב ריש פ"ד מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק וכו'.

והמסתבר דמזה ומזה אל תנח ידך והיינו שודאי יסוד החיוב של חנוכה הוא גברא דודאי כל אחד מחויב בפירסום הנס ודין הלל והודאה והדלקה חד הוא וכמו שנתבאר. אלא דזה שאופן קיום המצוה הוא על פתחי הבתים נותן מקום לומר דגדרי קיום המצוה הם באותו אופן של חיוב בית, והיינו שאין הבית רק ככלי לקיום המצוה וכמו שצריך שופר כדי לתקוע ומגילה כדי לקרוא, וה"ה כאן צריך נרות ובית כדי לקיים מצוה, בזה נראה דכיון שאופן פירסום הנס הוא בפתח הבית [או החצר] לכן מי שאין לו בית אינו רק אנוס על אופן קיום חובת הגברא שלו אלא פטור דומיא דמי שאין לו בית גבי מזוזה.

ומובא בשם הגריש"א זצ"ל וכן בספר הערות עמ"ס שבת דמי שאין לו בית חייב לקנות או לשכור בית כדי לקיים הדלקת הנרות. וכמובן שהוא חדוש גדול. ולקמן בסוגיא תקנו חכמים דין מיוחד גבי נר חנוכה דמי שרואה נ"ח מברך שעשה ניסים וכתב רש"י שמצא בשם רבינו יצחק בין יהודה משם רבינו יעקב דלא הוזקקה ברכה זו אלא למי שלא הדליק בביתו עדין או ליושב בספינה.

ופשטות דבריו דמי שיושב בספינה דהיינו שאין לו בית ממילא אין לו חובת הדלקה ולכן מברך ברכת הרואה. וראיתי בספר תפלה למשה להגאון ר"מ לוי זצ"ל אחר שהביא כמה ראיות שאין צריך בית כדי לקיים מצות הדלקת נרות הביא דברי רש"י אלו [ועוד לשונות בראשונים] דלכאורה משמע שלא כדבריו וכתב שפירושם הוא שכיון שהוא בספינה לכן אין לו נרות להדליק והביא שם מדברי הראשונים שכתבו ציור זה מפורש.

ולענ"ד קשה להולמו בדברי רש"י דא"כ יוצא שרש"י כתב ב ציורים למי שלא מדליק או שלא הדליק או שאין לו נרות וזה דחוק דמה לי הסיבות שלא הדליק, ויותר נראה שכתב ב' דינים שונים במי שלא הדליק היינו אחד שעדין לא הדליק והשני מי שפטור מלהדליק והבוחר יבחר.

ובתוס' סוכה מו ע"א שהביאה שם הגמ' הדין של ברכת הרואה, נתקשה שם התוס' מדוע רק במצות חנוכה תקנו ברכה לרואה מה שלא מצאנו בשאר מצוות. וכתב ב' טעמים א. משום חביבות הנס. ב. משום דיש בני אדם שאין להם בתים ואין בידם לקיים המצוה. והק' התוס' על טעם הב' דאי משו"כ מ"ש ממזוזה. דהיינו שמטעם זה היו צריכים גם לתקן במזוזה.

והנה השווה התוס' מי שאין לו בית גבי חנוכה למי שאין לו בית למזוזה. ולענ"ד הוא קצת ראיה דלא כהגרי"ש דודאי במזוזה א"צ לטרוח לקנות בית. ובשם הרי"ד זצ"ל סולובייצ'יק כתבו לחלק דאין חנוכה ממש חובת בית כמו מזוזה ולכן תקנו ברכת הרואה דהיינו דיש עליו חובת גברא. והיינו דאפילו אם גדר המצוה הוא בית כנ"ל עדין כיון שיסודו משום גברא יש מקום להבין שתקנו ברכת הרואה כדי ליתן לאותם גברא שאין להם בית אפשרות לקיים פירסומי ניסא. ואף שהתוס' נשארו בקושי א"צ לומר שס"ל שהוא ממש חובת בית שזה דבר רחוק מאד מהסברא, ויותר נראה שאע"פ שס"ל החילוק הנ"ל לא ס"ל שיש לחלק לגבי ברכת הרואה ודו"ק.

מעתה נחזור לדין אכסנאי. הנה חדש ר"ש שאכסנאי חייב בנר חנוכה ולהנ"ל יש לומר ע"פ הפשט דאע"פ שאין לו בית וא"כ אינו בגדר החיוב של נר חנוכה בכל אופן כאן אינו נפטר מחמת זה, והיינו שסובר ר"ש שחשיב מי שיש לו בית.

אמנם מאידך אע"פ שנחשב כמי שיש לו בית, אינו יוצא בהדלקה של בעה"ב מדין איש וביתו, וכדמוכח מהא דר"ז נשתתף בפרוטה, מבואר דאין הוא בן בית.

ומוכח דע"י מה דהוא אכסנאי בבית זה אנו מחשיבים שגם הוא גר בבית זה אע"פ שאינו מבני ביתו של בעה"ה והרי זה כאילו באותו בית גרים ב' אנשים וא"כ מחויב הוא בהדלקה מחמת עצמו, וצריך לידע באיזה אופן יכול לקיים חיובו. וע"ז באו דברי ר"ז שע"י מה שמשותף בנרו של בעה"ב יכול לקיים חיובו.

ולעיל בריש הדברים כתבנו דב' הלכות נאמרו כאן א. עצם החיוב של האכסנאי בנר חנוכה. ב. דיכול ליפטור עצמו ע"י מה שמשותף עם בעה"ב בפרוטה. ומעתה אחר כתבינו הדברים הנ"ל שנתחדש שהאכסנאי יש לו בית כלפי החיוב של נר חנוכה. יש להבין האם חיובו ממש כלל דין איש וביתו שמחויב בהדלקה רגילה ככל בעל הבית. ולפ"ז ר"ז שנשתתף, משום מה לא קיים חובת ההדלקה באופן גמור או משום שלא היה לו פתח בפני עצמו או מסיבה אחרת ומעשה שהיה כך היה שנשתתף.

אמנם י"ל דכל ההגדרה של אכסנאי כמי שיש לו בית אינה מעיקר הדין והוא חדוש מיוחד שיש חיוב הדלקה מדין אכסנאי דהרי למעשה אין זה ביתו, ולכן

ליכא כאן חיוב הדלקה ככל איש וביתו ומה שר"ז השתתף הוא משום שרק באופן זה מתקיים חובת ההדלקה של האכסנאי. ולענ"ד מצאתי שאפשר לתלות נידון זה בדברי הראשונים כאן.

וכתב הרי"ף שה"מ שיכול להשתתף במקום שאין לו פתח לעצמו אבל אם יש לו פתח לעצמו חייב להדליק בו משום חשד. ויש להבין כוונתו שחייב להדליק משום חשד דהרי אם באמת נשתתף בזה שייך לומר שחייב להדליק משום חשד אבל אם לא נשתתף הרי חייב מעיקר הדין להדליק שם והו"ל להרי"ף לומר דאם יש לו פתח חייב להדליק ולא להשתתף ואם נשתתף אז יש דין חשד. וסתימת לשון הרי"ף שבכל גוונא שיש לו פתח חיוב ההדלקה משום חשד.

ומוכח דודאי ס"ל להרי"ף שליכא חיוב הדלקה מעיקר הדין וכל הדין הוא להשתתף אלא שאם יש לו פתח חל עליו דין של חשד ככל מי שיצא יד"ח ויש לו פתח וכו'.

אמנם במאירי כאן כתב לאותו הדין של הרי"ף באופן אחר וז"ל:

"ומ"מ אינו צריך להדליק לעצמו אלא שישתתף עצמו עם בני הבית ויסייע להם בפרוטה לשמן בד"א כשאינו פותח דלת לעצמו אבל אם פותח דלת לעצמו אף על פי שאוכל ושותה עמהם חייב להדליק..."

הרי להדיא דאם יש לו פתח חייב להדליק בעצמו ולא להשתתף והיינו שמחויב בהדלקה מעיקר הדין. ולא משום חשד. [נרק במי שמדליקים עליו בביתו דין שם המאירי משום חשד] הרי לן שנחלקו בענין זה האם יש לאכסנאי חיוב הדלקה מעיקר הדין.

וביותר יש להעיר כאן לפי מה שכתבנו לעיל שיש מקום גדול לומר לכמה שיטות ראשונים שמעיקר תקנת הדלקת נר חנוכה אפשר להדליק על שולחנו, א"כ ודאי שיש לדון מדוע שאכסנאי לא יתחייב להדליק על שולחנו ואפילו שאין לו פתח לעצמו, ומה זה גרע מדברי הרשב"א במי שאין לו רק נר אחד שיכול להניחו על שולחנו ויל"ע.

ועוד שם בגמ' אמר ר"ז דעתה שנסיב איתתא ומדליקה עליו בביתו לא צריך להדליק כלל. דהיינו כיון שיש מי שמדליק עליו וכבר נפטר מחובת ההדלקה א"צ להדליק גם בתורת אכסנאי.

ובאורו דאף אם כמו שהגדרנו שאכסנאי חשיב כמי שגר כאן ויש לו בית אמנם כשיש לו בית אחר ומדליקים שם עליו אין הבית שבכאן סיבה לחייבו בהדלקה

נוספת. אלא שיש לדון כאן לגבי חשד ומסתימת הרי"ף משמע שבאופן זה גם אם יש לו פתח פטור ואילו המאירי נסתפק בזה אם שייך כאן חשד.

ולהנ"ל יש לומר שהרי"ף שס"ל שהוא חיוב מחודש לכן סובר דאם מדליקין עליו אין עליו כלל חיוב של אכסנאי וממילא שלא שייך לדון מדין חשד שאין הוא קשור כלל למקום זה. [משא"כ כשנשתתף ופשוט] אמנם המאירי שסובר שחיוב ההדלקה מעיקר הדין והיינו דע"י אכסנאיותו חשיב שכאן ביתו וכאילו ממש יש לו ב' בתים ודאי שייך לדון מדין חשד גם כשמדליקין עליו בביתו.

ויש להבין אכסנאי הזה שדברה עליו הגמ' האם גברא ערטילאי הוא שאין לו בית כלל ולכן חייב כאן להדליק והרי אם יש לו בית במקום אחר אפילו שאינו נשוי מדוע לא נחשוב שמדליקין עליו בביתו.

אמנם אין זה קושיא ופשוט שיש חילוק כשמדליקין עליו מדין איש ובית ובין אם אשתו מדליקה עליו. דמדין איש וביתו כל שאינו בבית אין כאן שום הדלקה המתיחסת אליו דהרי בעל הבית במקום שגר שם מדליק בשביל כל בני הבית ואם הוא לא נמצא לא חשיב כחד מבני הבית. אמנם אשת כגופו מדליקה עליו מדין בעל הבית וכאילו בשליחותו ושהוא הדליק בביתו ולכן נפטר מדין הדלקת אכסנאי ופשוט.

וידוע מה שהק' הבה"ל בענין זה על הא דנפטר ר"ז בחיוב אכסנאי אחר שהדליקה עליו אשתו, דמדוע לא הדליק כדי לקיים הדין מהדרין שכל אחד מדליק, ודנו בזה האחרונים בגדר הדין של מהדרין ועוד.

ולפי מה שנתבאר לעיל חשבתי שיש לישיב בפשטות והיינו דיסוד הדין של אכסנאי הוא מה שנתחדש כאן שגם כאן נקרא ביתו, ומחמת זה חל עליו חיוב. וכתבנו לעיל שיש לדון אם הוא חיוב מחודש או מעיקר הדין. אמנם במקום שנשא אשה ומדליקה עליו אשתו א"כ נשמט כל הדין של אכסנאי דהיינו שבאופן זה לא שייך להחשיב שכאן ביתו ואין עליו שום חיוב. וכבר כתבנו דלהרי"ף אפילו אין שום דין של חשד כשיש לו פתח, ואפילו להמאירי שייך לומר דרק חשד שייך כאן אבל לחייב רק משום מהדרין זה ודאי אינו ולענ"ד נכון הוא ודו"ק.

סימן ד' – הדלקת מהדרין ומהדרין¹⁷ מה"מ ומקום הדלקת נרות

חנוכה

גמ' שבת "תנו רבנן מצות חנוכה נר איש וביתו והמהדרין נר לכל אחד ואחד והמהדרין מן המהדרין בית שמאי אומרים יום ראשון מדליק שמנה מכאן ואילך פוחת והולך ובית הלל אומרים יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסיף והולך אמר עולא פליגי בה תרי אמוראי במערבא רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא חד אמר טעמא דבית שמאי כנגד ימים הנכנסין וטעמא דבית הלל כנגד ימים היוצאין וחד אמר טעמא דבית שמאי כנגד פרי החג וטעמא דבית הלל דמעלין בקדש ואין מורידין אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן שני זקנים היו בצידן אחד עשה כבית שמאי ואחד עשה כדברי בית הלל זה נותן טעם לדבריו כנגד פרי החג וזה נותן טעם לדבריו דמעלין בקדש ואין מורידין"

הנה נידון הברייתא הוא גדר מצות הדלקת נר חנוכה וחלקה הברייתא דבאופן קיום המצוה ישנן ג' אופנים דעיקר הדין מתקיים ע"י הדלקת נר אחד בכל בית, והוא מה שכנתה הברייתא נר איש וביתו, והמהדרין מדליקים באופן אחד דהיינו שמדליקים נר עבור כל אחד מבני הבית. ופשוט דה'מדליק' הוא אותו מדליק כפי האופן הראשון אלא שנתחדש כמה נרות צריך להדליק. ושיטה ג' הנקראת מהדרין מן המהדרין חדשו דיש ענין בהדלקת הנר לציין מספר הימים שקרה הנס, ונחלקו בזה ב"ש וב"ה באיזה אופן האם מוסיף והולך או פוחת, והביאה הברייתא ב' טעמים למחלוקתם כפי שיבואר להלן עכת"ד הגמ'.

והנה יש בביאור פשט הברייתא כמה דברים לבאר, דהנה ע"פ פשוטם של דברים עיקר מצות ההדלקה לא נאמרה לכל אחד ואחד אלא על הבית ונאמרו כמה אופנים כמה נרות צריך שידלקו בכל בית, אמנם אין זה חובה על כל אחד, והוא כעין מזוזה שהיא חובת הבית, וכתב על זה הפנ"י וז"ל:

"נראה דמה שנשתנה מצוה זו משאר מצות שהן חובת הגוף שהיה חיוב על כל יחיד ויחיד דקיימא לן נמי [קדושין מ"א ע"א] מצוה בו יותר מבשלוחו אלא דשאני הכא שאין הכא עיקר המצוה אלא בסמוך לרה"ר שהוא משום

¹⁷ ענין זה נמצא אצלי בכתובים מזה כמה שנים ויתכנו בו דברים שלא כפי שנכתב בפנים בקונטרס, ואע"פ לא נמנעתי מלכותבו כאן משום כמה דברים שנתחדשו בו.

פרסומי ניסא משום כך הטילו חובת מצוה זו כאילו היא חובת הבית ועדיין צ"ע"

באור דבריו שהוקשה לפנ"י מדוע תקנו חכמים אופן קיום המצוה בצורה של חובת הבית ולא על כל אחד ואחד דהרי אפילו במקום שאפשר ע"י שליח בכל אופן מצוה בו יותר משלוחו. וע"ז כתב בדרך אפשר דכיון שעיקר טעם המצוה היא פרסומי ניסא לרבים וצריך להדליק באופן שיראה להם דהיינו בסמוך לרה"ר, לכן תקנו חכמים באופן שהוא כעין חובת הבית. עכ"ד. ועולה דבאמת היה צריך להיות חובה כל כל אחד ואחד אלא תקנו חכמים באופן זה כיון שכך יותר קל למעשה קיום המצוה ודו"ק.

עוד יש לבאר ענין המהדרין שנתחדש בהדלקת נר חנוכה. והנה בפשטות הידור בכל דיני התורה הוא כפשוטו משום זה קלי ואנוהו, וענינו הוא שיש דין לעשות את המצוה באופן מהודר ונאה, ופשוט שבכל המקומות שמצינו הידור לא נאמרה שום הלכה לשנות אופן קיום המצוה אלא גדרה וצורתה ידוע אלא שצריך לעשותה יותר יפה כגון שהאתרוג יהיה יותר יפה או טלית נאה וכן הלאה, ואילו כאן נתחדש ענין שלא מצאנו כמותו שהמהדרין מקיימים המצוה באופן אחר מאשר עיקר הדין, וכמובן שיש להבין ענין הידור זה.

זאת ועוד כיון שנקטה הגמ' לשון הידור הבינו הרבה מרבתינו שהוא אותו הידור שמצאנו בכל התורה ולכן הק' דהרי אין חובת הידור יותר משליש ואילו כאן יכול להיות שע"י הדלקה לפי מספר בני הבית יצטרך להוסיף יותר נרות מאשר שלישי,

ורבינו מרן הרי"ז הלוי הוסיף וקשר דין הידור דסוגין אם הנידון הכללי אם מברכים על הידור בכל דיני התורה ואם יש תוקף להידור לעשותו בפני עצמו ללא עיקר המצוה ותלה זאת במחלוקת ראשונים גבי מילה ע"ש, וכמובן דבריו נסמכים על זה שהידור דסוגין הוא הוספת הידור ממש כמו הענין לחתוך הציצים שאינם מעכבים את המילה שהוא רק הידור באופן קיום המצוה.

עוד מצאנו בסוגי' בביאור שיטת המהדרין מן המהדרין דס"ל שצריך להדליק כנגד הימים היוצאים או הנכנסים, וכתב התוס' על דבריהם וז"ל:

"נראה לר"י דב"ש וב"ה לא קיימי אלא אנר איש וביתו שכן יש יותר הידור דאיכא היכרא כשמוסיף והולך או מחסר שהוא כנגד ימים הנכנסים או היוצאים אבל אם עושה נר לכל אחד אפי' יוסיף מכאן ואילך ליכא היכרא שיסברו שכן יש בני אדם בבית"

ביאור דברי התוס' דלמדו דעיקר ההידור של המהדרין מן המהדרין הוא מה שנראה בהדלקה לרבים ימי הנס ולכן ודאי לשיטה זו אין כל ענין להראות בני הבית דא"כ לא יוכר ע"י הוספת הנרות כלל שייכות לימי החנוכה משום שיסברו הרואים דבבית זה יש בני בית מרובים ולא יודע כלל ענין ימי החנוכה היוצאים או הנכנסים, ולכן סוברים התוס' דכל שיטת המהדרין מן המהדרין היא על נר איש וביתו דלשיטתם ההידור מתבטא ע"י שמראים בהדלקה ימי הנס עכ"ד התוס'.

וכמובן שהדברים תמוהין דא"כ דגם המהדרין וגם המהדרין מן המהדרין קאי על נר איש וביתו מדוע זכו דוקא המדליקים כנגד הימים לתואר מהדרין מן המהדרין יותר מהמדליקים כנגד אנשי הבית והרי יש כאן ב' אופנים שונים של הידור על עיקר הדין של נר איש וביתו והיה צריך להיות כתוב בברייתא וי"א שמהדרין הוא באופן של נכנסין ויוצאים.

והנה ראשית דברים יש לבאר גדר עיקר המצוה שהגדירה הברייתא בלשון נר איש וביתו, דלפ"ר יש שלמדו שהכוונה שחובת ההדלקה נתקנה על הבית ע"ד חובת מזוזה. אמנם נלע"ד שאין הדברים כן ואדרבה לשון איש וביתו מבואר דבאמת יש כאן חובה על כל אחד מאנשי הבית אלא מקיימים חובת ההדלקה ע"י מה שדולק נר חנוכה אחד בבית.

ובאור ענין זה הוא דכל מהות תקנת הדלקת נר חנוכה הוא לפרסם הנס שנעשה במקדש בענין הנרות, ולכן תקנו אופן פרסום הנס ע"י מה שמדליקים כעין אותו נר שדלק במקדש, והיינו כל ענין הנר הוא להאיר ולכן ע"י מה שמיחדים בכל בית נר הדלקה אחד בזה גופא מתקיים פירסום הנס, אבל אם יחייבו כל אחד ואחד בהדלקת נר אין זה הדלקה של כעין המקדש דאין המצוה לעשות מעשה הדלקה לזכר הנס אלא שיהיה נר שיאיר כאותם נרות שהאירו, ולכן התקנה היתה איש וביתו דהיינו שבכל בית יאיר נר מצוה ובו מתקיים פרסום נס החנוכה.

ועולה לפי זה שבאמת כל אחד חייב בהדלקת נר חנוכה אלא כיון שאופן קיום המצוה הוא ע"י שבכל בית ידלק נר לכן בזה גופא שבעה"ב מדליק ויש בבית נר בזה מקיים כל אחד ואחד מבני הבית את קיום פרסום הנס של נר חנוכה, והיינו שאין זה מדין שליחות אלא כיון שבמציאות הוא אחד מבני הבית וסמוך על שולחן הבית בזה מקיים חובת ההדלקה בנר שדולק בבית והוא באור לשון הגמ' נר איש וביתו.

ועתה נבוא לענין המהדרין דמדליקים נר כנגד כל אחד מבני הבית, ולפי הנ"ל הדברים פשוטים דכיון שבאמת כל אחד מבני הבית מקיים מצות ההדלקה ע"י

מה שהוא חלק מהדלקת הבית, לכן ס"ל להמהדרין שיש הידור בזה שיראה בהדלקה עצמה כמה בני בית מקיימים כאן מצות ההדלקה, והיינו שאין הידור זה הוספה וכמות או באיכות של המצוה אלא שהוא צורה אחרת של קיום מצות נר חנוכה דהיינו הודעה לרבים ע"י ההדלקה כמה באמת מפרסמים הנס בהדלקה זו.

אלא שיש להבין מהיכן הגיע דין הידור מחודש זה בקיום מצות חנוכה מה שלא מצינו בכל דיני המצות שנתן להדר לקיים המצוה באופן אחר.

וראיתי הובא בשם הגרי"ש אלישיב זצ"ל שהסביר דידוע שכל נס השמן באמת לא הוצרך לקיום ההדלקה של המנורה במקדש, דהרי טומאה הותרה בציבור, אלא שעשה להם המקום נס להראות חבתן וכדי שיקיימו המצוה בהידור לכתחילה ולא בדיעבד בטומאה, וממילא נאמרה כאן גם הלכה בתקנת נר חנוכה כשתקנו חכמים להדליק והיינו כנ"ל שנר חנוכה הוא דוגמת הנרות במקדש, לכן צריכים שגם יתבטא בהדלקת הנר ההידור שבזה יש פרסום הנס באופן יותר נעלה שהרי הנס נעשה למען ההידור וכנ"ל.

ולפ"ז יובן שגם כשתקנו חכמים מצות ההדלקה נאמרו גם בעיקר התקנה אופנים לקיים המצוה באופן יותר מהודר דהיינו שהוא חלק מעצם התקנה שניתן להדליק לבטא בהדלקה בב' אופנים הדלקה יותר מהודרת אחד באופן שע"י ההדלקה יראו כמה אנשים עומדים מאחורי הדלקת בני הבית דהיינו שיטת המהדרין, ועוד כאשר יראה ע"י ההדלקה כמה ימים ארך הנס גם זה הידור יותר בקיום המצוה.

ואולי לפי זה ניתן גם להסביר לפי שיטת התוס' מדוע מכונים שיטה הג' בשם מהדרין מן המהדרין והיינו דאע"פ שבאמת מצד הנרות יכול להיות שידליקו פחות אבל מצד הלימוד שיש בהדלקתם יש יותר הידור בשיטה הג' מאשר המהדרין ומשום שלשיטת המהדרין הוא רק הוספה בידעה כמה בני בית מפרסים הנס, אבל למהדרין מן המהדרין יש כאן פרסום בענין אחר דהיינו ימי הנס ומצד זה ודאי שאם מהדרין לקיים המצוה באופן יותר נעלה שמתגלה גם ענין הנס עצמו. ודו"ק.

והנה הרמב"ם פ"ד מחנוכה ה"א הביא שיטת המהדרין מן המהדרין באופן אחר וז"ל:

"כמה נרות הוא מדליק בחנוכה, מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד בין שהיו אנשי הבית מרובין בין שלא היה בו אלא אדם אחד, והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים,

והמהדר יתר על זה ועושה מצוה מן המובחר מדליק נר לכל אחד ואחד בלילה הראשון ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד ב. כיצד הרי שהיו אנשי הבית עשרה, בלילה הראשון מדליק עשרה נרות ובליל שני עשרים ובליל שלישי שלשים עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונים נרות"

מבואר דבריו דפליג על דברי התוס' ולמד הסוגי' כפשוטה דהיינו ששיטת המהדרין מן המהדרין קאי כתוספת על המהדרין ולכן סוברים דאחר שמדליק כנגד כל אחד מבני הבית מוסיף והולך כנגד הימים הנכנסים או היוצאים ועולה כפי שכתב בהמשך דמדליק עשרים שלושים וכו'.

ויש להבין מה יענה הרמב"ם על קו' התוס' כיון שכל שיטת המהדרין מן המהדרין היא לעשות היכא לימים הרי באופן זה ליכא היכר כלל.

והנה הרמ"א הביא שיטת הרמב"ם להלכה כפי מנהגינו שאנו מדליקים גם כפי מספר אנשי הבית וגם כנגד הימים וז"ל הרמ"א:

"וי"א דכל אחד מבני הבית ידליק (הרמב"ם), וכן המנהג פשוט; ויזהרו ליתן כל אחד ואחד נרותיו במקום מיוחד, כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקין (מהר"א מפראג)"

וכתב הגר"א על דברי הרמ"א וז"ל:

"וי"א. כ"כ הרמב"ם להלכה נראה שכן הוא דעת הרי"ף מדהביא מימרא דרבב"ה אר"י שני זקנים כו' כנגד פרי החג כו' דמעלין בקודש ואין כו' דלהאי טעמא לא חיישינן להיכרא דימים הנכנסין או היוצאים שכתב התוספות שם. וכ"מ בגמרא שם חד אמר כו' וחד אמר טעמא כו' דנ"מ בכה"ג כנ"ל ומסקנא דב' זקנים כמ"ד דמעלין בקודש"

וכדי להבין דברי רבינו הגר"א יש להקדים ולבאר דברי הגמ' בטעם המחלוקת של ב"ש וב"ה. דהנה לטעם א' מחלוקתם האם כדי ימים הנכנסים או היוצאים, והיינו שזה מוסכם לכו"ע כמש"כ לעייל שצריך לבטא בעצם ההדלקה גם את ימי הנס, אלא שנחלקו לכאורה בסברא באיזה אופן מתבטא יותר טוב דלב"ש עדיף להראות כמה ימים צריך עוד להדלקה ולב"ה עדיף להראות כמה ימים כבר קרה הנס. וזה לטעם הראשון אמנם להטעם השני דב"ש ס"ל כנגד פרי החג וב"ה משום מעלין לא נתבאר מה מחלוקתם.

ועל זה באו דברי הגר"א שהסביר שלטעמא בתרא אין כל ענין להראות הימים כלל הן הנכנסים והן היוצאים אלא הוא טעם בפני עצמו דכנגד פרי החג יש ענין

להפחית בנרות ההדלקה ומשום מעלין יש ענין להעלות. ולכן כתב הגר"א שרמב"ם וכן הרי"ף פסקו כפי הבנת הטעמא בתרא, ולכן אע"פ שאין היכא במספר הימים הנכנסים או היוצאים בכל אופן אין בזה משום בעיה כלל כיון שלא פסקינן הכי, ולכן אפשר להסביר שיטת המהדרין מן המהדרין דקאי על שיטת המהדרין כהרמב"ם.

ועיקר ראית הגר"א נסמכת על הא שהביאה הגמ' בסוף הסוגי' מעשה של ב' זקנים שאחר עשה כב"ש ונתן טעם כפרי החג ואחד כב"ה ונתן טעם דמעלין בקודש, דלכאורה הוא תמוה מה ענין במעשה זה ועוד יותר גודלת התמיה שהרי"ף הביא מעשה זה בהלכותיו, דכידוע כל דבריו לענין פסק הלכה.

ולכן כתב הגר"א שכוונתם דיש נפק"מ בטעמי המחלוקת כנ"ל בנידון שבין הרמב"ם והתוס' ולכן ס"ל להרמב"ם שזה גופא נתכוונה הגמ' לפסוק כטעמא בתרא ולהודיע שאין ענין להודיע הימים כלל וממילא דס"ל ד המהדרין מן המהדרין קאי על המהדרין עכת"ד הגר"א.

והנה אולי יש לפרש הסוגי' באופן אחר ומה גם שיש לבאר לשיטת הגר"א מה טעם יש בפרי החג בתור טעם בפני עצמו שלכן תקנו חכמים לפחות בהדלקת נרות חנוכה. והנה כתב כתבנו שבעצם תקנת המהדרין מן המהדרין היא לעשות פרסום הנס באופן שיראה הימים של הנס בהדלקה ועל זה הם קרוים מהדרין מן המהדרין וא"כ פשוט שא"א לפרש כדברי הגר"א דהרי יסוד הוא בעצם התקנה להראות הימים ולא חולק על זה אף אחד כולל טעם בתרא של הגמ'.

אמנם יש לפרש דמה שנחלקו הוא משום דיש לומר שכו"ע ס"ל שמצד להראות הנס ודאי עדיף להראות כב"ש דפוחת והולך, ופשוט הוא משום שבאופן זה כבר מהיום הא' נראה להדיא ימי הנס דכבר אז רואים ח' ימים והם פוחתים משא"כ אם מוסיף דלא נראה כלל ימי הנס עד גמר החנוכה. אלא שאע"פ כן ס"ל לב"ה שא"א להדליק באופן של פוחת והולך משום שכלל בידינו בכל מילי דקדושה שמעלין בקודש והוא סברא חיצונית שלכן א"א היה לחכמים לתקן באופן זה קיום המצוה ולכן תקנו ע"י מוסיף והולך, ולזה הביאו ב"ש מפרי החג שחזינן התם שלא מן הנמנע שיש אופן של פוחת והולך וה"ה גם הדלקת נרות שיכלו חכמים לתקן באופן זה.

ועולה מהנ"ל שודאי גם להטעמא בתרא כו"ע מודים שענין ההידור הוא בהראות ימי הנס בעצם ההדלקה אלא שנחלקו בטעמם המחלוקת וכנ"ל. וא"כ שוב הדרין לקמיתא מה יענה הרמב"ם על הערת התוס' דלא ניכר ימי הנס אם מדליק גם כנגד אנשי הבית.

ולכן נראה להוסיף ביאור בכל מהות תקנת נר חנוכה ויתבאר גם ענין זה אל נכון.
בהמשך הסוגי' איתא בגמ' וז"ל:

"תנו רבנן נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ אם היה דר בעלייה
מניחה בחלון הסמוכה לרשות הרבים ובשעת הסכנה מניחה על שלחנו ודיו"
פשטות ההלכה דמקום ההדלקה בפתח הבית, ומשום פרסומי ניסא וכ"כ רש"י
וז"ל:

"מבחוץ - משום פרסומי ניסא, ולא ברשות הרבים אלא בחצרו, שבתיהן היו
פתוחין לחצר"

והיינו דאע"פ שמקום ההדלקה כדי לפרסם אמנם כתב רש"י שצריך להיות בפתח
הבית לחצר ולא ברשות הרבים, דלא תטעה לומר מבחוץ היינו ברה"ר אלא ודאי
שצריך להיות בפתח הבית כפשטות לשון הברייתא ובתיהם היו פתוחים לחצר
ושם מקום ההדלקה. אמנם התוס' פליגי על רש"י וכתבו וז"ל:

"ומיירי דליכא חצר אלא בית עומד סמוך לרה"ר אבל אם יש חצר לפני הבית
מצוה להניח על פתח חצר דאמר לקמן חצר שיש לה ב' פתחים צריכה ב' נרות
ואמרי' נמי נר שיש לה שני פיות עולה לשני בני אדם משמע לשני בתים ואם
היו מניחים על פתחי בתיהם היה לזה מימין ולזה משמאל אבל אי מניחים על
פתח החצר אתי שפיר"

והיינו דכל מה שאיתא בברייתא שמקום ההדלקה בפתח הבית הוא דוקא באופן
שאין חצר דאז הבית פתוח ישירות לרה"ר אבל אם יש חצר צריך להדליק בפתח
החצר לרה"ר והביאו התוס' על זה ראיה¹⁸ יעו"ש ואכ"מ.

ועולה דלהתוס' עיקר הקובע למקום הדלקה הוא פרסום לבני רה"ר ואפילו
שלמעשה לא מדליק בבית אמנם לרש"י עיקר הקובע הוא פתח הבית ואפילו
שאין כאן היכר ופרסום לברה"ר אלא לחצר.

ויש לומר דרש"י סובר דכיון דמהות התקנה היא הדלקת נר באופן שיאיר בבית
וכמש"כ לעייל א"כ ודאי שלא שייך להדליק בחוץ ממש שאין זה צורת התקנה,
אלא צריך שמקום ההדלקה יהיה בבית, אלא שבבית נאמר שמדליק בפתח הבית
כדי שיתפרסם אבל הפירסום הוא מה שיש נר בבית. אמנם התוס' ס"ל שכל מהות

¹⁸ עיין בביאור הגר"א לסי' תרע"א סעי' ה' שכתב דרש"י דפליג נזהר מראיות התוס' ופירש הסוגי' גבי עולה לבי
בני אדם באופן אחר ע"ש ואכ"מ.

המצוה היא לפרסם ולהודיע לרבים א"כ מה ששם בביתו אין זה מספיק אם לא מראה לבני רה"ר.

וא"כ יש להוסיף עוד שעולה מזה גם שהתוס' חולקים גם על גדר המצוה שכתבנו בריש הדברים דהיינו שכתבנו שם שבאמת כל אחד מצוה על ההדלקה אלא שבזה גופא שהוא אחד מבני הבית, ובבית דולק הרי זה קיום של כל אחד מבני הבית, אמנם זה יתכן דוקא אם באמת מעיקר הדין מקום ההדלקה הוא הבית, אמנם להתוס' דעיקר הקובע הוא הפירסום לרבים א"כ יש לומר שבאמת אין כאן חובה על כל אחד שהרי איך מקיים כל אחד מבני הבית חובתו בזה שהדליקו בפתח החצר, אלא שאדרבה התקנה היתה רק על הבית כעין חובת הדר דבכל בית ידליקו והוטל על אחד מבני הבית לקיים תקנה זו, ולכן יכולה תקנה זו להתקיים גם ע"י מה שידליקו את הדלקת הבית בפתח החצר ודו"ק כי קצרת.

ולפי זה יש לבאר היטב מחלוקת הרמב"ם והתוס' וזאת בהקדם שכפי הנראה הרמב"ם גם ס"ל כרש"י שמקום ההדלקה הוא בפתח הבית בכל גוונא וכן נראה מסתימת דבריו שלא הזכיר כלל ענין החצר, וכן דרכו של הרמב"ם כידוע לפסוק הגמ' כפשטות לשונה ולא להוסיף חדושים שאין מוזכרים להדיא, ולכן נראה מאד שגם הוא סובר כרש"י, וממילא כל אחד מבני הבית מקיים מצות ההדלקה ע"י הדלקת הבית.

ומעתה נראה לומר דלפי התוס' בכל הדין של הברייתא יש כאן קיום חובה אחת של הדלקה דהיינו של ראש הבית דהיינו זה שמדליק עבור כל בני הבית וממילא הק' התוס' דאם המהדרין מן המהדרין סוברים גם המהדרין לא יראה בהדלקה זו היכר הימים, אמנם לפי הרמב"ם אין כאן מעשה הדלקה אחד אלא קיום חובה של כל אחד ואחד מבני הבית וכנ"ל, והיינו שזה שדולקים בבית נרות הרי מתקיים בזה גופא כאלו כל אחד הדליק שהרי הוא חלק מאנשי הבית וכנ"ל, א"כ יש לומר דאפילו אם המהדרין מן המהדרין קאי על המהדרין לא איכפת לן בזה שאין היכא כיון שהוא דין בהדלקה של כל אחד ומצדו הדליק כדין ואין זה מפריע מה שהרבים מתבלבלים והרי זה כאלו יש הרבה בתים שאין צריך להפריע לכל אחד אם קים המצוה כדינו כנלע"ד בעז"ה

ויש בנידון זה נפק"מ גם להלכה ואני מקצר, מה שנחלקו הפוסקים באכסנאי שמדליקים עליו בביתו אם יכול להדליק בברכה ויש שכתבו שאם כבר הדליקה עליו אשתו בביתו לא יכול לברך על הדלקתו ויש בזה הרבה מה לדון, אמנם להנ"ל יש לומר שתלוי בכ' הגדרים הנ"ל דהיינו שאם באמת חובה ההדלקה היא ממש על כל אחד ואחד אלא שיוצא ע"י ההדלקה המרכזית של בני הבית א"כ

יש לומר דכאשר אינו בביתו יכול להדליק ולברך על הדלקתו גם אם כבר הדליקו, אמנם אם כל החובה לא על כל אחד אלא שיש חובה אחת על הבית יש לומר שאם הדליקו לא יכול לברך יותר ועיקר הבנה זו אינה משלי אלא כתובה בפוסקים ודו"ק.